

VOORUITZICHTEN

Regionale economische vooruitzichten 2020-2025

Juli 2020

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de volgende equipes:

FPB: Delphine Bassilière, Didier Baudewyns, Ingrid Bracke, Nicole Fasquelle, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy, Hendrik Nevejan, Peter Stockman, Patrick Van Brusselen, Marie Vandresse, Filip Vanhorebeek.

Vertaaldienst: Christelle Castelain, Ben Dragon, Patricia Van Brussel.

Informaticacel: Adinda De Saeger.

BISA: Pierre-François Michiels.

IWEPS: Frédéric Caruso.

Statistiek Vlaanderen: Dirk Hoorelbeke.

Contactadressen:

hermreg@plan.be

pfmichiels@perspective.brussels

f.caruso@iweps.be

dirk.hoorelbeke@vlaanderen.be

Federaal Planbureau

Belliardstraat 14-18, 1040 Brussel

<https://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, perspective.brussels

Naamsestraat 59, 1000 Brussel

<http://www.bisa.brussels>

Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique

Route de Louvain-la-Neuve 2, 5001 Belgrade (Namur)

<http://www.iweps.be>

Statistiek Vlaanderen

Havenlaan 88 bus 20, 1000 Brussel

<http://www.statistiekvlaanderen.be/>

Verantwoordelijke uitgever FPB: Philippe Donnay - Wettelijk depot: D/2020/7433/14

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Internationale omgeving en nationale context.....	3
2.1. Internationale omgeving	3
2.2. Nationale context	4
2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp	4
2.2.2. Evolutie per bedrijfstak	10
2.2.3. Inflatie	14
2.2.4. Arbeidskosten	14
2.2.5. Werkgelegenheid en werkloosheid	15
2.2.6. Energieverbruik en broeikasgasemissies	18
2.2.7. Overheidsfinanciën	18
3. Regionale macro-economische en sectorale evoluties.....	20
3.1. Macro-economische en sectorale resultaten	20
3.2. Arbeidsmarkt	35
3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod	35
3.2.2. Grens- en pendelarbeid, werkzame bevolking en werkgelegenheidsgraad	44
3.2.3. Werkloosheid en werkloosheidsgraad	49
4. Inkomensrekeningen van de huishoudens.....	55
4.1. Evolutie op nationaal niveau	55
4.2. Evolutie per gewest	57
4.2.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	57
4.2.2. Vlaams Gewest	59
4.2.3. Waals Gewest	61
5. Overheidsfinanciën.....	64
5.1. Inleiding	64
5.2. Steunmaatregelen van de gemeenschappen en gewesten	64
5.3. Overige belangrijke hypothesen voor de gemeenschappen en gewesten	65
5.4. Resultaten	66
5.4.1. Het geheel van de gemeenschappen en gewesten	66
5.4.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	67
5.4.3. Vlaamse Gemeenschap	68
5.4.4. Waals Gewest	69
5.4.5. Franse Gemeenschap	70

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies.....	72
6.1. Rijk	72
6.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	73
6.3. Vlaams Gewest	73
6.4. Waals Gewest	74
7. Bibliografie.....	77
8. Bijlage.....	78
8.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	78
8.2. Verklarende woordenlijst	81

Lijst van tabellen

Tabel 1	Voornaamste internationale hypothesen	4
Tabel 2	Voornaamste resultaten van de Economische vooruitzichten 2020-2025 voor België	9
Tabel 3	Voornaamste sectorale resultaten van de nationale projectie	13
Tabel 4	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale projectie	21
Tabel 5	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	22
Tabel 6	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Vlaams Gewest	23
Tabel 7	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Waals Gewest	23
Tabel 8	Tijdelijke-werkloosheidsgraad bij de loontrekkende werkgelegenheid, in voltijdse equivalenten	27
Tabel 9	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	30
Tabel 10	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaams Gewest	31
Tabel 11	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Waals Gewest	31
Tabel 12	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod	36
Tabel 13	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	53
Tabel 14	Inkomensrekeningen van de huishoudens - België	55
Tabel 15	Bedragen inzake tijdelijke werkloosheid, overbruggingsrecht en hinder- en compensatiepremies	56
Tabel 16	Inkomensrekeningen van de huishoudens - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	59
Tabel 17	Inkomensrekeningen van de huishoudens - Vlaams Gewest	60
Tabel 18	Inkomensrekeningen van de huishoudens - Waals Gewest	62
Tabel 19	Steunmaatregelen met een impact op het vorderingensaldo - detail van de gemeenschappen en gewesten	65
Tabel 20	Rekening van de Gemeenschappen en gewesten	67
Tabel 21	Geconsolideerde rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	68
Tabel 22	Rekening van de Vlaamse Gemeenschap	69
Tabel 23	Rekening van het Waals Gewest	70
Tabel 24	Rekening van de Franse Gemeenschap	71
Tabel 25	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector	75
Tabel 26	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	78

Tabel 27	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Vlaams Gewest.....	79
Tabel 28	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Waals Gewest	80

Lijst van figuren

Figuur 1	Werkgelegenheid (wijziging in duizendtallen) en werkgelegenheidsgraad EU2020 (in procent van de beroepsbevolking)	17
Figuur 2	Bbp en binnenlandse werkgelegenheid.....	25
Figuur 3	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Het Rijk	39
Figuur 4	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd - Het Rijk.....	39
Figuur 5	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41
Figuur 6	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41
Figuur 7	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Vlaams Gewest	42
Figuur 8	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd - Vlaams Gewest	42
Figuur 9	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Waals Gewest	44
Figuur 10	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd - Waals Gewest.....	44
Figuur 11	Werkzame bevolking - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	45
Figuur 12	Werkzame bevolking - Vlaams Gewest	46
Figuur 13	Werkzame bevolking - Waals Gewest.....	46
Figuur 14	Regionale werkgelegenheidsgraden volgens HERMREG-definitie	48
Figuur 15	Regionale werkloosheidsgraden	50

Lijst van kaders

Kader 1	Methodologie voor de raming van de bruto toegevoegde waarde en de binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak van de marktsector in de periode 2020-2022	11
Kader 2	Regionale opsplitsing van de aggregaten per bedrijfstak over de periode 2020-2021	24
Kader 3	Tijdelijke werkloosheid per gewest.....	26
Kader 4	Hypothesen m.b.t. de belangrijkste maatregelen ter ondersteuning van de gezinsinkomens	56

1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2020-2025. Net als de vorige edities² is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studie- en statistiekdiensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en Statistiek Vlaanderen³). Het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model dat hiervoor wordt gebruikt is een macro-econometrisch model dat een top-downbenadering volgt. HERMREG⁴ wordt volledig afgestemd op het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellangetermijnvooruitzichten van HERMES worden opgesplitst aan de hand van endogene regionale verdeelsleutels.

De hier voorgestelde regionale vooruitzichten zijn dus coherent met de nationale projectie van juni 2020, die zelf steunt op de economische en budgettaire informatie die op 10 juni 2020 beschikbaar was.

De huidige recessie is uitzonderlijk in vreedstijd, zowel vanwege haar niet-economische oorsprong als vanwege haar omvang. Bovendien is deze recessie het resultaat van zowel een negatieve aanbodschok als een negatieve vraagschok. De schok die onze economie treft is dan ook moeilijk te vatten door de mechanismen en de parameters van de gebruikelijke econometrische modellen, wat het maken van economische vooruitzichten aanzienlijk bemoeilijkt.

De onzekerheden zijn bij het huidige scenario groter dan gewoonlijk als gevolg van de gezondheidscrisis. De intensiteit en de duur daarvan blijven onduidelijk, net als de gevolgen daarvan voor de economie op middellange termijn. Tegen die achtergrond zijn de resultaten van deze projectie sterk afhankelijk van een reeks veronderstellingen, vooral voor wat betreft de omvang en de duur van de gezondheidscrisis. In dit scenario gaan we uit van een herneming van de economische activiteit in België en in het buitenland, waarbij nieuwe uitgebreide inperkingsmaatregelen kunnen worden vermeden.

Het rapport levert regionale en sectorale projecties tot 2025 voor de toegevoegde waarden, de werkgelegenheid, de lonen en de investeringen. Demografische projecties, projecties van regionale activiteitsgraden en vooruitzichten betreffende grensarbeid en pendelarbeid tussen gewesten zijn eveneens beschikbaar. Dat maakt het mogelijk om een projectie te maken van de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende bevolking en de werkloosheid. HERMREG levert ook regionale projecties van het bbp en van de werkgelegenheidsgraad. Het bevat bovendien een module voor de berekening van het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen per gewest, een gedetailleerd blok inzake overheidsfinanciën en een module voor de inkomensrekening van de gezinnen per gewest.

¹ Federaal Planbureau (2020).

² Zie FPB – BISA – IWEPS – Statistiek Vlaanderen (2019) voor de publicatie van juli 2019.

³ Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique en Statistiek Vlaanderen.

⁴ Het HERMREG-model wordt beschreven in Bassilière et al. (2008a).

Tot slot moet worden opgemerkt dat voor deze publicatie rekening is gehouden met de meest recente regionale rekeningen voor de periode 2009-2018.⁵

De rest van het rapport is als volgt ingedeeld. Het tweede hoofdstuk beschrijft de internationale omgeving en de nationale economische context. Het derde hoofdstuk beschrijft de belangrijkste macro-economische en sectorale ontwikkelingen op regionaal vlak (met inbegrip van de arbeidsmarkt). In hoofdstuk 4 worden de geregionaliseerde inkomensrekeningen van de gezinnen voorgesteld. Hoofdstuk 5 is gewijd aan de resultaten voor de overheidsfinanciën. Tot slot komen de resultaten voor de broeikasgasemissies aan bod in hoofdstuk 6.

⁵ De reeksen voor de periode 2015-2018 waren reeds in februari 2020 beschikbaar en houden rekening met de recente occasionele herziening. De reeksen voor de periode 2009-2014 werden gepubliceerd op 3 juli 2020. De cijfers voor de periode 2003-2008 worden in het najaar van 2020 gepubliceerd.

2. Internationale omgeving en nationale context⁶

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst van de regionale vooruitzichten. In de eerste afdeling wordt de internationale omgeving van de nationale projectie van juni 2020 beschreven. De tweede afdeling geeft een overzicht van het gekozen scenario voor de Belgische economie.

2.1. Internationale omgeving

De wereldeconomie bevindt zich in een historische recessie als gevolg van de coronapandemie en de inperkingsmaatregelen ter bestrijding ervan. De recessie is het resultaat van een negatieve aanbodschock én een negatieve vraagschock. De werking van de toeleveringsketens en de uitvoering van investeringsprojecten worden verstoord doordat veel bedrijven hun activiteiten moesten terugschroeven als gevolg van de contactbeperkende maatregelen. Bovendien worden de restricties op het aanbod van een aantal consumptieve diensten slechts geleidelijk versoepeld. Aan de vraagzijde hebben de economieën hun uitvoer zien terugvallen, terwijl het aangetaste vertrouwen en het inkomensverlies van de gezinnen en de ondernemingen wegen op de particuliere consumptie en op de investeringen.

Het hier voorgestelde scenario gaat uit van een diepe recessie van de wereldeconomie in de eerste helft van 2020. De recente versoepeling van de inperkingsmaatregelen en de omvangrijke steunmaatregelen voor de gezinnen en de ondernemingen (vooral in de geavanceerde landen) zouden voor een forse toename van de economische activiteit zorgen in de tweede helft van dit jaar en in 2021. Daarbij wordt verondersteld dat nieuwe uitgebreide inperkingsmaatregelen kunnen worden vermeden door het tijdig opsporen van besmettingshaarden.

Niettemin wordt de krimp van de economische activiteit, die voor de eurozone geraamd wordt op 11 % in 2020, slechts gedeeltelijk ongedaan gemaakt door een herneming van de economische groei met 8,5 % in 2021 en met 3,1 % in 2022 (zie tabel 1). Vervolgens zou aangeknoopt worden met een genormaliseerd groeitempo van gemiddeld 1,3 % in de periode 2023-2025.

Nieuwe inperkingsmaatregelen als gevolg van een heropflakking van de pandemie vormen een belangrijk neerwaarts risico voor dit internationaal scenario. Andere risico's zijn o.m. een opflakking van de spanningen tussen de VS en China en de vrees voor een nieuwe eurocrisis als gevolg van de forse toename van de overheidsschuld in een aantal lidstaten.

⁶ Federaal Planbureau (2020).

Tabel 1 Voornaamste internationale hypothesen

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		2019- 2025
						2005- 2011	2012- 2018	
Potentiële uitvoermarkten voor België (1)	1,8	-11,5	11,4	4,5	3,5	4,1	3,1	2,4
Bbp eurozone (1)	1,2	-11,0	8,5	3,1	1,3	1,1	1,2	0,8
Bbp Verenigde Staten (1)	2,3	-8,3	7,2	3,0	1,6	1,4	2,4	1,3
Internationale prijzen in euro (1)								
- Uitvoer van goederen en diensten zonder energie	1,7	2,9	0,7	2,0	2,0	0,4	0,8	1,9
- Invoer van goederen en diensten zonder energie	1,6	5,8	0,5	2,0	2,0	-1,0	1,0	2,3
- Invoer van energie	-4,3	-39,8	6,4	13,3	13,3	16,8	-1,4	2,2
Olieprijs (Brent, USD) (niveau) (2)	64,3	38,1	40,8	46,3	67,3	77,3	77,3	52,7
Wisselkoers (niveau) (2)								
- EUR in USD (*100)	112,0	110,0	110,9	110,9	110,9	135,1	121,0	110,9
Rentevoeten (niveau) (2)								
- Korte termijn (3 maanden)								
Eurozone	-0,4	-0,4	-0,5	-0,1	0,7	2,5	0,0	-0,0
Verenigde Staten	2,3	0,7	0,2	0,4	1,0	2,6	0,8	0,9
- Lange termijn (10 jaar)								
Eurozone	0,4	0,3	0,4	0,6	1,6	3,8	1,7	0,8
Verenigde Staten	2,1	0,9	0,8	1,1	2,1	3,8	2,3	1,5

(1) Groeivoet.

(2) In de kolom 2023-2025 wordt de waarde aan het einde van de periode (2025) weergegeven.

2.2. Nationale context

2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp

a. Economische groei

De Belgische economie zou in 2020 de grootste krimp kennen sinds de oorlogsjaren (-10,5 %) als gevolg van een forse terugval van de activiteit in het eerste semester en vervolgens hernemen met 8,2 % in 2021 (zie tabel 2). Het jaar 2022 zou deels (eerste semester) nog een inhaaljaar zijn (3,3 %). Dat profiel voor 2020-2022 tekent zich – in meer of minder uitgesproken mate – af bij alle bestedingscomponenten, met uitzondering van de overheidsconsumptie.

De zeer dynamische groei in 2021 en – in mindere mate – in 2022 compenseert de krimp van 2020 niet volledig; het verlies in niveau van de toegevoegde waarde van de Belgische privésector zou midden 2022 nog 4 % bedragen in vergelijking met een scenario zonder pandemie. Deze hypothese is onder meer gebaseerd op het idee dat de crisis het verlies aan fysiek kapitaal zal versnellen door bijkomende faillissementen en aan menselijk kapitaal door een toename van de gemiddelde werkloosheidsduur.

In de periode 2023-2025 zou de Belgische bbp-groei opnieuw in de lijn liggen van de trends in het verleden en gemiddeld 1,3 % per jaar bedragen. Slechts een klein deel van het niveauverlies aan toegevoegde waarde van de Belgische privésector (verlies van 4 % tegen midden 2022) zou nog goedgehaakt worden tegen 2025.

b. Uitvoer en invoer

In lijn met de recessie en het daaropvolgend herstel bij de handelspartners zou de Belgische uitvoer in volume in 2020 terugvallen met 12 % en vervolgens in 2021 en in 2022 aantrekken met resp. 10,7 % en 5,6 %. Deze ontwikkeling van de uitvoer leidt, in combinatie met die van de binnenlandse vraag, tot een daling van het invoervolume van 10 % in 2020, gevolgd door een stijging van 9,9 % in 2021 en van 5,2 % in 2022.

Tijdens de periode 2023-2025 zouden de potentiële uitvoermarkten voor België groeien in een tempo dat in lijn ligt met het gemiddelde van het vorige decennium (gemiddeld 3,5 % per jaar; zie tabel 1). Die groei van de buitenlandse afzetmarkten, de stabilisering van de euro-dollar koers en de toename van de loonkosten per eenheid product (gemiddeld 2,1 % per jaar) zouden leiden tot een uitvoergroei van gemiddeld 3,2 % per jaar. De invoer zou iets sterker toenemen dan de uitvoer (gemiddeld 3,5 % per jaar), waardoor de netto-uitvoer een licht negatieve bijdrage zou leveren tot de economische groei (gemiddeld -0,2 procentpunt per jaar⁷).

c. Particuliere consumptie

Ondanks de omvang van de economische schok houdt het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren in 2020 relatief goed stand (-1,9 %). De daling van de koopkracht wordt beperkt door de overheidsmaatregelen om het verlies aan inkomen en aan werkgelegenheid te beperken (uitbreiding van het systeem van tijdelijke werkloosheid met een verhoogde uitkering voor werknemers; overbruggingsrecht en premies voor zelfstandigen). Bovendien is de afkoelende inflatie dit jaar lager dan de indexering van de lonen en van de sociale uitkeringen. Niettemin zou de particuliere consumptie in volume in 2020 dalen met 8,8 %, wat toe te schrijven is aan het sterk aangetaste consumentenvertrouwen (als gevolg van de toegenomen vrees voor werkloosheid) en aan het noodgedwongen schrappen van bepaalde uitgaven (door de tijdelijke stopzetting van niet-essentiële activiteiten en, wat toeristische bestedingen betreft, de sluiting van de grenzen) die nadien niet altijd ingehaald zullen worden.

Naarmate het aanbod breder wordt, zou de particuliere consumptie terugkeren naar een normaler niveau, wat gepaard gaat met een groei in 2021 (+7,5 %) die ruimschoots de toename van het reëel beschikbaar inkomen overtreft. Die laatste zou immers toenemen met 2,7 % en in grote mate worden ondersteund door de sterke herneming van de primaire inkomens van de gezinnen, na een daling in 2020. Ondanks het banenverlies zouden de lonen ontvangen door de gezinnen en het inkomen van de zelfstandigen hernemen in 2021 (in het kielzog van de aanzienlijke herneming van het arbeidsvolume), net als de netto-inkomens uit vermogen.⁸ Omgekeerd zouden de lopende overdrachten ontvangen door de gezinnen zich normaliseren na hun forse toename in 2020 (aangezien de compensatie- en hinderpremies voor zelfstandigen niet meer worden toegekend in 2021). Het totaalbedrag aan sociale

⁷ In 2023 zou die groeibijdrage van de netto-uitvoer negatiever zijn dan in de ander jaren (-0,4 procentpunt) als gevolg van de bijzonder sterke toename van de invoer (3,9 %). Die laatste is het gevolg van een forse stijging van de investeringen van Defensie die grotendeels worden ingevoerd, alsook van een stijging van de invoer van elektriciteit en aardgas door de stopzetting van twee kerncentrales.

⁸ Onder meer als gevolg van een positieve groei van de dividenden ontvangen door de gezinnen als gevolg van de herneming van het bruto-exploitationoverschot van de ondernemingen.

uitkeringen zou eveneens dalen in 2021 (hoofdzakelijk door de terugval van de tijdelijke werkloosheid), maar ruimschoots boven het niveau van 2019 blijven. Dat wordt hoofdzakelijk verklaard door het toegenomen bedrag aan 'reguliere' werkloosheidsuitkeringen en socialebijstandsuitkeringen (leefloon). Tot slot zou de stijging van de inflatie in 2021, die hoger ligt dan de indexering van de lonen en de uitkeringen, de koopkrachtontwikkeling afremmen.

De cruciale rol die in 2020 en 2021 wordt gespeeld door de secundaire inkomensverdelingsrekening (voornamelijk sociale uitkeringen en lopende overdrachten) moet worden benadrukt. Die werkt als schokdemper, waardoor het beschikbaar gezinsinkomen minder sterk schommelt (neerwaarts in 2020, opwaarts in 2021) dan het primair inkomen. Dat laatste fluctueert – voor wat betreft de component met betrekking tot de privésector – meer in lijn met de economische activiteit.

De particuliere consumptie zou zich in 2022 verder herstellen en ook dan sterker stijgen (2,8 %) dan het reëel beschikbaar inkomen (2,1 %). Dat laatste zou sterk blijven toenemen, maar minder uitgesproken dan in 2021 door een beperktere groei van de primaire inkomens, terwijl het niveau van de sociale uitkeringen vergelijkbaar zou blijven met dat van 2021.

De gezinsspaarquote zou dan ook terugvallen tot 15,2 % in 2021 en tot 14,6 % in 2022, na een forse stijging tot 18,9 % dit jaar, maar boven het niveau van 2019 (13 %) blijven. De toename van het sparen in 2020 is deels toe te schrijven aan gedwongen sparen en deels aan voorzorgssparen. Naarmate de inperkingsmaatregelen worden opgeheven (heropstart van niet-essentiële activiteiten, heropening van de grenzen), zou het gedwongen sparen opnieuw dalen. De hoge werkloosheidsgraad en onzekere werkgelegenheidsvooruitzichten versterken daarentegen het voorzorgssparen.

In de periode 2023-2025 is het normaliseringsproces voltooid en zouden het reëel beschikbaar gezinsinkomen en de consumptieve bestedingen in een vergelijkbaar tempo evolueren (gemiddeld resp. met 1,3 % en 1,4 % per jaar), waarbij de spaarquote zich stabiliseert rond 14,2 %.

d. Investerings in woongebouwen

De investeringen in woongebouwen zouden fors dalen in 2020 (-14,6 %), maar sterk aantrekken in 2021 (+12,9 %), dankzij de snelle herneming van de activiteit in de bouwsector in vergelijking met de andere bedrijfstakken. Dat herstel zou zich in 2022 voortzetten (+4,6 %). Vanaf 2023 zou de groei van de investeringen in woongebouwen opnieuw aanknopen met de in het verleden waargenomen trends en zou die opnieuw gestuurd worden door de evolutie van de klassieke determinanten, zoals de koopkracht van de gezinnen, de langetermijnrente en de werkloosheidsgraad, die als proxy dient voor het vertrouwen. Tijdens de periode 2023-2025 zou die groei gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen. De investeringsquote van de gezinnen (d.w.z. het nominale aandeel van die investeringen in het bbp) zou zich op middellange termijn stabiliseren op 5,1 %, wat overeenstemt met het niveau van 2019.

e. Bedrijfsinvesteringen

De bedrijfsinvesteringen vertonen als bestedingscomponent de sterkste schommelingen. In 2020 zouden ze terugvallen met 21,1 %. Ze worden afgeremd door de forse krimp van de economische activiteit, die gepaard gaat met een sterke daling van de industriële capaciteitsbezettingsgraad, en de

nog bijzonder onzekere vraagvooruitzichten. Ook de rendabiliteit staat in 2020 onder druk door de forse krimp van het bruto-exploitatietooverschot. De door de overheid voorziene financiële tegemoetkomingen (hinder- en compensatiepremies) kunnen het omzetverlies slechts gedeeltelijk compenseren. De bedrijfsinvesteringen zouden in 2021 hernemen met een volumegroei van 18,9 % in het licht van betere afzetperspectieven en een gunstige ontwikkeling van de rendabiliteit. Die inhaalbeweging zou zich in 2022 voortzetten (7,2 %). Vanaf 2023 zou de groei van de afzetperspectieven van de ondernemingen zich herstellen en stabiliseren, net zoals de rendabiliteit. De langetermijnrente zou aantrekken, maar al bij al relatief laag blijven. Tegen die achtergrond zouden de bedrijfsinvesteringen in de periode 2023-2025 gemiddeld met 2,1 % per jaar stijgen. De investeringsquote van de ondernemingen (d.w.z. het nominale aandeel van die investeringen in het bbp) zou zich stabiliseren rond 16,5 %, wat overeenstemt met het niveau van 2019.

f. Overheidsinvesteringen

De overheidsinvesteringen worden in de eerste helft van 2020 tijdelijk teruggeschroefd, waarna ze zich snel zouden normaliseren. Daardoor zou hun terugval in volume in 2020 beperkt blijven tot 5,1 %. In 2021 zou de volumegroei van de overheidsinvesteringen versnellen tot 16,3 % door de investeringen van de federale overheid in Defensie en door het Oosterweelproject.

In de periode 2022-2025 zou de volumegroei van de overheidsinvesteringen zeer volatiel zijn (minimum van -2,9 % in 2025; maximum van +9,7 % in 2023). Dat wordt verklaard door het investeringsprogramma van Defensie op federaal niveau (die investeringen pieken in 2023 en worden vervolgens enigszins teruggeschroefd), door de piek van investeringen van de gewesten in 2023 (onder meer Oosterweel in Vlaanderen) en door de investeringen van de lagere overheid, die in de periode 2023-2024 versnellen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen en in 2025 terugvallen.

De overheidsinvesteringsquote (d.w.z. het nominale aandeel van die investeringen in het bbp) zou in de projectieperiode schommelen tussen 2,7 % en 2,9 %.

g. Overheidsconsumptie

De overheidsconsumptie is in 2020 de enige bestedingscomponent die zou toenemen (met 3,2 % in volume), voornamelijk als gevolg van de sterke stijging van de netto-aankoop van goederen en diensten door de overheid (+48 %). Die laatste wordt deels verklaard door de aankoop van medisch materiaal om de pandemie te bestrijden en deels door de lagere verkoop van diensten (daling van de inkomsten uit onder meer de kilometerheffing). De overheidslonen (0,3 %), die iets meer dan de helft van de overheidsconsumptie vormen, worden licht neerwaarts beïnvloed door de gezondheids crisis.⁹ Ten slotte zijn, bij gebrek aan nieuwe informatie, de gezondheidszorguitgaven van de sociale zekerheid in de huidige vooruitzichten nog steeds gebaseerd op de begrotingsdoelstelling die in 2019 werd vastgesteld. Er werd echter rekening gehouden met de financiering buiten de budgettaire doelstelling van een reeks uitzonderlijke initiatieven van de sociale zekerheid om de pandemie te bestrijden, evenals

⁹ Door de verrekening van een daling van de arbeidsduur in het onderwijs en de administratie bij de lagere overheid als gevolg van tijdelijke werkloosheid wegens overmacht en de tijdelijke daling van de werkgelegenheid bij de overheid (-600 personen in 2020) die overeenstemt met het uitstel van enkele maanden van de aanwervingen in de administratie (+600 personen in 2021).

VOORUITZICHTEN

met de eenmalige maatregelen die de gemeenschappen en de gewesten met hetzelfde doel hebben genomen.

In 2021 zou de overheidsconsumptie een quasi-nulgroei laten optekenen door een groeivertraging van de gezondheidszorguitgaven en de daling van de netto-aankoop van goederen en diensten (-17 %) na de piek in 2020. Die terugval van de netto-aankoop zou zich in 2022 voortzetten, maar in mindere mate (-5 %). Gezien de stabiliteit van de groei van de overheidslonen (ongeveer 0,3 % in 2021 en 2022) wordt de volumegroei van de overheidsconsumptie in 2022 (1 %) vooral verklaard door de groeiversnelling van de gezondheidszorguitgaven (2,6 %).

Tijdens de periode 2023-2025 zou de overheidsconsumptie in volume gemiddeld met 1,3 % per jaar stijgen. Die laatste wordt aangedreven door de groei van de gezondheidszorguitgaven (2,6 %), aangezien de volumegroei van de loonmassa van de overheid vrij stabiel blijft (gemiddeld 0,4 % per jaar in een context van een quasi-stabilisering van de overheidstewerkstelling) en die van de netto-aankopen van goederen en diensten quasi nul is.

Tabel 2 Voornaamste resultaten van de Economische vooruitzichten 2020-2025 voor België

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		2019- 2025
						2005- 2011	2012- 2018	
Economische groei en zijn componenten								
(in reële termen, tenzij anders vermeld)(*)								
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,1	-8,8	7,5	2,8	1,4	1,6	1,5	1,0
- Consumptieve bestedingen van de overheid	1,8	3,2	-0,1	1,0	1,3	1,2	0,6	1,4
- Bruto-investeringen	3,2	-18,0	17,2	5,6	2,0	2,2	2,4	2,0
. Ondernemingen	3,2	-21,1	18,9	7,2	2,1	2,3	2,6	2,1
. Overheid	-0,4	-5,1	16,3	-1,8	2,3	3,6	3,6	2,3
. Woongebouwen	4,9	-14,6	12,9	4,6	1,6	1,8	0,9	1,8
- Voorraadwijziging (bijdrage tot de bbp-groei)	-0,4	-0,7	0,0	0,0	0,0	0,3	-0,0	-0,2
- Totale binnenlandse vraag	1,4	-8,8	7,6	3,0	1,5	1,9	1,5	1,1
- Uitvoer van goederen en diensten	1,1	-12,0	10,7	5,6	3,2	3,2	3,1	2,2
- Invoer van goederen en diensten	1,0	-10,0	9,9	5,2	3,5	3,6	3,2	2,4
- Netto-uitvoer (bijdrage tot de bbp-groei)	0,1	-1,7	0,6	0,3	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2
- Bbp	1,4	-10,5	8,2	3,3	1,3	1,6	1,4	0,9
- Bbp tegen lopende prijzen	2,9	-9,4	9,5	4,9	3,0	3,5	2,9	2,4
- Reëel bruto nationaal inkomen per capita	0,9	-9,5	7,5	2,6	0,7	0,2	1,0	0,5
Prijzen en rentevoeten (*)								
- Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,4	0,8	1,3	1,6	1,8	2,4	1,6	1,5
- Gezondheidsindex	1,5	1,0	1,2	1,6	1,8	2,2	1,6	1,5
- Ruilvoet	0,3	1,7	-0,5	-0,3	-0,3	-0,6	0,1	0,1
- Bbp-deflator	1,5	1,2	1,2	1,5	1,7	1,8	1,5	1,5
- Nominale langetermijnrente (**) (10 jaar, niveau)	0,2	0,1	0,1	0,5	1,4	3,9	1,4	0,6
- Nominale kortetermijnrente (**) (3 maanden, niveau)	-0,6	-0,6	-0,6	-0,3	0,5	2,1	-0,3	-0,2
Werkgelegenheid, werkloosheid en productiviteit								
- Beroepsbevolking, definitie FPB								
. in duizendtallen (**)	5463,9	5491,1	5502,4	5531,7	5569,0	5153,9	5340,0	5522,2
. wijziging in duizendtallen	48,7	27,2	11,3	29,3	12,4	38,2	22,0	22,0
. wijziging in %	0,9	0,5	0,2	0,5	0,2	0,7	0,4	0,4
- Totale werkgelegenheid								
. in duizendtallen (**)	4893,8	4866,8	4786,0	4854,1	4991,1	4424,2	4652,7	4893,7
. wijziging in duizendtallen	76,8	-27,0	-80,8	68,1	45,7	48,6	37,7	24,9
. wijziging in %	1,6	-0,6	-1,7	1,4	0,9	1,1	0,8	0,5
- Werkgelegenheidsgraad, concept EU2020 (a) (**)	70,5	70,1	69,0	69,9	71,8	67,2	67,8	70,5
- Werkloosheid, definitie FPB								
. in duizendtallen (**)	487,4	541,6	633,7	594,9	495,2	652,4	606,3	545,8
. wijziging in duizendtallen	-28,2	54,2	92,0	-38,8	-33,2	-11,8	-16,0	-2,9
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB (**)	8,9	9,9	11,5	10,8	8,9	12,7	11,4	9,9
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstacken) (*)	-0,1	-1,3	2,4	0,8	0,4	0,6	0,6	0,4

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden 2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
Inkomens								
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakingen) (*)	0,9	1,3	0,5	0,6	0,7	0,3	0,4	0,8
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakingen) (b) (*)	2,2	4,6	-0,9	0,7	2,1	1,7	0,9	1,8
- Loonquote (marktbedrijfstakingen) (c) (**)	59,0	60,5	59,7	59,4	60,6	60,6	59,7	59,9
- Rendabiliteitsgraad van de ondernemingen (d) (**)	42,4	40,9	41,6	42,2	41,6	40,1	41,2	41,7
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (*)	2,5	-1,9	2,7	2,1	1,3	1,3	1,0	1,3
- Spaarquote van de particulieren (**)	13,0	18,9	15,2	14,6	14,2	16,8	12,8	15,0
Overheidsfinanciën								
- Vorderingsaldo								
. in miljard euro (**)	-9,0	-47,5	-26,9	-23,1	-25,8	-8,7	-9,7	-26,2
. in % van het bbp (**)	-1,9	-11,1	-5,7	-4,7	-4,8	-2,5	-2,4	-5,5
waarvan (beleidsniveaus):								
- Federale overheid (**)	-2,0	-5,4	-3,5	-2,6	-2,4	-2,3	-2,0	-3,0
- Sociale zekerheid (**)	0,2	-3,3	-1,1	-1,3	-1,8	-0,0	0,0	-1,5
- Gemeenschappen en gewesten (**)	-0,2	-2,5	-1,1	-0,8	-0,7	-0,2	-0,4	-1,0
- Lagere overheid (**)	0,1	0,0	0,0	0,1	-0,0	0,0	-0,0	0,0
- Schuld								
. in % van het bbp (**)	98,7	120,7	116,2	115,8	121,0	95,9	104,1	115,6
Verrichtingen met het buitenland								
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland								
. in miljard euro (**)	-4,7	-7,8	-5,9	-5,4	-13,1	8,7	3,7	-8,3
. in % van het bbp (**)	-1,0	-1,8	-1,3	-1,1	-2,4	2,6	0,9	-1,7
Energieverbruik en broeikasgasemissies								
Energie-eindverbruik (*)	5,9	-8,3	5,8	1,3	-0,2	-0,9	0,5	0,6
Broeikasgasemissies (e) (**)	118,1	102,6	108,2	109,9	112,3	136,3	118,7	110,9

(*) Groeivoeten in %

(**) Einde periode, dus 2025, in de kolom voor 2023-2025.

(a) Volgens concept EU2020 (bron: enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar)

(b) Loonkosten in de marktbedrijfstakingen vóór aftrek van de loonsubsidies.

(c) Aandeel arbeidskosten incl. zelfstandigen in % van de toegevoegde waarde

(d) Bruto-exploitatietoets van de ondernemingen in % van hun toegevoegde waarde

(e) In miljoen ton CO₂-equivalenten

2.2.2. Evolutie per bedrijfstak

In 2020 zou de toegevoegde waarde in volume dalen in alle bedrijfstakken van de Belgische privésector als gevolg van de gezondheids crisis, zij het in uiteenlopende mate (zie tabel 3 en kader 1).

Tussen midden maart en eind mei 2020 zou het activiteitsverlies in vergelijking met een pandemievrij scenario het grootst zijn geweest in de luchtvaart (die iets minder dan 2 % vertegenwoordigt van de toegevoegde waarde van de HERMES-bedrijfstak 'vervoer en communicatie'), de horeca (die goed is voor 14 % van de HERMES-tak 'handel en horeca') en kunst, amusement en recreatie (2,3 % van de HERMES-tak 'overige marktdiensten'). Ook takken zoals de textielnijverheid en de vervaardiging van

transportmiddelen lijken zwaar getroffen. Omgekeerd zouden takken zoals de financiële en verzekeringsactiviteiten, de farmaceutische industrie, de chemische industrie, de landbouw, wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling en telecommunicatie minder getroffen zijn.

Kader 1 Methodologie voor de raming van de bruto toegevoegde waarde en de binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak van de marktsector in de periode 2020-2022

De informatie die momenteel beschikbaar is om de impact van de coronapandemie op de activiteit (hier gemeten in termen van toegevoegde waarde) van de verschillende bedrijfstakken in de Belgische economie te evalueren, is nog steeds schaars en zeer fragmentarisch. De huidige projectie van de toegevoegde waarde in volume per bedrijfstak heeft dan ook een voorlopig karakter. De gebruikte informatie bestaat uit de observaties voor de toegevoegde waarde per bedrijfstak voor het eerste kwartaal van 2020, de resultaten van de eerste acht enquêteronden van de ERMG¹ en de observaties inzake tijdelijke werkloosheid.²

De analyse uitvoeren op het aggregatieniveau van de bedrijfstakken die onderscheiden worden in het HERMES-model³, was ontoereikend door het vrij heterogene karakter van sommige bedrijfstakken. Een voorbeeld hiervan is de sector 'uitrustingsgoederen', die de vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten omvat die relatief minder door de crisis wordt getroffen dan de vervaardiging van transportmiddelen. De analyse werd daarom uitgevoerd op een fijnmaziger niveau. Ze beperkt zich tot de privésector, zoals gedefinieerd in de nationale rekeningen.

Om het tempo van de herneming te ramen is gebruikgemaakt van de ERMG-enquêtes en de observaties van de tijdelijke werkloosheid voor mei t.o.v. april. Vervolgens werd voor alle bedrijfstakken een technische hypothese gemaakt van een activiteitsverlies van 4 % tegen midden 2022 in vergelijking met een niet-pandemisch scenario (zie ook paragraaf 2.2.1). De verliezen in 2020 worden bijgevolg niet volledig ingehaald in 2021 en 2022, ongeacht de bedrijfstak. Momenteel zijn de beschikbare observaties ontoereikend om een per bedrijfstak gedifferentieerd verlies tegen midden 2022 te kunnen ramen.

De sectorale dynamiek van de binnenlandse werkgelegenheid in de periode 2020-2022 wordt enerzijds bepaald door de mate waarin de bedrijfstakken op korte termijn door de crisis worden getroffen en anderzijds door de hypothese dat het structurele verlies aan activiteit tegen 2022 vrij evenredig over alle bedrijfstakken wordt gespreid. Tegen dan zou, in het kielzog van de technische hypothese van verlies van economische activiteit, het banenverlies ongeveer 4 % bedragen in vergelijking met een scenario zonder pandemie

1 Ze hebben betrekking op de omzet van de ondernemingen, wat evenwel niet overeenstemt met hun toegevoegde waarde.

2 De observaties voor de tijdelijke werkloosheid in voltijdse equivalenten per bedrijfstak voor de maanden maart, april en mei als indirecte indicator voor de daling van de activiteit (voor maart en april) en het begin van het herstel (voor mei).

3 Voor de definitie van die bedrijfstakken, zie bijlage 8.2.

De bouwsector, die tijdens de inperkingsperiode een zeer groot activiteitsverlies heeft geleden, lijkt sterk en snel te hernemen. Ook voor de handel is sinds mei een heropleving van de activiteit merkbaar. Die heropleving lijkt echter minder sterk te zijn dan aanvankelijk verwacht, als gevolg van de relatief zwakke vraag van de consumenten.

Rekening houdend met de in kader 1 beschreven technische hypothese, zijn de sectorale groeivoeten van 2021 en 2022 het spiegelbeeld van die van 2020: een bedrijfstak die bijvoorbeeld in 2020 een zeer negatieve groei kent, zou in 2021 en 2022 een zeer positieve groei laten optekenen en midden 2022 een niveau van toegevoegde waarde bereiken dat nog 4 % onder het niveau blijft dat zonder de pandemie zou zijn bereikt.

In de periode 2023-2025 zou de groei van de verschillende bedrijfstakken opnieuw aanknopen met de in het verleden waargenomen trends. Gemiddeld over de periode 2023-2025 zouden de marktdiensten, die vooral in termen van gewicht en dynamiek gedragen worden door de ‘overige marktdiensten’ (diensten aan gezinnen en zakelijke dienstverlening) en ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’, hun toegevoegde waarde in volume zien stijgen met 1,5 % per jaar, net zoals de bouwsector. De bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid zouden, met uitzondering van de ‘uitrustingsgoederen’, iets minder sterk groeien (gemiddeld 1,1 % per jaar), net zoals ‘overheidsadministratie en onderwijs’ (0,8 %). Slechts een klein deel van het niveauverlies aan toegevoegde waarde van de Belgische privésector (4 % tegen midden 2022) zou nog goedge maakt worden tegen 2025.

In alle markt takken daalt de werkgelegenheid tijdens de jaren 2020-2021. In jaargemiddelden lopen – gegeven de startpunten aan het begin van elk jaar – die verliezen veel sterker op in 2021 dan in 2020. Enige uitzondering daarop is de bedrijfstak ‘overige marktdiensten’. Die bevat immers de interimarbeid, waar de belangrijkste negatieve schok op de werkgelegenheid vroeger plaatsvindt dan elders (maanden maart-april van 2020). De toename van de werkgelegenheid in 2022 geldt eveneens voor alle markt takken, met uitzondering van de tak ‘krediet en verzekeringen’, waar ook dan de werkgelegenheid licht blijft afnemen.

Over de gehele periode 2020-2022 zou – ondanks de impact van de crisis – de werkgelegenheid licht toenemen in de bouwnijverheid (+2 000 personen), de gezondheidszorg (+12 000 personen) en in de ‘overige marktdiensten’ (+9 000 personen), gevoelig minder sterk weliswaar dan in onze ramingen die aan de coronacrisis voorafgingen. Ook de dienstenchequewerkgelegenheid blijft toenemen (+5 000 personen). Sommige takken waarvoor een toename van de werkgelegenheid werd verwacht over die periode, zouden nu echter jobs verliezen: dat geldt voor ‘handel en horeca’ (-27 000 personen) en ‘transport en communicatie’ (-7 000 personen). In de verwerkende nijverheid (-28 000 personen) en de tak ‘krediet en verzekeringen’ (-7 000 personen) worden de werkgelegenheidsverliezen verder uitgediept in vergelijking met onze eerdere ramingen.

Enkel de tak ‘overheidsadministratie en onderwijs’ wordt gevrijwaard van de gevolgen van de crisis. Zoals gebruikelijk maken we voor die tak een raming bij ongewijzigd beleid, zonder te anticiperen op eventuele bezuinigingsmaatregelen die het gevolg zouden kunnen zijn van de forse toename van het overheidstekort. De werkgelegenheid in die tak neemt toe met 6 000 personen in de periode 2020-2022.

Tabel 3 Voornaamste sectorale resultaten van de nationale projectie

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		
						2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume, groeivoeten)								
- Landbouw	-23,0	-7,0	2,7	1,0	1,3	1,9	-3,6	-3,2
- Energie	3,8	-12,7	10,5	2,5	0,0	2,6	-1,6	0,6
- Verwerkende nijverheid	0,4	-12,2	8,8	3,9	1,1	0,1	0,8	0,6
. Intermediaire goederen	1,1	-9,1	6,7	2,9	0,9	0,8	2,0	0,6
. Uitrustingsgoederen	2,4	-16,8	13,8	5,2	1,5	-1,4	-0,7	1,3
. Verbruiksgoederen	-2,2	-14,9	9,7	4,9	1,2	0,2	0,1	0,1
- Bouw	3,8	-11,6	9,9	2,2	1,5	3,0	1,7	1,3
- Verhandelbare diensten	1,6	-12,5	10,1	3,9	1,5	2,2	1,8	1,1
. Vervoer en communicatie	-0,1	-12,2	7,7	5,3	1,3	2,2	1,8	0,7
. Handel en horeca	1,2	-21,6	18,6	5,8	1,0	0,8	0,3	1,0
. Krediet en verzekeringen	4,7	-6,3	4,0	1,5	1,2	-0,2	0,1	1,1
. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,8	-14,2	12,1	3,7	1,3	1,1	0,5	0,9
. Overige marktdiensten	1,7	-9,3	8,3	3,4	1,9	3,9	3,2	1,4
- Niet-verhandelbare diensten	1,3	-1,9	1,9	1,1	0,8	1,1	1,0	0,7
Totaal	1,4	-10,8	8,6	3,4	1,3	1,8	1,4	0,9
2. Werkgelegenheid (groeivoeten)								
- Landbouw	1,8	-4,6	-3,4	-0,2	-0,3	-2,7	-0,7	-1,0
- Energie	2,6	0,9	-3,9	0,6	-0,0	3,8	0,0	0,0
- Verwerkende nijverheid	1,1	-1,5	-4,1	0,0	-0,3	-1,5	-1,0	-0,8
. Intermediaire goederen	1,4	-1,2	-4,7	-0,4	-0,7	-1,1	-0,9	-1,0
. Uitrustingsgoederen	0,8	-2,4	-3,8	-0,2	-0,4	-2,8	-2,3	-1,0
. Verbruiksgoederen	1,0	-1,5	-3,6	0,6	0,2	-1,2	-0,5	-0,4
- Bouw	1,9	0,2	-1,1	1,9	0,8	2,1	-0,0	0,7
- Verhandelbare diensten	1,9	-0,5	-1,9	1,9	1,4	1,8	1,4	0,8
. Vervoer en communicatie	2,7	0,0	-3,3	0,9	0,3	0,4	-0,3	0,2
. Handel en horeca	0,9	-1,6	-3,3	1,3	0,9	0,1	0,0	0,0
. Krediet en verzekeringen	-1,5	-1,8	-4,2	-0,4	-0,6	-0,8	-1,4	-1,4
. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	2,2	0,7	-1,1	2,4	2,0	2,8	2,1	1,4
. Overige marktdiensten	2,4	-0,5	-0,9	2,5	1,7	3,5	2,6	1,2
- Niet-verhandelbare diensten	0,7	-0,1	0,6	0,5	0,3	0,7	0,5	0,4
Totaal	1,6	-0,6	-1,7	1,4	0,9	1,1	0,8	0,5

Van 2023 tot 2025 zou de groei van de activiteit in de marktakken gemiddeld 1,4 % per jaar bedragen, met een licht aflopend profiel. Ook dan zou hij erg arbeidsintensief blijven, gegeven een ongewijzigde arbeidsduur en een bijzonder zwakke productiviteitsgroei per uur (gemiddeld 0,4 % per jaar, maar aantrekkelijk over de periode), bij een eveneens uiterst matige groei van de reële arbeidskosten. De groei van de werkgelegenheid in de marktakken blijft dus aanzienlijk (1,0 % per jaar), maar zakt geleidelijk (van 1,3 % in 2023 tot 0,8 % in 2025). Ook op het einde van de projectieperiode blijven de gevolgen van de huidige crisis voelbaar (de negatieve impact op de marktwerkgelegenheid ramen we tegen dan op 2,0 %).

De sterkste werkgelegenheidsgroei wordt tijdens die periode opgetekend in de gezondheidszorg (2,0 % per jaar, +38 000 personen), de tak 'overige marktdiensten' (1,7 % per jaar, +62 000 personen) en 'dienstencheques' (1,5 % per jaar, +7 000 personen). Ook in de bouwnijverheid (0,8 % per jaar, +7 000 personen) en in de 'handel en horeca' (0,9 % per jaar, +20 000 personen) neemt de werkgelegenheid gevoelig toe, terwijl de banengroei meer bescheiden is in de tak 'transport en communicatie' (0,3 % per jaar, +3 000 personen). Er blijven echter arbeidsplaatsen verloren gaan in de verwerkende nijverheid (-0,3 % per jaar, -4 000 personen) en in de tak 'krediet en verzekeringen' (-0,6 % per jaar, -2 000 personen). In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' neemt de werkgelegenheid vrijwel even sterk toe als tijdens de eerste helft van de projectieperiode (+5 000 personen).

2.2.3. Inflatie

De onderliggende inflatie kende een relatief stabiel verloop tijdens de eerste helft van 2020. Dat illustreert dat de coronacrisis tot nog toe geen grote gevolgen had voor het prijsverloop van de meeste goederen en diensten. De voornaamste uitzondering daarop zijn de energieprijzen. Die vielen sterk terug als gevolg van de afgenomen vraag. In het geval van olieproducten kwam daar nog een tijdelijke toename van het aanbod bovenop na het afspringen van een akkoord binnen OPEC Plus. Ondanks een geleidelijke toename van de energieprijzen tijdens de tweede helft van 2020, zou de inflatie op jaarbasis slechts 0,8 % bedragen in 2020, tegenover 2,1 % in 2018 en 1,4 % in 2019.

Vanaf 2021 zou de inflatie geleidelijk versnellen tot 1,9 % in 2025. Die beweging wordt verklaard door een geleidelijke toename van de energieprijzen op de internationale markten die aanhoudt tot het einde van de projectieperiode. De hogere grondstoffenprijzen leiden niet alleen tot hogere consumptieprijzen voor energieproducten, maar ook tot een licht aantrekkende onderliggende inflatie naarmate de hogere energieprijzen doorsijpelen in de prijzen van andere goederen en diensten.

2.2.4. Arbeidskosten

In 2019 stegen – na verrekening van de loonsubsidies – de nominale arbeidskosten per uur in de marktbedrijfstakingen met 2,1 % wegens de geringe stijging van de bruto-uurlonen vóór indexering (0,6 %) en de loonlastenverlagingen van de taxshift. Ondanks de versnelde groei van de brutolonen vóór indexering en de verhoging van de impliciete werkgeversbijdragevoet zouden de nominale arbeidskosten per uur in 2020 slechts met 1,9 % stijgen, en dit dankzij de tijdelijke verhoging van de impliciete loonsubsidievoet. In 2021-2025 evolueren de arbeidskosten per uur (groei van gemiddeld 2,3 % per jaar) in lijn met de arbeidsproductiviteit. De periode 2019-2025 wordt gekenmerkt door een volatiel verloop van de arbeidskosten per eenheid product (van 2,1 % in 2019 tot 3,9 % in 2020, vervolgens -0,6 % in 2021; nadien gemiddeld 1,8 % per jaar).

Hoewel het interprofessioneel akkoord van februari 2019 de toegelaten stijgingen van de bruto-uurlonen vóór indexering in 2019-2020 beperkte tot maximaal 1,1 %, zal die loononderhandelingsmarge macro-economisch overschreden worden. In 2020 zouden de brutolonen per uur vóór indexering stijgen met 0,9 %, niet als gevolg van versnelde looninflatie op het niveau van de bedrijfstakingen, maar wel wegens een compositie-effect. Het gewicht van de laagverloonde bedrijfstakingen in de werkgelegenheid daalt immers omdat de recessie vooral eerder laagverloonde bedrijfstakingen treft, die een beroep doen

op tijdelijke werkloosheid of overgaan tot ontslagen.¹⁰ In 2021-2025 zou de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering gemiddeld 0,8 % per jaar bedragen, waarvan ongeveer 90 % toe te schrijven is aan de stijging van de productiviteit. De invloed van andere macro-economische determinanten (fiscale en parafiscale druk op arbeid, relatieve prijzen, werkloosheidsgraad) is gemiddeld genomen verwaarloosbaar in die periode.

De cyclus van verbrekingsvergoedingen en patronale toeslagen bij de tijdelijke werkloosheid bepaalt de impliciete werkgeversbijdragevoet: die stijgt tijdelijk van 29,9 % in 2019 tot 30,7 % in 2020 en 2021 en komt uiteindelijk uit op 29,8 % in 2025.

In 2020 zou de impliciete loonsubsidievoet stijgen met 0,8 procentpunt, waarvan een deel permanent is (de subsidies via de bedrijfsvoorheffing ten gunste van de bouwsector, de subsidie 'Zorgpersoneelfonds') en een ander deel een aantal tijdelijke crisismaatregelen weerspiegelt (loonsubsidies die de terugkeer uit de tijdelijke werkloosheid moeten stimuleren, de verhoging van de loonsubsidie per gebruikte dienstencheque in de drie gewesten). Nadien daalt de impliciete loonsubsidievoet, eerst met 0,2 procentpunt in 2021 (stopzetting van de crisismaatregelen) en daarna gradueel met in totaal 0,1 procentpunt in de periode 2022-2025 (stagnatie van de activeringsvergoedingen).

2.2.5. Werkgelegenheid en werkloosheid

a. Werkgelegenheid

De coronacrisis heeft aanzienlijke onmiddellijke gevolgen gehad voor de werkgelegenheid in de markttagen. Die zou naar raming met afgerond 35 000 personen dalen tijdens het tweede kwartaal van dit jaar. De impact blijft tot dusver voornamelijk beperkt tot kortlopende arbeidscontracten en is sterk geconcentreerd in de horeca (gelegenheidswerkers) en – vooral – in de zakelijke dienstverlening (interimarbeid). Dat jobverlies lijkt de grootste reden achter de recente toename van de werkloosheid. Nochtans gaat ook het aantal jongeren in beroepsinschakelingstijd in stijgende lijn, getuige van een verminderde instroom in de werkgelegenheid en wellicht de voorbode van een sterkere stijging van de jongerenwerkloosheid eens vanaf deze zomer de schoolverlaters op de arbeidsmarkt komen.

De beschikbare data laten uitschijnen dat personen met een arbeidscontract van onbepaalde duur tot dusver vrij goed werden afgeschermd van de extreme schok op de activiteit. Bedrijven aanvaardden immers op korte termijn productiviteitsverliezen om afdankingen te vermijden en ze maken bovendien op grote schaal gebruik van het versoepelde systeem voor tijdelijke werkloosheid om het arbeidsvolume te verminderen. Vooral de uitbreiding van het systeem naar bedienden speelde daarbij een belangrijke rol: bedrijfstakingen die traditioneel nauwelijks een beroep deden op tijdelijke werkloosheid, werden daardoor eveneens beschermd tegen onmiddellijk jobverlies.

In volle lockdown, tijdens de maanden maart en april, werd respectievelijk voor afgerond 950 000 en 1 150 000 personen een beroep gedaan op tijdelijke werkloosheid 'omwille van overmacht', wat

¹⁰ Met de consumptiecheques (maximaal 300 euro per voltijdsequivalent in 2020, fiscaal en parafiscaal vrijgesteld) werd geen rekening gehouden omdat de toepassing ervan door de bedrijven ex ante niet in te schatten is.

overeenkomt met respectievelijk 28 % en 33,5 % van de potentiële doelgroep (loontrekkenden geregistreerd bij de RSZ exclusief ambtenaren). Onze inschatting is dat die cijfers slechts langzaam zullen afnemen tijdens de daaropvolgende maanden, wat inmiddels ook bevestigd wordt door de beschikbare data voor mei. Het belang van de bufferrol die het stelsel van tijdelijke werkloosheid tot dusver speelde, staat dus buiten kijf. Nochtans blijkt uit de RSZ-statistieken dat ook nog andere factoren hebben bijgedragen tot de uitzonderlijk sterke daling van de arbeidsduur. Zo nam het aantal ziektedagen fors toe en vielen nevenactiviteiten weg zoals bv. flexijobs in handel en horeca. Bovendien wordt vanaf mei deeltijdarbeid aangemoedigd door de opening van het recht op Corona-ouderschapsverlof.

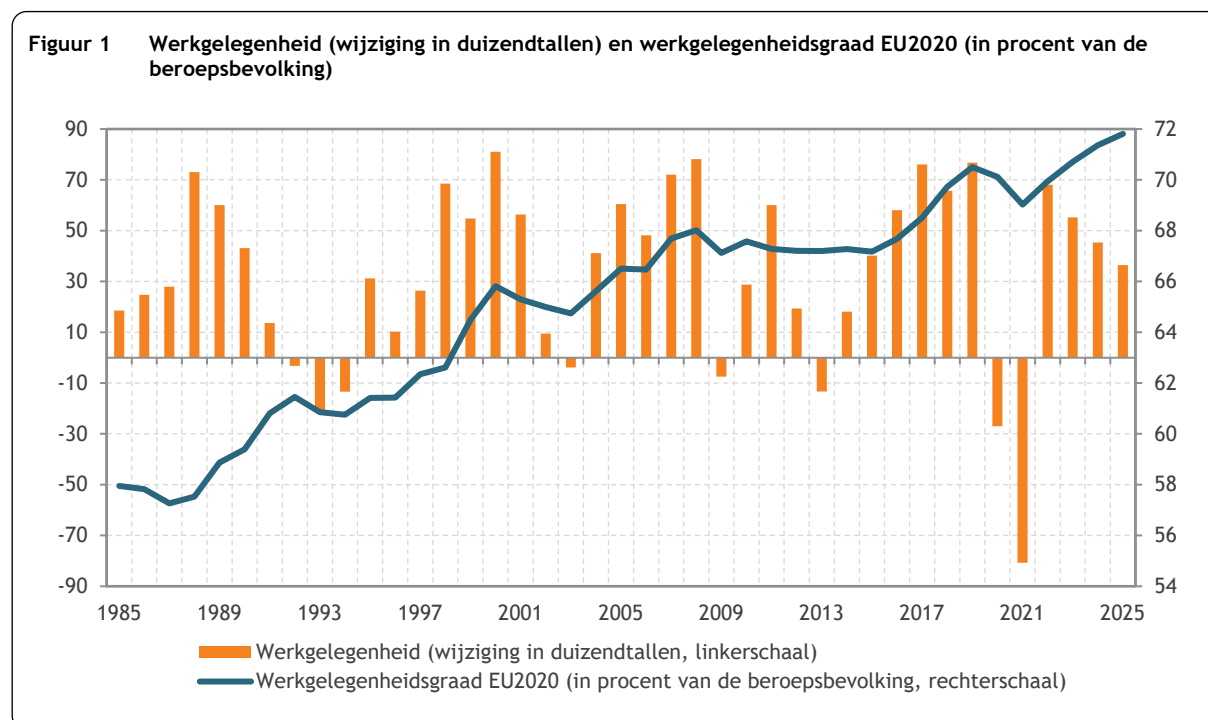
De inzinking van de productiviteit per uur kan slechts van korte duur zijn, willen bedrijven niet in moeilijkheden komen. Ook de inzet van tijdelijke werkloosheid botst onvermijdelijk op zijn limieten. Het systeem dreigt contraproductief te worden als het te lang wordt volgehouden, omdat bedrijven overeind worden gehouden die in elk geval niet levensvatbaar zouden zijn geweest of omdat de doorstroom van arbeidskrachten naar andere jobs wordt belemmerd. Bovendien lopen de kosten voor de overheid snel op. De soepelere toegang tot het stelsel wordt dus op termijn afgebouwd (net als de uitkeringen overbruggingsrecht voor zelfstandigen en de diverse regionale steunmaatregelen). Zowel de productiviteit per uur als de arbeidsduur hernemen bijgevolg tijdens de volgende kwartalen, sneller en sterker dan de activiteit, die bovendien structureel aan groei inboet ten gevolge van de crisis. Daardoor zou het banenverlies – dat nu ook de zelfstandige werkgelegenheid treft – sterk oplopen tijdens de tweede jaarhelft van 2020. Ook tijdens de eerste jaarhelft van 2021 vallen nog arbeidsplaatsen weg; vanaf de tweede jaarhelft zou een geleidelijk herstel zich inzetten.

In jaargemiddelden blijft de afname van de marktwerkgelegenheid dit jaar beperkt tot 26 000 personen, rekening houdend met een bijzonder gunstig startpunt eind 2019. Volgend jaar zou die veel forser zijn (-86 000 personen) – nu toe te schrijven aan een bijzonder ongunstig startpunt – maar gevolgd worden door een gevoelige herneming in 2022 (+64 000 personen). Nochtans zou het verlies aan arbeidsplaatsen in vergelijking met een situatie zonder pandemie aanzienlijk blijven (zo'n 3,4 % voor het geheel van de markt takken). Dat is het gevolg van onze veronderstelling dat de groei van de activiteit structureel aangetast zou worden door de crisis.

Van 2023 tot 2025 zou de groei van de activiteit in de markt takken gemiddeld 1,4 % per jaar bedragen, met een licht aflopend profiel. Ook dan zou hij erg arbeidsintensief blijven, gegeven een ongewijzigde arbeidsduur en een bijzonder zwakke productiviteitsgroei per uur (gemiddeld 0,4 % per jaar, maar aantrekkelijk over de periode), bij een eveneens uiterst matige groei van de reële arbeidskosten. De groei van de werkgelegenheid in de markt takken blijft dus aanzienlijk (1,0 % per jaar), maar zakt geleidelijk (van 1,3 % in 2023 tot 0,8 % in 2025). Ook op het einde van de projectieperiode blijven de gevolgen van de huidige crisis voelbaar (de negatieve impact op de marktwerkgelegenheid ramen we tegen dan op 2,0 %).

De werkende beoepsbevolking nam tijdens de jongste zes jaar toe met 338 000 personen, maar valt dit en volgend jaar onder invloed van de crisis in de markt takken terug met respectievelijk 27 000 personen en 81 000 personen, en stijgt pas in 2022 terug aanzienlijk (+68 000 personen). De

werkgelegenheidsgraad¹¹, die geklommen was van 67,2 % in 2014 tot 70,5 % in 2019, valt daardoor op twee jaar tijd terug tot 69,0 %, en herneemt in 2022 tot 69,9 %, wat nog steeds onder het niveau blijft dat bereikt werd vóór het uitbreken van de gezondheidscrisis. Tijdens de tweede helft van de projectieperiode volgt de werkende beroepsbevolking het aflopende groeiprofiel van de marktwerkgelegenheid, zodat de toename terugvalt van 55 000 personen in 2023 tot 36 000 personen in 2025. De werkgelegenheidsgraad klimt in die periode tot 71,8 %, en stijgt vanaf 2023 uit boven zijn niveau van vóór de crisis. Op middellange termijn zou de werkende beroepsbevolking met 97 000 personen toenemen.

b. Werkloosheid

Tussen 2014 en 2019 daalde de werkloosheid (administratieve definitie) met 168 400 personen en zakte de werkloosheidsgraad van 12,3 % tot 8,9 %, het laagste niveau sinds de jaren zeventig. Aan die evolutie komt nu abrupt een einde. De werkloosheid loopt fors op tussen maart van dit jaar en midden volgend jaar. De startpunten aan het begin van elk jaar zorgen er opnieuw voor dat in jaargemiddelden de stijging in 2021 (+92 000 personen) hoger uitvalt dan dit jaar (+54 000 personen), ondanks de minder sterke groei van de beroepsbevolking in 2021. De werkloosheidsgraad klimt tijdens die twee jaar tot 11,5 %, vrijwel terug tot het niveau van 2015.

De groei van de beroepsbevolking trekt – tijdelijk – aan in 2022, maar dat wordt ruim gecompenseerd door de omslag in de werkgelegenheidsgroei, zodat het aantal werklozen dat jaar daalt met 39 000 personen. Nadien verliest de werkgelegenheidsgroei enigszins aan kracht. In de periode 2023-2024 zwakt echter ook de groei van het arbeidsaanbod af, naarmate de demografische bijdrage tot zijn groei steeds negatiever wordt en het effect van de eindeloopbaanmaatregelen op het vlak van vervroegd

¹¹ Volgens concept 'EU2020' (bron: Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar).

pensioen en het stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelag (SWT) op kruissnelheid komt. De daling van de werkloosheid blijft gedurende die twee jaar ongeveer even sterk (gemiddelde afname van 40 000 personen per jaar). Ze halveert echter in 2025 (tot 20 000 personen) onder de dubbele invloed van de afzwakkende werkgelegenheidsgroei en de aantrekkende groei van de beroepsbevolking (door de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd). De werkloosheidsgraad zakt tegen 2025 tot 8,9 %, waarmee ternauwernood het niveau van vóór het uitbreken van de crisis wordt bereikt.

2.2.6. Energieverbruik en broeikasgasemissies

Het energie-eindverbruik¹² zou gemiddeld met 0,4 % per jaar afnemen over de periode 2020-2025 en de energie-intensiteit¹³ zou haar dalende trend voortzetten. De energiegebonden CO₂-emissies zouden sterk dalen in het begin van de projectieperiode door het verlies aan economische activiteit. Ze zouden evenwel stijgen naarmate de economische activiteit zich herstelt en de kerncentrales gefaseerd worden gesloten (stopzetting van twee centrales in 2022 en 2023 en van de overige centrales in 2025). De niet-energiegebonden CO₂-emissies zouden dalen over de periode 2020-2025, net als de uitstoot van CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen. De totale broeikasgasemissies zouden 112,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2025, tegenover 118,1 Mt CO₂-equivalenten in 2019.

2.2.7. Overheidsfinanciën

De Belgische overheidsfinanciën, die vóór de crisis al een tekort lieten optekenen, stevenen in 2020 af op een historisch tekort dat momenteel geraamd wordt op 47,5 miljard euro of ongeveer 11 % van het bbp. De recessie zorgt ervoor dat de fiscale ontvangsten afnemen. Daarbij komen nog de kosten van de tijdelijke werkloosheid en de vele andere steunmaatregelen van de overheid, die in totaal ongeveer 15 miljard euro bedragen, zelfs zonder rekening te houden met het betalingsuitstel voor belastingen en de staatsgaranties.

Daartegenover staat dat de overheidsmaatregelen het inkomensverlies van de particulieren en de vennootschappen milderden. Van het nationaal inkomensverlies in 2020 wordt bijna 60 % geabsorbeerd door de overheden.

Tegen 2025 blijft een tekort van ongeveer 26 miljard euro (ongeveer 5 % van het bbp) bestaan, uitgaande van een macro-economisch scenario waarin het economisch herstel niet onmiddellijk op korte termijn plaatsvindt en ook op middellange termijn niet volledig zal zijn. Zo een tekort vertegenwoordigt ongeveer 10 % van het totale overheidsbeslag. Het primair tekort (zonder rentelasten) blijft op een recordniveau van 3 % tot 3,5 % van het bbp.

De situatie is bijzonder zorgwekkend voor Entiteit I (de federale overheid en de sociale zekerheid) die door haar ontvangsten- en uitgavenstructuur gevoeliger is voor de gevolgen van een verlies aan economische activiteit en die zonder de crisis al een hoge schuldenlast en een hoog tekort had.

¹² Energie-eindverbruik: de energie geleverd aan de eindverbruikers (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw).

¹³ Energie-intensiteit: het bruto binnenlands energieverbruik (uitgedrukt in miljoen ton olie-equivalenten) gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

In 2020 zou de overheidsschuld toenemen met 20 procentpunt tot ongeveer 120 % van het bbp. Na een lichte daling in 2021 en 2022 zou de schuldgraad opnieuw stijgen indien de aanzienlijke tekorten uit deze vooruitzichten zich daadwerkelijk voordoen. In de huidige context van hele lage rentevoeten is elk risico op een ontsporende schuldgraad (sneeuwbaaleffect) vooralsnog uitgesloten. Een hoge schuldgraad maakt de overheidsfinanciën evenwel gevoeliger voor een mogelijke stijging van de rentevoeten wanneer het monetair beleid op langere termijn normaliseert.

Uiteraard zal de omvang van het tekort en de schuld in de komende jaren afhangen van het Belgische en het internationale beleid om uit de crisis te komen en, daarmee samenhangend, van de manier waarop het economisch herstel zich zal voltrekken.

3. Regionale macro-economische en sectorale evoluties

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten, die volledig coherent zijn met de in hoofdstuk 2 besproken nationale projectie. In afdeling 3.1 worden de ontwikkelingen van de voornaamste geregionaliseerde aggregaten gepresenteerd: bbp en toegevoegde waarde, binnenlandse werkgelegenheid, productiviteit en loonkosten en ten slotte de bruto-investeringen in vaste activa. De meest opvallende sectorale ontwikkelingen komen eveneens aan bod. De arbeidsmarktresultaten worden besproken in afdeling 3.2.

3.1. Macro-economische en sectorale resultaten

Bbp en toegevoegde waarde

Volgens de meest recente regionale rekeningen die het INR in februari en juli laatstleden¹⁴ heeft gepubliceerd, was de economische groei in 2018 sterker in het Vlaams Gewest (1,7 %) dan in het Waals (1,3 %) en het Brussels Gewest (0,9 %). Die groeicijfers en -verschillen liggen in lijn met de geobserveerde gemiddelden sinds 2012 in de drie gewesten. Volgens onze ramingen voor 2019, het jaar waarin de verzwakte wereldhandel heeft gewogen op de industriële activiteit van België en van Europa in het algemeen, is de Vlaamse en de Waalse economische groei in dat jaar teruggevallen tot respectievelijk 1,5 % en 1,0 % (zie tabel 4). Naast de vertraging van de verwerkende nijverheid als geheel, zou de Waalse groei, net als in 2018, een kleinere bijdrage (0,4 punt minder) van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' hebben laten optekenen dan in Vlaanderen. In Brussel daarentegen zou de economische groei opnieuw zijn aangetrokken (1,5 %), vooral door de sterkere groei van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen'. In 2019 ging de economische activiteit in de drie gewesten nog gepaard met een sterke groei van de werkgelegenheid (zie verder), met een snellere stijging van de lonen en inkomens dan in de periode 2012-2018 en met even dynamische investeringen als in die periode.

¹⁴ De cijfers voor de regionale toegevoegde waarde van het laatste jaar van de regionale rekeningen (2018 in deze uitgave van de regionale vooruitzichten) zijn berekend door het INR volgens een voorlopige methode en kunnen worden herzien in de toekomst ('lopende' herzieningen). Daarnaast zijn de regionale rekeningen aangepast aan de vijfjaarlijkse of 'occasionele' methodologische herzieningen, die in oktober 2019 in de nationale rekeningen zijn aangebracht, en hebben ze ook enkele specifieke regionale herzieningen ondergaan, met name wat betreft de wijze waarop de bedragen die in multiregionale ondernemingen worden geregistreerd verdeeld worden over hun verschillende vestigingen. Die wijzigingen hebben tot dusver geleid tot een publicatie van de rekeningen in twee delen. Het eerste deel werd in februari gepubliceerd en heeft vooral betrekking op de jaren vanaf 2015. Het tweede deel dat in juli werd gepubliceerd, vult het eerste deel aan met verschillende aggregaten en retropoleert de reeksen tot 2009. Een derde deel zal in het najaar worden gepubliceerd, met cijfers die teruggaan tot 2003. Daarom hebben we zelf retropolaties gemaakt tot 2003 (het gebruikelijke startjaar van de rekeningen) en, zoals gebruikelijk, ook een langere retropolatie voor de periode 1980-2002.

**Tabel 4 Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale projectie
Groeivoeten in procent**

	2019	2020	2021	2022	Gemiddelden			
					2023-2025	2005-2011	2012-2018	2019-2025
1. Bruto binnenlands product in volume								
Het Rijk	1,4	-10,5	8,2	3,3	1,3	1,6	1,4	0,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,5	-9,3	7,2	2,6	0,9	0,9	0,7	0,7
Vlaams Gewest	1,5	-11,1	8,6	3,6	1,5	1,9	1,7	1,0
Waals Gewest	1,0	-10,3	8,0	3,2	1,1	1,6	1,2	0,8
2. Bruto toegevoegde waarde in volume								
Het Rijk	1,4	-10,8	8,6	3,4	1,3	1,8	1,4	0,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,4	-9,6	7,5	2,7	0,9	1,0	0,6	0,7
Vlaams Gewest	1,6	-11,3	9,0	3,6	1,5	2,0	1,7	1,1
Waals Gewest	1,0	-10,5	8,4	3,2	1,1	1,7	1,2	0,8
3. Bruto-investeringen in volume (1)								
Het Rijk	2,7	-18,9	18,5	5,8	2,1	2,4	2,8	2,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,6	-17,1	17,6	3,7	2,3	0,0	3,3	2,1
Vlaams Gewest	2,7	-19,4	18,6	6,6	2,1	2,7	2,8	2,1
Waals Gewest	2,2	-19,0	18,8	5,3	2,0	3,9	2,8	1,9
4. Binnenlandse werkgelegenheid								
Het Rijk	1,6	-0,6	-1,7	1,4	0,9	1,1	0,8	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	-0,5	-1,4	1,0	0,5	0,8	0,3	0,3
Vlaams Gewest	1,8	-0,6	-1,7	1,6	1,0	1,2	1,0	0,6
Waals Gewest	1,4	-0,5	-1,7	1,4	0,9	1,2	0,6	0,5
5. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen)								
Het Rijk	-0,3	-11,8	12,3	2,1	0,3	0,6	0,6	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,2	-10,8	11,3	1,8	0,3	0,1	0,3	0,5
Vlaams Gewest	-0,4	-12,0	12,4	2,2	0,5	0,9	0,7	0,5
Waals Gewest	-0,5	-11,9	12,6	2,0	0,1	0,4	0,6	0,4
6. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (2)								
Het Rijk	0,3	-9,0	10,1	1,1	0,7	-0,4	0,0	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,4	-8,0	9,7	1,1	0,5	-0,2	-0,3	0,7
Vlaams Gewest	0,3	-9,4	10,4	1,3	0,8	-0,3	0,1	0,7
Waals Gewest	0,4	-8,8	9,6	0,8	0,6	-0,4	0,0	0,5

(1) Excl. investeringen in woongebouwen.

(2) De hier getoonde loonkosten zijn de loonkosten na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkosten op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 2).

In 2020 zijn de drie gewesten in een zware recessie beland als gevolg van de coronapandemie en de inperkingsmaatregelen ter bestrijding ervan. Rekening houdend met de sectorale kenmerken van elk gewest (zie kader 2) en met het nationaal macro-economisch referentiescenario van het FPB van juni dat uitgaat van een krimp van de Belgische economie van -10,5 %, wordt de krimp van het bbp geraamd op -11,1 % in Vlaanderen, op -10,3 % in Wallonië en op -9,3 % in Brussel. De sectorale structuur geeft aan dat het Vlaamse bbp kan worden benadeeld door het relatief grotere aandeel van de tak 'handel en horeca' (15 %, tegenover 12 % in Wallonië en 10 % in Brussel; zie tabellen 5, 6 en 7), een tak die bijzonder zwaar wordt getroffen door de crisis, en door het grotere aandeel van de industrie, met name de bedrijfstakingen 'uitrustingsgoederen' en 'consumptiegoederen'. Op basis van de eerste nationale

observaties lijken beide bedrijfstakken meer getroffen dan bijvoorbeeld de tak 'intermediaire goederen'. Niettemin zouden de verschillen tussen de gewesten over het algemeen klein zijn in verhouding tot de omvang van de neerwaartse schok.

Aangezien de inkrimping van de toegevoegde waarde algemeen is voor de meeste bedrijfstakken, zijn het in de eerste plaats de bedrijfstakken met een groot aandeel in de regionale economieën die de economische groei het meest onder druk zetten in 2020. Dat geldt in de eerste plaats voor de 'overige marktdiensten'. In alle drie de gewesten vertoonden takken van een zeker belang ook een relatief meer uitgesproken daling, zoals 'handel en horeca'. Voor Brussel kan ook de neerwaartse bijdrage van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' tot de totale groei worden vermeld (ondanks een relatief kleine daling in vergelijking met de overige bedrijfstakken) en voor Wallonië die van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.¹⁵

Volgens het gehanteerde scenario zou de forse daling van de regionale bbp's in 2020 worden gevolgd door een sterk maar onvolledig herstel in 2021. De bedrijfstakken en gewesten die in 2020 het hardst worden getroffen, zouden in 2021 het grootste herstel laten optekenen. De economische groei zou dan 8,6 % bedragen in Vlaanderen, 8,0 % in Wallonië en 7,2 % in Brussel. Het herstel zou zich voortzetten tot midden 2022. De economische groei zou daardoor ook in 2022 nog bijzonder sterk zijn en uitkomen op 3,6 % in Vlaanderen, 3,2 % in Wallonië en 2,6 % in Brussel.

Tabel 5 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet (in volume)						
	2018	2025	2019	2020	2021	2022	2023-2025	2012-2018	2019-2025
1. Landbouw	0,0	0,0	-22,5	-7,0	2,7	0,6	1,2	-0,5	-3,6
2. Energie	2,6	2,6	3,8	-12,7	10,5	2,6	-0,0	-3,7	0,4
3. Verwerkende nijverheid	2,5	2,1	-1,5	-14,9	10,9	1,6	-1,4	-3,4	-1,4
a. Intermediaire goederen	0,8	0,7	-1,9	-9,4	7,0	-1,4	-2,0	-4,4	-1,8
b. Uitrustingsgoederen	0,6	0,5	1,1	-22,1	19,3	2,1	-0,5	-3,3	-0,8
c. Consumptiegoederen	1,0	0,9	-2,6	-15,0	9,9	3,7	-1,3	-2,6	-1,4
4. Bouwnijverheid	2,5	2,6	4,9	-11,6	9,9	2,2	1,5	2,8	1,3
5. Marktdiensten	73,3	73,3	1,4	-11,2	8,9	3,1	1,1	0,8	0,6
a. Vervoer en communicatie	9,1	9,0	0,3	-10,1	5,8	6,6	1,3	3,6	0,8
b. Handel en horeca	10,0	8,8	-0,5	-23,2	21,1	3,1	-0,7	-2,7	-1,0
c. Krediet en verzekeringen	19,1	19,9	4,5	-6,3	4,0	1,2	1,2	-1,1	0,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,8	4,8	-0,2	-14,6	12,5	3,7	1,0	-0,4	0,4
e. Overige marktdiensten	30,2	30,8	0,7	-10,2	9,2	3,3	1,5	2,9	0,9
6. Niet-verhandelbare diensten	19,1	19,5	1,2	-2,1	1,8	1,1	0,7	1,0	0,6
7. Totaal	100,0	100,0	1,4	-9,6	7,5	2,7	0,9	0,6	0,6

¹⁵ De tabellen met de groeibijdragen zijn terug te vinden in de statistische bijlage (tabellen 26, 27 en 28).

Tabel 6 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Vlaams Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet (in volume)						
	2018	2025	2019	2020	2021	2022	2023-2025	2012-2018	2019-2025
1. Landbouw	0,7	0,6	-22,7	-7,0	2,7	1,0	1,2	-3,9	-3,6
2. Energie	2,5	2,5	3,8	-12,7	10,5	2,4	-0,0	-1,9	0,3
3. Verwerkende nijverheid	16,5	15,3	0,5	-12,5	9,0	3,9	1,1	0,9	0,4
a. Intermediaire goederen	8,5	7,7	1,3	-9,6	7,0	2,9	1,0	2,0	0,5
b. Uitrustingsgoederen	3,1	3,0	2,8	-16,3	13,3	5,6	1,6	-0,3	1,1
c. Consumptiegoederen	4,9	4,6	-2,3	-15,0	9,9	4,5	1,2	0,0	-0,2
4. Bouwnijverheid	6,1	6,2	3,8	-11,6	9,9	2,3	1,6	1,9	1,1
5. Marktdiensten	62,8	63,7	1,9	-12,7	10,3	4,2	1,8	2,2	1,1
a. Vervoer en communicatie	6,7	6,3	-0,1	-12,8	8,4	4,7	1,4	1,7	0,4
b. Handel en horeca	15,3	14,8	1,5	-21,3	18,0	6,4	1,2	1,0	0,6
c. Krediet en verzekeringen	3,3	3,5	5,2	-6,3	4,0	1,9	1,4	1,5	1,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6,9	6,9	1,0	-14,1	12,1	3,8	1,5	0,8	0,8
e. Overige marktdiensten	30,6	32,1	2,3	-8,9	7,8	3,5	2,2	3,5	1,5
6. Niet-verhandelbare diensten	11,4	11,7	1,5	-1,7	2,0	1,3	1,0	1,0	0,8
7. Totaal	100,0	100,0	1,6	-11,3	9,0	3,6	1,5	1,7	0,9

Tabel 7 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Waals Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet (in volume)						
	2018	2025	2019	2020	2021	2022	2023-2025	2012-2018	2019-2025
1. Landbouw	0,6	0,5	-23,8	-7,0	2,7	0,8	1,6	-6,1	-3,7
2. Energie	3,0	3,0	3,7	-12,7	10,5	2,8	0,2	-0,3	0,5
3. Verwerkende nijverheid	14,7	14,0	0,3	-10,9	7,8	4,3	1,3	1,2	0,6
a. Intermediaire goederen	9,0	8,4	1,0	-8,0	6,0	3,3	1,0	2,4	0,7
b. Uitrustingsgoederen	2,1	2,0	1,2	-17,4	14,3	4,3	1,6	-2,4	0,7
c. Consumptiegoederen	3,6	3,6	-2,0	-14,2	8,9	6,8	1,7	0,9	0,4
4. Bouwnijverheid	5,4	5,4	3,2	-11,6	9,9	2,2	1,3	0,6	0,9
5. Marktdiensten	57,5	57,8	1,1	-13,0	10,9	3,9	1,2	1,5	0,7
a. Vervoer en communicatie	5,5	5,2	-0,7	-13,0	8,3	5,1	0,9	-0,4	0,1
b. Handel en horeca	12,4	12,1	1,4	-21,9	18,9	5,7	1,1	0,6	0,4
c. Krediet en verzekeringen	3,4	3,5	4,5	-6,3	4,0	1,3	1,2	2,5	0,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	9,0	9,1	0,9	-14,1	12,1	3,7	1,1	0,4	0,6
e. Overige marktdiensten	27,1	27,9	1,0	-9,5	8,7	3,2	1,4	2,8	1,0
6. Niet-verhandelbare diensten	18,9	19,3	1,2	-2,1	1,6	0,9	0,7	0,9	0,5
7. Totaal	100,0	100,0	1,0	-10,5	8,4	3,2	1,1	1,2	0,6

Kader 2 Regionale opsplitsing van de aggregaten per bedrijfstak over de periode 2020-2021

Zowel op nationaal als regionaal niveau zijn de observaties met betrekking tot de economische activiteit tijdens de inperkingsperiode nog steeds zeer fragmentarisch. Dat geldt nog meer voor de periode vanaf mei, wanneer de inperkingsmaatregelen geleidelijk werden (en nog steeds worden) versoepeld.

De ongeziene aard van de gezondheidscrisis maakt elke projectiemethode op basis van in het verleden vastgestelde trends weinig geschikt. Daarom werd een alternatieve methode 'buiten model' gebruikt om nationale vooruitzichten op te stellen voor de toegevoegde waarde en – in het verlengde daarvan – de binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak (zie kader 1). De in het top-down HERMREG-model gehanteerde logica om groeiverschillen (van een gewest ten opzichte van de nationale groei) vast te stellen en te verklaren, steunt eveneens op de in het verleden waargenomen trends en is dus evenmin geschikt voor deze periode.

De methode die op nationaal niveau werd gebruikt om de macro-economische schok van het verlies aan economische activiteit (en vervolgens van het economische herstel) op te splitsen per bedrijfstak kon evenwel niet worden toegepast op regionaal niveau. De belangrijkste bronnen die op nationaal niveau werden gebruikt, nl. de nationale rekeningen voor het eerste kwartaal van 2020 en de resultaten van de enquêterondes van de Economic Risk Management Group (ERMG) konden immers niet worden ingezet op regionaal niveau: ten eerste bestaan er geen regionale kwartaalrekeningen en ten tweede is de regionale representativiteit per bedrijfstak niet verzekerd in de ERMG-enquêtes.¹

Voor de maanden maart, april en mei werden verschillende alternatieven voor die bronnen² per bedrijfstak en per gewest geraadpleegd. Ze konden evenwel niet worden gebruikt als input voor de projectie voor 2020 en 2021 want ze bleken te indirect, moeilijk met elkaar te verzoenen of moeilijk te combineren met de gegevens op nationaal niveau. De reeksen voor de tijdelijke werkloosheid daarentegen hebben het voordeel dat ze snel beschikbaar zijn, zowel op nationaal als op regionaal niveau, en op een zeer gedetailleerd sectoraal niveau. Aangezien ze evenwel niet kunnen worden beschouwd als directe indicatoren van de aggregaten in het top-down HERMREG-model, werden ze niet gebruikt. Zij bevestigen niettemin dat de sectorale dimensie belangrijker is dan de regionale dimensie bij het meten van de omvang van de economische schok (zie kader 3). Hoewel de reeksen voor de tijdelijke werkloosheid bepaalde regionale verschillen per bedrijfstak aan het licht brengen, vertonen ze slechts beperkte verschillen tussen de drie gewesten voor de maanden maart, april en mei wanneer de totale economie in rekening wordt genomen en wanneer de impact van de sectorale samenstelling buiten beschouwing wordt gelaten.

Bij gebrek aan voldoende eenduidige regionale observaties die verenigbaar zijn met de in het nationale model aanwezige aggregaten, leek het beter om de regionale raming voor korte termijn (2020-2021) te beperken tot het in aanmerking nemen van de impact van de sectorale samenstelling eigen aan elk gewest. Voor de economie als geheel resulteert de toepassing van deze methode op de toegevoegde waarde in een iets kleinere daling in 2020 in Brussel (-9,6 %) en Wallonië (-10,5 %) ten opzichte van het Belgische gemiddelde (-10,8 %) en een iets grotere daling in Vlaanderen (-11,3 %). In symmetrie daarmee is het verwachte (gedeeltelijke) herstel van de activiteit in 2021 meer uitgesproken in Vlaanderen. Deze regionale verschillen staan niet in verhouding tot de aanzienlijke omvang van de schok en moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

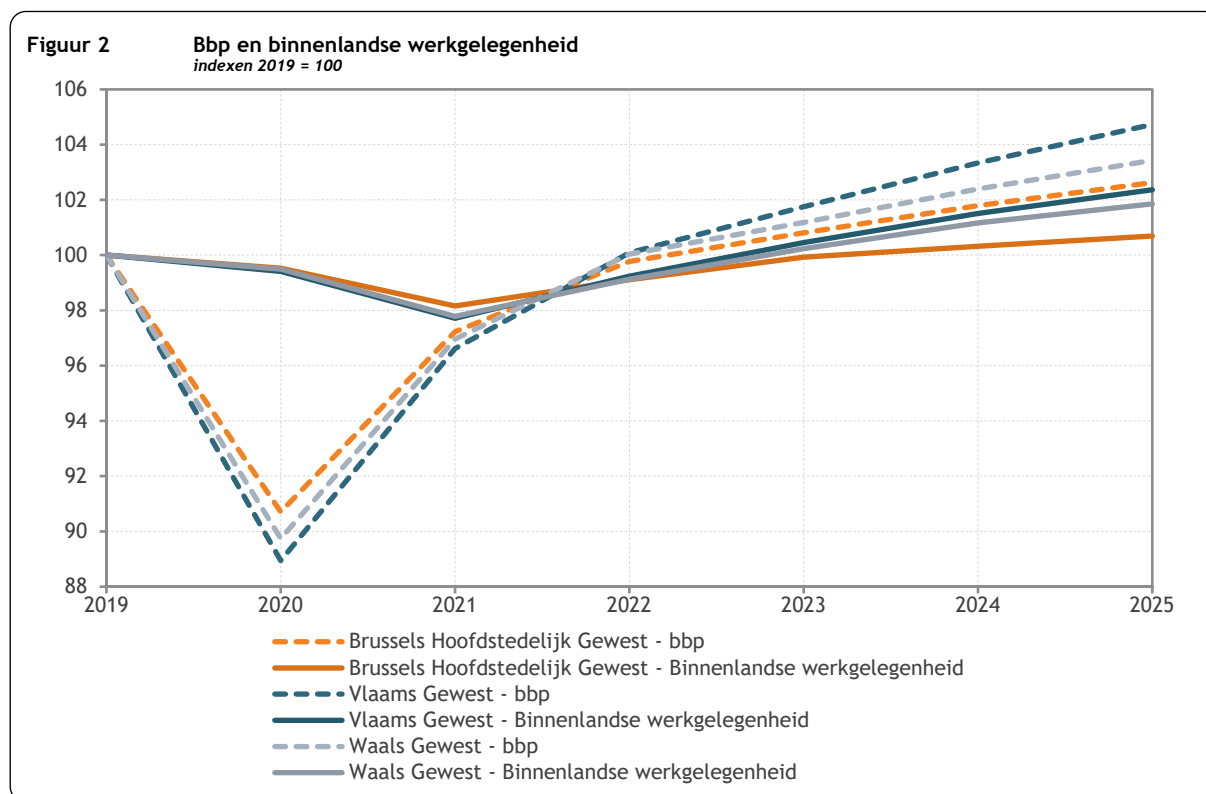
Vervolg Kader 2

Vanaf 2022 (een jaar waarvoor ons nationaal scenario een verdere normalisering veronderstelt van de groei in de eerste jaarhelft) is de logica van de modellering van de in het verleden waargenomen groeiverschillen (van elk gewest ten opzichte van de nationale groei) opnieuw van toepassing.

- 1 In de perscommuniqués van de ERMG wordt immers verduidelijkt dat 'de vertegenwoordiging van de verschillende bedrijfstakken in de steekproef verschilt van gewest tot gewest.' De daling van de omzet van elk gewest die bij elke enquêteronde is gepubliceerd, werd berekend onder de hypothese dat 'de impact van de crisis per bedrijfstak niet verschilt naargelang van het gewest.'
- 2 Zoals de beschikbare omzetgegevens in de maandelijkse btw-aangiften van Statbel, de indexcijfers van de industriële productie van Statbel, de indexcijfers van de sectorfederaties (zoals bijvoorbeeld de Federgon-index voor de activiteit in de interimsector), enz.

Van 2023 tot 2025 zou de gemiddelde groei van de regionale bbp's opnieuw meer in overeenstemming zijn met het recente verleden en 1,5 % bedragen in Vlaanderen, 1,1 % in Wallonië en 0,9 % in Brussel. Net zoals vóór de crisis zou de bedrijfstak 'overige marktdiensten' meer bijdragen tot de economische groei in Vlaanderen dan in Wallonië en Brussel. De verwachte groei van de toegevoegde waarde van deze tak in Vlaanderen overtreft die in de andere twee regio's. De Brusselse groei zou op middellange termijn ook de impact blijven ondervinden van de langzame achteruitgang van de regionale verwerkende nijverheid en de lichte daling van de bedrijfstak 'handel en horeca'.

Over de hele projectieperiode zou het bbp in Vlaanderen het sterkst groeien. In 2022 zou het bbp in volume in dat gewest uitstijgen boven het niveau van vóór de crisis (2019) (zie figuur 2). In Wallonië zou het dan worden geëvenaard, terwijl het niveau van 2019 in Brussel pas opnieuw in 2023 zou worden bereikt.

Kader 3 Tijdelijke werkloosheid per gewest

Vanaf het begin van de inperkingsperiode heeft de overheid de voorwaarden versoepeld voor toegang tot de tijdelijke werkloosheid 'wegens overmacht'. Volgens het scenario dat in de nationale projectie per sector wordt gehanteerd, is de daling van de economische activiteit dan ook niet alleen gedeeltelijk opgevangen door een vermindering van de productiviteit per uur, maar ook door een sterke daling van de arbeidsduur, voornamelijk door een uitgebreid gebruik van dat systeem. De tijdelijke werkloosheid kan worden waargenomen naar gewest van werkplaats en per bedrijfstak op basis van gekoppelde RSZ-RVA-gegevens.¹ Uit deze informatie blijkt dat dit element van het scenario ook per sector van toepassing zou zijn in elk van de drie gewesten.

Vanaf midden maart hebben de bedrijfstakken in de drie gewesten van deze mogelijkheid gebruik gemaakt, waardoor de tijdelijke-werkloosheidsgraad in voltijdse equivalenten² in die maand al meer dan 10 % bedroeg in Vlaanderen en in Wallonië en meer dan 7 % in Brussel. In april gold de strikte lockdown gedurende de hele maand en steeg die indicator tot 22 % in Vlaanderen en Wallonië en tot 17 % in Brussel. Het beroep op tijdelijke werkloosheid was toen wijdverbreid in een groot aantal bedrijfstakken en had betrekking op zowel de diensten als de industrie.

Indirect geeft die indicator ook de intensiteit weer van de aanvankelijke daling van de activiteit als gevolg van de pandemie, maar ze kan niet worden gekwantificeerd. Een vergelijking met de eerste beschikbare omzetcijfers lijkt inderdaad te bevestigen dat de bedrijfstakken waarvan de activiteit het meest getroffen is, over het algemeen ook degene zijn die het meest gebruik hebben gemaakt van tijdelijke werkloosheid. Dat verband komt duidelijk tot uiting in Vlaanderen, maar is iets meer diffuus in de andere gewesten.

Hoewel er momenteel weinig gegevens zijn om op betrouwbare wijze de mogelijke regionale verschillen in de impact op de toegevoegde waarde binnen de bedrijfstakken te meten, blijkt toch dat de tijdelijke-werkloosheidsgraad in Wallonië in de meeste bedrijfstakken hoger ligt dan in Vlaanderen. Tabel 8 geeft een overzicht voor de bedrijfstakken die in het model worden onderscheiden. Omgekeerd liggen de percentages in Brussel – die voor andere indicatoren vaak het meest afwijken van het Belgische gemiddelde – soms boven of onder dat gemiddelde, naargelang van de bedrijfstak. Het is dus veeleer een compositie-effect dat de lagere totale tijdelijke-werkloosheidsgraad in Brussel verklaart in maart en april (in vergelijking met de andere gewesten). Enerzijds heeft de industrie, waar de tijdelijke werkloosheid over het algemeen meer uitgesproken is dan in de rest van de economie, een lager gewicht in dat gewest. Anderzijds hebben een aantal diensten die relatief weinig werden getroffen, zoals de tak 'krediet en verzekeringen', een groter gewicht in de Brusselse economie. Indien de structuur van de werkgelegenheid tussen de gewesten identiek was geweest, dan zouden de percentages voor de maand april 21 % hebben bedragen in Brussel en Vlaanderen en 24 % in Wallonië. De neutralisatie van het compositie-effect wijst dus ook op de over het algemeen grotere toevlucht tot tijdelijke werkloosheid in Wallonië.

Bovendien vallen in april bepaalde regionale bijzonderheden op, die in maart al merkbaar waren. Zo was de tijdelijke-werkloosheidsgraad in de bouwsector in Wallonië hoger dan in Vlaanderen en Brussel. Nog in Wallonië duwt de hoge tijdelijke-werkloosheidsgraad in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' het regionale gemiddelde de hoogte in. Omgekeerd is in Vlaanderen de tijdelijke-werkloosheidsgraad in de 'handel en horeca' weliswaar een van de hoogste in dat gewest (samen met die in de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen'), maar blijft deze lager dan in de andere twee gewesten. In Brussel heeft het bijzonder geringe beroep op tijdelijke werkloosheid in de tak 'krediet en verzekeringen' een neerwaarts effect op het totale percentage, terwijl de hoge percentages die gemiddeld in de Brusselse verwerkende industrie worden waargenomen, zoals hierboven vermeld worden gematigd door het beperkte gewicht van de industrie in het economische weefsel van het gewest.

Vervolg Kader 3

Tabel 8 Tijdelijke-werkloosheidsgraad bij de loontrekkende werkgelegenheid, in voltijdse equivalenten in procent

	Maart 2020			April 2020			Mei 2020		
	Bru	Vla	Wal	Bru	Vla	Wal	Bru	Vla	Wal
1. Landbouw	13,9	2,5	8,5	20,6	3,8	10,9	9,1	1,8	4,2
2. Energie	0,6	2,8	3,4	2,3	5,1	8,1	1,3	2,2	2,8
3. Verwerkende nijverheid	19,5	11,8	11,1	40,8	25,8	26,9	17,1	13,1	14,7
a. Intermediaire goederen	6,8	8,9	9,7	14,9	18,7	23,6	7,2	9,6	11,4
b. Uitrustingsgoederen	31,3	20,1	15,0	59,9	41,7	38,7	15,5	15,9	21,8
c. Consumptiegoederen	17,8	10,5	11,5	42,1	24,9	26,0	26,6	15,2	16,4
4. Bouw	22,1	26,9	38,6	45,1	36,6	62,1	15,4	9,8	18,3
5. Marktdiensten	9,9	12,1	13,1	22,6	26,8	28,7	13,6	13,7	14,5
a. Vervoer en communicatie	4,2	6,3	7,1	8,8	16,0	15,5	5,1	10,1	8,3
b. Handel en horeca	24,0	19,9	24,2	49,8	42,0	49,7	32,2	21,6	24,6
c. Krediet en verzekeringen	0,7	2,9	2,7	2,6	9,3	9,3	2,0	5,1	5,7
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	3,1	5,4	3,9	8,2	11,2	9,1	4,1	4,3	4,1
e. Overige marktdiensten	10,1	13,1	14,5	25,1	30,3	33,9	14,2	15,7	17,7
6. Niet-verhandelbare diensten	0,3	0,6	0,5	1,4	1,9	1,5	0,9	1,1	1,0
7. Totaal	7,4	10,4	10,6	17,0	21,9	22,3	9,8	10,7	10,7

Bron: RVA-RSZ-KSZ en eigen berekeningen.

Tot slot laten de statistieken voor de maand mei de eerste tekenen van economische herstel zien in de drie gewesten. De daling van de tijdelijke-werkloosheidsgraad is tot nu toe echter partieel, aangezien het economisch herstel geleidelijk verloopt en sommige sectoren nog steeds te kampen hebben met restricties. Als gevolg daarvan is de bufferrol van de tijdelijke werkloosheid verlengd en met de maatregelen die nog steeds van kracht zijn, zou dit de komende maanden het geval moeten blijven, zij het in een zwakker tempo.

In mei bracht de relatief tragere daling in Brussel dit gewest dicht bij het niveau van de andere twee. De tijdelijke werkloosheidsgraad bedroeg 10 % in Brussel en 11 % in Vlaanderen en Wallonië. In Wallonië – waar de graad in april het hoogst was – daalde hij in mei het sterkst. In dat gewest bleef de graad echter hoger in de bouw en daalde hij minder in de tak ‘uitrustingsgoederen’. In vergelijking met de rest van de economie blijft de graad in ‘handel en horeca’ relatief hoog in elk gewest, aangezien deze sector nog steeds aan beperkingen onderhevig is. Dit heeft een licht opwaartse impact op het totale percentage voor Vlaanderen, waar deze tak een groter aandeel heeft dan elders in het land.

1 Zie RVA-RSZ-KSZ : https://www.ksz-bcss.fgov.be/nl/dwh/dwh_page/content/websites/datawarehouse/data/covid-19.html

2 Deze tijdelijke-werkloosheidsgraden zijn gedefinieerd als de verhouding tussen het maandelijkse aantal dagen compensatie voor tijdelijke werkloosheid in geval van overmacht, gedeeld door 26 (om uit te drukken in voltijdse equivalenten), en het aantal banen dat in het eerste kwartaal van 2020 bij de RSZ werd geregistreerd (dat we ook in voltijdse equivalenten hebben vertaald).

Binnenlandse werkgelegenheid

In het begin van de projectieperiode zou de daling van de werkgelegenheid beperkter blijven dan die van de toegevoegde waarde. De invoering van maatregelen sinds het begin van de gezondheidscrisis om de ondernemingen te ondersteunen en de arbeidsprestaties te verminderen zonder ontslag heeft de werkgelegenheidsschok in 2020 verzacht. Die maatregelen, in het bijzonder de versoepeling van de toegangsvoorwaarden tot de tijdelijke werkloosheid omwille van overmacht, zijn nog steeds van toepassing en werden verlengd. Het feit dat de economische activiteit geruime tijd onder een niveau zal blijven dat in een scenario zonder pandemie was bereikt, gaat onvermijdelijk leiden tot een aanpassing van de vraag naar arbeid in de drie gewesten. Voorlopig lijkt de werkgelegenheid stand te houden, in jaargemiddelden zou het banenverlies nog beperkt blijven (-0,5 % in Brussel en Wallonië en -0,6 % in Vlaanderen).

Zoals figuur 2 aangeeft, wordt niettemin een vertraagde impact op de werkgelegenheid verwacht. Eens de overheidsmaatregelen worden opgeheven zou de werkgelegenheid sterker afnemen: in Vlaanderen en Wallonië zou de totale binnenlandse werkgelegenheid in 2021 met 1,7 % dalen, terwijl die in Brussel een meer beperkte daling van 1,4 % zou laten optekenen. Over 2020 en 2021 samen zouden in totaal 108 000 personen minder aan het werk zijn op de Belgische arbeidsmarkt. Opgedeeld naar werkplaats gaat het om een verlies van ongeveer 13 000 banen in Brussel, 29 000 in Wallonië en 66 000 in Vlaanderen. Ook de herneming van de werkgelegenheid zou zich later voordoen dan die van de toegevoegde waarde, en parallel daarmee, minder uitgesproken zijn in Brussel. Volgens dat scenario zou het niveau van de binnenlandse werkgelegenheid in Vlaanderen en Wallonië in 2023 opnieuw aanknopen met dat van 2019, terwijl dat in Brussel pas in 2024 zou worden bereikt.

Het aantal zelfstandigen zou sterk dalen in Vlaanderen (1,0 % in 2020 en -1,8 % in 2021) en Wallonië (resp. -1,2 % en -1,8 %). In Brussel zou de daling van de zelfstandige werkgelegenheid in 2020 nog beperkt blijven, maar vervolgens ook versnellen in 2021 (-1,6 %). De zelfstandige werkgelegenheid in Brussel zou worden ondersteund door een sectoraal compositie-effect, dat met name het gevolg is van een groter gewicht van de tak 'overige marktdiensten', waarin de zelfstandige werkgelegenheid relatief minder zou afnemen. De zelfstandige werkgelegenheid zou sterk hernemen in 2022 (3,2 % in Brussel, 2,4 % in Vlaanderen en 1,9 % in Wallonië). Dat groeitempo zou vervolgens vertragen, maar iets hoger blijven dan recent (van 2012 tot 2018) werd waargenomen in Wallonië en Vlaanderen. Tussen 2023 en 2025 zou het aantal zelfstandigen sterker blijven stijgen in Brussel (gemiddeld 1,9 % per jaar) dan in de andere twee gewesten (1,4 % in Vlaanderen en 1,2 % in Wallonië), zoals reeds werd waargenomen in het verleden. Op middellange termijn gaat achter de globale stijging van de zelfstandige werkgelegenheid ook een verandering in de sectorale samenstelling schuil binnen de drie gewesten, wat vooral ten koste gaat van de bedrijfstak 'handel en horeca' (bovenop de landbouw in Vlaanderen en Wallonië en de 'overige marktdiensten' in Brussel), terwijl het aandeel van de bedrijfstakken 'bouwrijverheid' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou toenemen (naast de 'overige marktdiensten' in Vlaanderen en Wallonië).

De verwachte herneming van de loontrekkende werkgelegenheid is minder gunstig. Het aantal loontrekkenden zou stijgen in 2022 (0,7 % in Brussel, 1,4 % in Vlaanderen en 1,3 % in Wallonië), maar nadien zal dat tempo gematigder blijven. Van 2023 tot 2025 stijgt de loontrekkende werkgelegenheid

gemiddeld immers met slechts 1,0 % per jaar in Vlaanderen, 0,8 % per jaar in Wallonië en met amper 0,3 % in Brussel, waar de loontrekkende werkgelegenheid – in tegenstelling tot de zelfstandige werkgelegenheid – al enkele jaren moeizamer lijkt te groeien dan in de andere twee gewesten (zoals bijvoorbeeld blijkt uit de beperkte groei van jaarlijks gemiddeld 0,1 % in de periode 2012-2018). De verwachte economische groei blijft algemeen genomen arbeidsintensief bij een analyse over een langere periode, al lijkt die intensiteit enigszins af te nemen. De nettocreatie van loontrekkende werkgelegenheid zou na 2022 immers niet meer aanknopen met de groeivoeten uit het recente verleden, met name tijdens de periode waarin de arbeidsmarktsituatie in de drie gewesten aanzienlijk verbeterde tussen 2016 en 2019.

De trendmatige wijzigingen in de sectorale structuur van de loontrekkende werkgelegenheid zouden zich verder versterken. Op middellange termijn zouden de marktdiensten, en in het bijzonder de takken ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’ en ‘overige marktdiensten’ in elk gewest een prominente rol blijven spelen in de groei van de loontrekkende werkgelegenheid.

In 2020 en 2021, op het hoogtepunt van de schok volgend op de coronapandemie, zouden in Vlaanderen en Brussel bijna zes op de tien verloren banen zich situeren in de takken van de marktdiensten (en bijna negen op de tien in Brussel). Die verhouding weerspiegelt grosso modo het aandeel van die bedrijfstakken in de loontrekkende werkgelegenheid van de verschillende gewesten. Een derde van de verloren arbeidsplaatsen in Wallonië en vier op de tien van de verloren arbeidsplaatsen in Vlaanderen zouden zich echter situeren in de verwerkende nijverheid, wat hoger ligt dan hun oorspronkelijke aandeel in de loontrekkende werkgelegenheid. In de verwerkende nijverheid zou de loontrekkende werkgelegenheid in 2022 geen significante stijging laten optekenen in Vlaanderen en Wallonië. Op middellange termijn zou de afbrokkeling van de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid dan ook toenemen, waarbij de groei van de activiteit vooral wordt ondersteund door productiviteitswinsten.

Vanaf 2023 is het nog steeds de lagere bijdrage van de marktdiensten die het grootste deel van het tekort aan groei van de loontrekkende werkgelegenheid verklaart in vergelijking met de recente gunstige periode van 2016 tot 2019. Dat is vooral merkbaar in Vlaanderen, waar de gemiddelde groei van de loontrekkende werkgelegenheid voor de periode 2023-2025 (1,0 %) naar schatting 0,7 procentpunt lager ligt dan in de meest recente waarnemingen, een daling die voor 0,5 procentpunt toe te schrijven is aan de marktdiensten. In Wallonië is de daling van de bijdrage van de marktdiensten goed voor de helft van de daling van het aantal gecreëerde banen in dezelfde perioden (0,3 procentpunt op 0,6). In Brussel daarentegen zou de bijdrage van de marktdiensten tussen 2023 en 2025 even laag blijven (ongeveer 0,3 procentpunt) als tussen 2016 en 2019, aangezien de marktdiensten het grootste deel van het recent waargenomen verschil van de werkgelegenheids groei verklaren tussen Brussel en de andere gewesten.

In Brussel en Wallonië zou de tragere groei van de loontrekkende werkgelegenheid aan het einde van de projectieperiode nog steeds gedeeltelijk het gevolg zijn van een vermindering van de bijdrage van de niet-verhandelbare diensten (die daalt van 0,2 procentpunt sinds 2016 tot nul tussen 2023 en 2025). Omgekeerd zouden deze takken in Vlaanderen een licht positieve bijdrage van 0,1 punt behouden. Gezien de snellere ontwikkeling van de schoolbevolking, zou de werkgelegenheid in het onderwijs

immers sneller groeien in Vlaanderen. Hoewel dit demografische effect ook in Brussel zichtbaar is, is het gewicht van het onderwijs lager in de Brusselse publieke sector.¹⁶

Tabel 9 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in procent

	Structuur		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet						
	2018	2025	2019	2020	2021	2022	2023-2025	2012-2018	2019-2025
1. Landbouw	0,0	0,0	4,6	-0,8	-2,7	1,8	1,2	3,5	0,9
2. Energie	1,3	1,3	2,1	1,0	-3,9	1,5	0,4	-0,3	0,2
3. Verwerkende nijverheid	2,7	2,4	0,5	-1,6	-3,9	-0,3	-1,5	-2,7	-1,4
a. Intermediaire goederen	0,5	0,4	-0,7	-1,6	-5,4	-3,6	-3,6	-7,0	-3,2
b. Uitrustingsgoederen	0,6	0,5	0,9	-2,3	-3,9	0,2	-1,8	-3,1	-1,5
c. Consumptiegoederen	1,6	1,5	0,8	-1,4	-3,5	0,6	-0,8	-0,8	-0,8
4. Bouwnijverheid	3,2	3,5	3,9	0,4	-1,1	2,9	1,4	2,0	1,5
5. Marktdiensten	66,4	66,6	1,2	-0,6	-2,0	1,2	0,7	0,3	0,3
a. Vervoer en communicatie	6,9	6,6	1,3	-0,6	-3,1	0,2	-0,1	-0,2	-0,3
b. Handel en horeca	12,6	11,9	0,9	-1,8	-2,8	0,7	-0,3	-1,6	-0,6
c. Krediet en verzekeringen	7,2	6,3	-2,2	-1,7	-4,3	-1,1	-0,8	-2,3	-1,7
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	10,1	10,8	2,3	0,7	-1,2	2,0	1,8	1,6	1,3
e. Overige marktdiensten	29,7	30,9	1,8	-0,2	-1,1	1,7	1,3	1,7	0,9
6. Niet-verhandelbare diensten	26,2	26,1	0,5	-0,2	0,5	0,4	0,1	0,6	0,2
7. Totaal	100,0	100,0	1,1	-0,5	-1,4	1,0	0,5	0,3	0,3

¹⁶ Naast de hier genoemde elementen van regionale verschillen, worden in kader 3 van de nationale 'Economische vooruitzichten 2020-2025' de hypothesen over de werkgelegenheid in de publieke sector nader gespecificeerd.

Tabel 10 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaams Gewest
in procent

	Structuur		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet						
	2018	2025	2019	2020	2021	2022	2023-2025	2012-2018	2019-2025
1. Landbouw	1,4	1,3	1,4	-3,8	-3,2	-0,4	-0,3	-0,9	-1,0
2. Energie	1,1	1,0	2,8	1,0	-3,9	0,4	-0,0	-0,2	0,0
3. Verwerkende nijverheid	12,6	11,4	1,2	-1,6	-4,1	0,0	-0,3	-0,9	-0,8
a. Intermediaire goederen	4,9	4,4	1,6	-1,3	-4,7	-0,4	-0,6	-0,6	-0,9
b. Uitrustingsgoederen	2,5	2,2	1,0	-2,4	-3,8	0,2	-0,4	-1,8	-0,9
c. Consumptiegoederen	5,2	4,8	1,0	-1,5	-3,6	0,3	0,0	-0,8	-0,5
4. Bouwnijverheid	6,1	6,1	1,6	0,1	-1,1	1,8	0,7	0,0	0,6
5. Marktdiensten	63,8	65,2	2,2	-0,5	-1,9	2,1	1,5	1,7	0,9
a. Vervoer en communicatie	5,8	5,7	2,8	0,2	-3,4	0,9	0,4	-0,1	0,2
b. Handel en horeca	16,0	15,4	1,1	-1,6	-3,4	1,4	1,0	0,2	0,1
c. Krediet en verzekeringen	1,7	1,5	-0,8	-1,8	-4,2	-0,0	-0,4	-0,7	-1,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	13,1	13,9	2,3	0,6	-1,0	2,4	2,0	2,3	1,4
e. Overige marktdiensten	27,2	28,7	2,9	-0,5	-0,9	2,7	1,8	3,0	1,4
6. Niet-verhandelbare diensten	15,0	15,0	0,7	-0,2	1,0	0,7	0,5	0,5	0,5
7. Totaal	100,0	100,0	1,8	-0,6	-1,7	1,6	1,0	1,0	0,6

Tabel 11 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Waals Gewest
in procent

	Structuur		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet						
	2018	2025	2019	2020	2021	2022	2023-2025	2012-2018	2019-2025
1. Landbouw	1,4	1,2	2,5	-6,5	-3,8	0,4	-0,1	-0,5	-1,1
2. Energie	1,2	1,2	2,4	0,8	-3,8	0,5	-0,4	0,8	-0,2
3. Verwerkende nijverheid	10,3	9,5	0,8	-1,3	-4,2	0,0	-0,1	-1,0	-0,7
a. Intermediaire goederen	5,0	4,4	1,1	-1,0	-4,7	-0,4	-0,9	-1,2	-1,1
b. Uitrustingsgoederen	1,5	1,3	-0,1	-2,5	-3,8	-1,8	-0,3	-3,8	-1,3
c. Consumptiegoederen	3,8	3,7	0,8	-1,3	-3,6	1,3	1,0	0,4	0,0
4. Bouwnijverheid	6,5	6,6	2,0	0,1	-1,1	1,8	0,7	-0,7	0,7
5. Marktdiensten	59,7	61,0	1,6	-0,5	-1,9	2,0	1,4	1,2	0,8
a. Vervoer en communicatie	5,3	5,3	3,5	0,1	-3,3	1,3	0,3	-0,8	0,4
b. Handel en horeca	16,0	15,5	0,7	-1,6	-3,4	1,3	1,1	0,4	0,0
c. Krediet en verzekeringen	1,5	1,3	-1,2	-1,8	-4,2	0,1	-0,4	-0,6	-1,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	14,8	15,9	2,2	0,7	-1,2	2,7	2,0	2,1	1,5
e. Overige marktdiensten	22,1	22,9	1,5	-0,6	-0,8	2,3	1,5	2,1	1,0
6. Niet-verhandelbare diensten	20,8	20,5	0,7	0,0	0,0	0,2	0,2	0,3	0,2
7. Totaal	100,0	100,0	1,4	-0,5	-1,7	1,4	0,9	0,6	0,5

Productiviteit en lonen

Over de periode 2019-2025 zouden de markt takken als geheel in Vlaanderen en Brussel een reële productiviteitsgroei per hoofd van 0,5 % laten optekenen, wat een iets sterkere stijging is dan in Wallonië (0,4 %). De lage productiviteitsgroei op middellange termijn bevestigt de reeds lang bestaande trend naar een tragere groei van de arbeidsproductiviteit. Die trend is vrij duidelijk in Vlaanderen, waar de productiviteitsgroei ook het hoogste van de drie gewesten was vóór de crisis van 2009 (of bijvoorbeeld in de periode 2005-2011, zie tabel 4). Ze is ook waarneembaar in Wallonië gedurende het laatste decennium (of tijdens de periode 2012-2018). Anderzijds zou de productiviteit in Brussel zich over het algemeen herstellen en convergeren naar het groeitempo van de andere twee gewesten. De globale ontwikkeling van de productiviteit in Brussel is echter het resultaat van zeer contrasterende trajecten binnen de belangrijkste gewestelijke tertiaire bedrijfstakken. Terwijl de groei van de productiviteit in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' effectief lijkt te vertragen, is zij in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' aan het versterken en is zij in de bedrijfstak 'handel en horeca' aan het herstellen na zeer negatieve groeicijfers in het verleden.

Volgens ons scenario zou de crisis in verband met de coronapandemie uiteindelijk relatief weinig impact hebben op die langetermijntrends. Het grootste deel van de crisisgerelateerde activiteitsschok wordt momenteel opgevangen door de productiviteit per hoofd (zie figuur 2), maar tegen 2021 zou die inzinking zo goed als geëlimineerd moeten zijn. In 2020 wordt de productiviteit per hoofd in de drie gewesten vooral getroffen door de daling van de arbeidsduur, met name door het gebruik van verschillende maatregelen zoals de tijdelijke werkloosheid (zie kader 3), maar ook door de daling van de productiviteitsgroei per uur.¹⁷ De productiviteitsgroei per hoofd, die vóór de crisis reeds sterk was verzwakt, is verder verslechterd. In de markt takken bedraagt die naar verwachting -12 % in Vlaanderen en Wallonië en -11 % in Brussel. Het is echter ook via de productiviteit dat het herstel van de activiteit zich eerst zou moeten manifesteren, zij het geleidelijk: een terugkeer naar het werk van personen in tijdelijke werkloosheid of specifiek verlof en verhoging van het aantal gewerkte uren. Als het gaat om minder productieve activiteiten, zouden de geplande ontslagen of het niet in dienst nemen van personeel ook moeten leiden tot een opleving van de productiviteit. In 2021 zou die nagenoeg gelijk zijn aan de aanvankelijke daling (11 % in Brussel, 12 % in Vlaanderen en 13 % in Wallonië). De inhaalbeweging zou in de loop van 2022 verder worden voltooid. De productiviteitsgroei zou van 2023 tot 2025 zeer laag blijven, gemiddeld niet meer dan 0,5 % per jaar in Vlaanderen, 0,3 % in Brussel en 0,1 % in Wallonië.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zouden vooral de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' en 'krediet en verzekeringen' vanaf 2023 het meest bijdragen tot de productiviteitsgroei, terwijl de productiviteit in de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'handel en horeca' zou blijven dalen (zij het in een trager tempo dan in de periode 2012-2018). Net als in het verleden zou de verwerkende nijverheid een belangrijke bron van productiviteitsgroei zijn in zowel Vlaanderen als Wallonië. In de periode 2023-2025 zou de verwachte productiviteitsgroei per hoofd voor die takken gemiddeld 1,4 % bedragen in de twee gewesten en zelfs 2 % voor de tak 'uitrustingsgoederen'. De productiviteitsgroei in Vlaanderen overtreft die in Wallonië voor de

¹⁷ Dit wordt momenteel niet gemeten in HERMREG, maar wel per bedrijfstak in HERMES.

‘consumptiegoederen’, maar het omgekeerde geldt voor de ‘intermediaire goederen’. In de marktdiensten blijven de productiviteitswinsten veel beperkter dan in de industrie. Van 2023 tot 2025 zouden ze 0,4 % per jaar bedragen in Brussel en 0,3 % in Vlaanderen, terwijl de productiviteit in Wallonië zou dalen (-0,2 % per jaar). In de verschillende takken van die groep zou de productiviteitsgroei in Vlaanderen in die periode systematisch hoger liggen dan in Wallonië. Dit draagt het meest bij tot het totale productiviteitsverschil, maar uiteindelijk ook aan het economische groeiverschil tussen de twee regio's in de periode 2023-2025.

De bescheiden ontwikkeling van de verwachte productiviteitswinsten moet worden gezien in samenhang met de verwachte stijging van de reële arbeidskosten. In het recente verleden hebben de reële arbeidskosten een duidelijke matiging laten zien, voornamelijk door maatregelen zoals de indexsprong, loonlastenverlagingen en een tijdelijke bevrozing van de reële lonen. In de markt takken van de drie gewesten laten de reële loonkosten per hoofd over de periode 2012-2018 een stabilisering optekenen in Wallonië (0 %) en Vlaanderen (0,1 %) en een daling in Brussel (-0,3 %). Over de gehele projectieperiode (2019-2025), zouden de reële loonkosten per hoofd opnieuw stijgen: met 0,7 % per jaar in Brussel en Vlaanderen en met 0,5 % in Wallonië.

In 2019 was er al een herstel van de reële loonkosten per hoofd merkbaar in de drie gewesten. In 2020 zullen ze echter, als gevolg van het stilvallen van de activiteit en de daaruit voortvloeiende vermindering van de arbeidstijd, zeer sterk dalen (-8,0 % in Brussel, -8,8 % in Wallonië en -9,4 % in Vlaanderen), zij het naar verwachting minder dan de reële productiviteit. Het voor volgend jaar verwachte herstel zou iets groter zijn dan de daling in 2020 (10,4 % in Vlaanderen, 9,7 % in Brussel en 9,6 % in Wallonië). De groei zou vanaf 2022 vertragen, maar over het algemeen sterker blijven in Vlaanderen. Voor de periode 2023-2025 zou de groei 0,8 % per jaar bedragen in Vlaanderen, 0,6 % in Wallonië en 0,5 % in Brussel. Hoewel de stijging van de reële loonkosten per hoofd in historisch perspectief relatief gematigd is, overtreffen deze percentages de groei van de reële productiviteit in elk van de drie gewesten. Het groeiverschil dat in de marktsectoren zo ontstaat tussen de lonen en de productiviteit is vergelijkbaar tussen de gewesten en bedraagt ongeveer 0,2 procentpunt per jaar.

In Vlaanderen en Wallonië is het geprojecteerde macro-economische verschil tussen lonen en productiviteit tijdens de periode 2023-2025 niet te wijten aan de verwerkende nijverheid, aangezien de productiviteitsgroei (ongeveer 1,4 % per jaar) duidelijk hoger ligt dan de groei van de reële loonkosten per hoofd, die in Wallonië 0,7 % zou bedragen en in Vlaanderen 0,8 %. Dat verschil situeert zich dus uitsluitend bij de marktdiensten. Terwijl de verwachte groei van de reële loonkosten per hoofd over het algemeen gelijk is (in Wallonië) of iets hoger (in Vlaanderen: +0,9 %) dan in de industrie, wordt verwacht dat de productiviteitsgroei in de marktdiensten lager zal zijn (0,3 % in Vlaanderen) of zelfs negatief (-0,2 % in Wallonië).

Bruto-investeringen in vaste activa

De volumegroei van de bruto-investeringen in vaste activa in de marktsector¹⁸ was bijzonder dynamisch in België met gemiddeld 4,1 % per jaar over de periode 2014-2019. Die groei deed zich weliswaar voor in een gunstige context voor investeringen (lage rentevoeten, relatief hoge rendabiliteit en een gunstige

¹⁸ Exclusief investeringen in woongebouwen, net als in tabel 4.

ontwikkeling van de afzetmarkten). Dat was het geval in elk van de drie gewesten, met een gemiddelde jaarlijkse groei tijdens die periode van 4,3 % in het Vlaams Gewest en 4,1 % in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest. De investeringen van de bedrijfstak 'overheidsadministratie en onderwijs' van hun kant lieten een bijzonder sterke stijging optekenen in Brussel (gemiddeld +4,9 % per jaar ten opzichte van 0,6 % in Vlaanderen en 2,5 % in Wallonië). In totaal stegen de bruto-investeringen in vaste activa in volume over de periode 2014-2019 met 4,2 % in Brussel, met 4,0 % in Vlaanderen en met 3,9 % in Wallonië.

De gezondheidscrisis van 2020 maakte een abrupt einde aan die opwaartse trend. De economische activiteit is tijdens de inperkingsperiode sterk gekrompen en herneemt vervolgens slechts traag. Bovendien stimuleert het algemene klimaat van onzekerheid (uiterst onzekere vraagvooruitzichten) ondernemingen momenteel niet om te investeren. Tot slot staat de rendabiliteit in 2020 onder grote druk door de sterke krimp van het bruto-exploitatieoverschot. Om al die redenen wordt verwacht dat de bruto-investeringen in vaste activa in alle marktsectoren zullen dalen in 2020, zij het in verschillende mate. Rekening houdend met de sectorale compositie-effecten zou die daling 21 % bedragen in Vlaanderen en Wallonië en 19 % in Brussel. Voor de investeringen van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' is de verwachte daling minder groot: de overheidsinvesteringen werden in de eerste helft van 2020 tijdelijk teruggeschroefd, maar zouden zich daarna snel normaliseren. In totaal zou de volumedaling van de bruto-investeringen in vaste activa zowel in Vlaanderen als in Wallonië 19 % bedragen en in Brussel 17 % (zie tabel 4).

De sterke opleving die in 2021 wordt verwacht, in het kielzog van verbeterde afzetmogelijkheden en winstgevendheid, zou het spiegelbeeld zijn van de daling in 2020, zowel globaal als per bedrijfstak. Voor het geheel van de bruto-investeringen in vaste activa zou deze opleving 18 % bedragen in Brussel en 19 % in Vlaanderen en Wallonië. Verwacht wordt dat de normalisatie van de groei in 2022 nog iets verder zal gaan, met een groei in de drie gewesten van respectievelijk 4 %, 7 % en 5 %.

Tegen 2023 zou de inhaalbeweging voorbij zijn. In alle drie de gewesten zouden de afzetperspectieven zich dan hebben gestabiliseerd, terwijl de rendabiliteit van de marktsector licht zou dalen. De langetermijnrente zou aantrekken, maar al bij al relatief laag blijven. Tegen die achtergrond zouden de bruto-investeringen in vaste activa van de marktsectoren in de periode 2023-2025 gemiddeld met 2,1 % per jaar stijgen in Brussel, met 2,0 % in Vlaanderen en met 1,9 % in Wallonië. Tegelijkertijd zou de groei van de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' dynamischer zijn in Brussel (4,3 %) en Vlaanderen (3,8 %) dan in Wallonië (3,1 %). In totaal zouden de bruto-investeringen in vaste activa in Brussel met gemiddeld 2,3 % per jaar stijgen, in Vlaanderen met 2,1 % en in Wallonië met 2,0 %.

Over diezelfde periode zouden de bruto-investeringen in vaste activa in Brussel vooral worden ondersteund door de takken 'overige marktdiensten' (bijdrage tot de gemiddelde jaarlijkse groei in 2023-2025 van 0,9 procentpunt) en 'overheidsadministratie en onderwijs' (0,6 procentpunt), waarbij de takken 'vervoer en communicatie', 'handel en horeca' en 'krediet en verzekeringen' elk 0,2 procentpunt bijdragen.

In Vlaanderen zou de tak 'overige marktdiensten' de grootste bijdrage leveren (gemiddeld 0,6 procentpunt per jaar) tot de groei van de bruto-investeringen in vaste activa, gevolgd door de tak 'vervoer en communicatie' (0,4 procentpunt), die onder meer de Oosterweel-investeringen omvat.

Daarna komen de takken ‘overheidsadministratie en onderwijs’ (0,3 procentpunt), ‘handel en horeca’ (0,2 procentpunt) en de verwerkende nijverheid (0,2 procentpunt).

In Wallonië zouden de bruto-investeringen in vaste activa voor de periode 2023-2025 voornamelijk worden ondersteund door de takken ‘overige marktdiensten’ (0,9 procentpunt) en ‘overheidsadministratie en onderwijs’ (0,4 procentpunt) maar ook door de verwerkende nijverheid (0,3 procentpunt).

De investeringsquote (d.w.z. het nominale aandeel van de bruto-investeringen in vaste activa¹⁹ in het bbp) zou tijdelijk dalen in 2020 en de twee daaropvolgende jaren hernemen. In 2022 zou de investeringsquote in elk van de drie gewesten weer bijna gelijk zijn aan het niveau van 2019, d.w.z. 17,9 % in Brussel, 19,7 % in Vlaanderen en 18,1 % in Wallonië. Vervolgens zou die investeringsquote in alle drie de gewesten licht aantrekken en in 2025 18,5 % bedragen in Brussel, 20,0 % in Vlaanderen en 18,6 % in Wallonië.

3.2. Arbeidsmarkt

De resultaten voor de regionale binnenlandse werkgelegenheid werden reeds in afdeling 3.1 besproken als onderdeel van de regionale productie-optiek. De overige elementen – demografie en arbeidsaanbod, pendel- en grensarbeid, werkende beroepsbevolking en werkgelegenheidsgraad, werkloosheid en werkloosheidsgraad – komen in deze afdeling over de arbeidsmarkt aan bod.

3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod

Bevolking op arbeidsleeftijd in België en in de gewesten

De groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar) maakte een vrije val tussen 2007 (1,01 %, +70 200 personen) en 2013 (0,17 %, +12 000 personen), eerst door de omslag in zijn natuurlijk verloop²⁰, daarna door de afname van het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd²¹. Tijdens de periode 2014-2019 bleef de groei vrijwel constant (gemiddeld 0,18 % of +13 300 personen per jaar), bij een licht aantrekkende positieve bijdrage van het extern migratiesaldo (0,47 ppt per jaar) en een licht negatiever wordende bijdrage van het natuurlijk verloop (-0,29 ppt per jaar).

¹⁹ Steeds zonder investeringen in woongebouwen.

²⁰ Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het ‘natuurlijk verloop’ van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van externe migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.

²¹ Een groot deel van de externe migratie vindt plaats op arbeidsleeftijd, meer bepaald binnen de leeftijdsklasse 18-40 jaar.

**Tabel 12 Scenario voor demografie en arbeidsaanbod
jaargemiddelden**

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		2019- 2025
						2005- 2011	2012- 2018	
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	53,6	34,4	33,8	49,3	43,8	81,8	58,6	43,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	8,1	1,9	1,3	4,7	3,1	17,9	10,7	3,6
Vlaams Gewest	34,6	24,2	23,9	31,8	29,2	42,7	34,6	28,9
Waals Gewest	10,9	8,2	8,5	12,7	11,5	21,1	13,3	10,7
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	0,8	0,5	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,7	0,2	0,1	0,4	0,3	1,7	0,9	0,3
Vlaams Gewest	0,5	0,4	0,4	0,5	0,4	0,7	0,5	0,4
Waals Gewest	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,6	0,4	0,3
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	13,6	0,2	-0,8	7,9	1,5	55,7	14,3	3,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6,7	1,7	1,2	4,1	2,6	13,6	7,0	3,0
Vlaams Gewest	6,4	-0,5	-1,1	3,0	0,2	24,6	5,9	1,2
Waals Gewest	0,5	-1,0	-0,9	0,8	-1,3	17,6	1,4	-0,6
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,8	0,2	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,8	0,2	0,1	0,5	0,3	1,9	0,9	0,4
Vlaams Gewest	0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,6	0,1	0,0
Waals Gewest	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,8	0,1	0,0
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	74,5	74,8	75,0	75,3	75,8	73,0	73,3	75,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	70,8	71,0	70,9	70,9	70,6	74,0	71,1	70,8
Vlaams Gewest	77,1	77,5	77,8	78,2	78,8	73,9	75,3	78,0
Waals Gewest	71,0	71,3	71,4	71,7	72,1	71,0	70,5	71,6
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	48,7	27,2	11,3	29,3	12,4	38,2	22,0	22,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7,8	2,7	0,3	3,0	0,9	7,8	2,5	2,4
Vlaams Gewest	30,6	19,1	9,3	19,2	9,3	20,4	18,3	15,1
Waals Gewest	10,3	5,4	1,6	7,1	2,3	9,9	1,2	4,5
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,9	0,5	0,2	0,5	0,2	0,7	0,4	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,4	0,5	0,1	0,5	0,2	1,5	0,4	0,4
Vlaams Gewest	1,0	0,6	0,3	0,6	0,3	0,7	0,6	0,5
Waals Gewest	0,6	0,3	0,1	0,4	0,1	0,6	0,1	0,3

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2023-2025 wordt de waarde op het einde van de periode (2025) weergegeven.

In Vlaanderen werd de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de jongste zes jaar ondersteund door de toename van zowel het extern als het intern migratiesaldo op arbeidsleeftijd. Het saldo met Brussel werd positiever, dat met Wallonië sloeg om van negatief naar positief, onder andere door de toenemende migratie van personen met een niet-EU-nationaliteit vanuit de Waalse gebieden die asielcentra herbergen. Het zou daarbij gaan om een tijdelijk fenomeen. De groei van de Vlaamse

bevolking op arbeidsleeftijd versnelde onder impuls van die migratiebewegingen tot 0,19 % in 2016, maar zwakt sindsdien lichtjes af (tot 0,15 % in 2019²²) omdat de bijdrage van het natuurlijk verloop negatiever werd. Gemiddeld groeide de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd met 0,15 % per jaar tijdens de periode 2014-2019, waarbij het natuurlijk verloop negatief bijdroeg aan de groei (-0,38 ppt per jaar) en het migratiesaldo daaraan positief bijdroeg (0,53 ppt per jaar).

De groei van de Waalse bevolking op arbeidsleeftijd bleef slechts licht positief tijdens diezelfde periode (0,05 % per jaar). Het groeiprofiel was minder vlak dan in Vlaanderen en werd bepaald door het natuurlijk verloop. Dat werd minder negatief tijdens de periode 2014-2016, maar viel terug tijdens de afgelopen drie jaar, zodat de groei van de Waalse bevolking op arbeidsleeftijd eerst aantrok (tot 0,13 % in 2016) en vervolgens stilviel (-0,01 % in 2018; 0,02 % in 2019). Gemiddeld over de afgelopen zes jaar bedroeg de bijdrage van het natuurlijk verloop -0,28 ppt per jaar, terwijl de bijdrage van het migratiesaldo nagenoeg ongewijzigd bleef (0,33 ppt per jaar). Het intern saldo met Brussel werd nochtans minder positief en dat met Vlaanderen – vanaf 2017 – negatief (zie hierboven). Die evolutie werd echter gecompenseerd door de aanhoudende stijging van het extern migratiesaldo.

De groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd was tijdens de jongste zes jaar veel minder stabiel dan in de andere gewesten. De schommelingen werden grotendeels gedictieerd door de evolutie van het extern migratiesaldo: kortstondig aantrekkend in 2015, slinkend tijdens de jaren 2016-2017 en aanzienlijk hernemend tijdens de jongste twee jaar. De groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd vertraagde daardoor van 1,06 % in 2015 tot 0,44 % in 2017, maar trok aan tot 0,80 % in 2018 en tot 0,82 % in 2019. Gemiddeld bleef de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de jongste zes jaar aanzienlijk sterker groeien in Brussel (0,77 % per jaar) en droeg het natuurlijk verloop – anders dan in de andere gewesten – positief bij tot die groei (0,19 ppt per jaar). De bijdrage van het interne migratiesaldo werd nog iets negatiever (-0,97 ppt per jaar) terwijl die van het externe migratiesaldo licht afzwakte, maar nog steeds 1,55 ppt per jaar bedroeg.

De ‘Demografische vooruitzichten 2019-2070’ werden begin maart 2020 gepubliceerd, net vóór de uitbraak van de COVID-19-crisis op het Belgische grondgebied. Een actualisering van die vooruitzichten was dus onontbeerlijk.²³ Die actualisering houdt voor 2020 rekening met een totale oversterfte in België die op ongeveer 9 000 bijkomende overlijdens (alle oorzaken) geraamd wordt en een internationaal migratiesaldo dat 24 000 personen lager ligt dan in een scenario zonder COVID-19, zodat de Belgische bevolking slechts met 17 000 personen zou stijgen in de loop van 2020 in de plaats van met 50 000 personen.

De inzinking van het extern migratiesaldo in 2020 wordt achteraf niet gerecupereerd: vanaf 2021 geldt het scenario uit de vooruitzichten van maart, dat licht aflopend is op middellange termijn. In jaargemiddelden leidt de neerwaartse schok op het extern migratiesaldo tot een quasi-nulgroei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd zowel in 2020 als in 2021 (telkens 0,14 ppt lager dan in de

²² De bevolkingstoestand op 1 januari 2019 is een observatie, die voor 1 januari 2020 is een projectie gebaseerd op de ‘Demografische vooruitzichten 2019-2070. Bevolking en huishoudens. Federaal Planbureau en Statbel, maart 2020’. De bevolkingscijfers voor 2019 in deze regionale vooruitzichten zijn het rekenkundig gemiddelde van die twee situaties, en zijn dus slechts gedeeltelijk geobserveerd.

²³ Voor een uitgebreide documentatie, zie ‘Demografische vooruitzichten 2019-2070. Actualisering in het kader van de COVID-19-epidemie’, Federaal Planbureau en Statbel, juni 2020.

bevolkingsvooruitzichten van maart) en wordt pas in 2022 opnieuw groei opgetekend (0,11 %). Naarmate het extern migratiesaldo daarna terugvalt en het natuurlijk verloop licht negatiever wordt, verzwakt die groei en wordt ze in 2025 licht negatief (-0,02 %). Over de gehele periode 2020-2025 neemt de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd slechts toe met 11 800 personen (0,03 % groei per jaar), waarbij de bijdrage van het externe migratiesaldo (0,33 ppt per jaar) net hoog genoeg is om de negatieve bijdrage van het natuurlijk verloop goed te maken.

Op middellange termijn blijft zowel in Vlaanderen als in Wallonië het natuurlijk verloop fors negatief bijdragen aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (respectievelijk -0,42 ppt en -0,32 ppt per jaar). Ook de bijdrage van het intern migratiesaldo zou nauwelijks wijzigen en voor positieve impulsen zorgen van gemiddeld 0,15 ppt per jaar (Vlaanderen) en 0,10 ppt per jaar (Wallonië). De bijdrage van het extern migratiesaldo halveert op korte termijn onder invloed van de coronacrisis, zodat de bevolking op arbeidsleeftijd in de jaren 2020-2021 licht krimpt in beide gewesten (-0,02 % per jaar in Vlaanderen; -0,04 % per jaar in Wallonië). Ook meer structureel gaat het extern migratiesaldo minder bijdragen aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd, die licht positief wordt in 2022 (0,07 % in Vlaanderen en 0,03 % in Wallonië) maar nadien stelselmatig afneemt (tot -0,03 % in Vlaanderen en -0,08 % in Wallonië tegen 2025). Over de gehele periode 2020-2025 groeit de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd (0,01 % per jaar) iets sterker dan de Waalse (-0,04 % per jaar), omdat de positievere bijdrage van migratiebewegingen (intern plus extern) in Vlaanderen sterker doorweegt dan de negatievere bijdrage van het natuurlijk verloop.

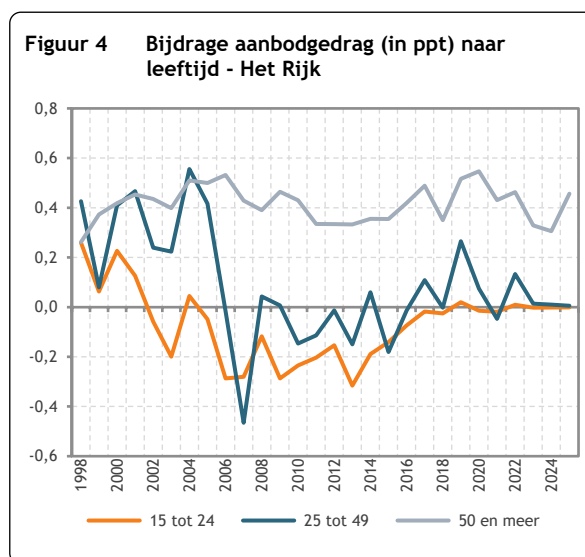
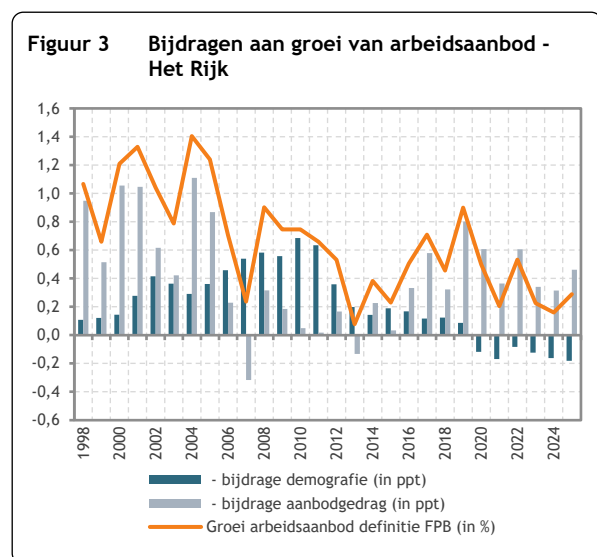
De bijdrage van het natuurlijk verloop aan de groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd wordt tijdens de projectieperiode licht positiever, naarmate sterker bevolkte cohorten de leeftijd van 15 jaar bereiken. Brussel is het gevoeligst voor wijzigingen in het externe migratiesaldo, zodat de coronacrisis op korte termijn gepaard gaat met een forse vertraging in de groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd: van 0,82 % in 2019 tot 0,17 % gemiddeld in de periode 2020-2021. Maar ook onderliggend slinkt de bijdrage van het externe migratiesaldo, zodat tegen 2025 het geheel van migratiebewegingen negatief bijdraagt tot de groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd. Die laatste valt terug van 0,50 % in 2022 tot 0,24 % in 2025. Dat de bevolking op arbeidsleeftijd in Brussel ook op middellange termijn sterker blijft groeien (0,30 % groei per jaar gemiddeld tijdens de periode 2020-2025) dan in beide andere gewesten, is dan nog louter toe te schrijven aan het dynamischer natuurlijk verloop in dat gewest.

Arbeidsaanbod in België

Eerder bleek dat de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd nog nauwelijks groeit tijdens de projectieperiode. Bovendien nemen zowel het aandeel van de oudste leeftijdsklasse (60-64 jaar) als dat van de jongste leeftijdsklasse (15-19 jaar) toe, net de groepen waar de activiteitsgraden het sterkst onder de gemiddelde activiteitsgraad op arbeidsleeftijd liggen. De demografische bijdrage aan de groei van het Belgische arbeidsaanbod²⁴ wordt op middellange termijn dan ook duidelijk negatief (-0,14 ppt per

²⁴ De groei van het arbeidsaanbod kan opgesplitst worden in een bijdrage van veranderingen in het aanbodgedrag en een demografische bijdrage. De bijdrage van gedragsveranderingen is het resultaat van wijzigingen in de activiteitsgraden bij constante bevolking per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats. De demografische bijdrage is het resultaat van wijzigingen in de bevolking per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats bij constante activiteitsgraden.

jaar), terwijl hij de jongste zes jaar nog 0,14 ppt en de zes jaar daarvoor zelfs 0,50 ppt per jaar bedroeg. Hij daalt onder invloed van de coronacrisis van 0,07 ppt in 2019 tot -0,12 ppt in 2020 en -0,17 ppt in 2021, blijft ook in 2022 negatief (-0,08 ppt) en daalt daarna tot -0,18 ppt tegen 2025 (figuur 3).

Uit figuur 3 blijkt ook dat wijzigingen in het aanbodgedrag tijdens de jongste vier jaar een fors positievere bijdrage zijn gaan leveren tot de groei van de beroepsbevolking (van 0,03 ppt in 2015 tot 0,80 ppt in 2019). Figuur 4 toont dat die evolutie in de hand werd gewerkt door een versteviging van de bijdrage in de leeftijdsklasse vanaf 50 jaar (van 0,35 ppt in 2015 tot gemiddeld 0,44 ppt per jaar in de periode 2016-2019). Dat is het gevolg van de eindeloopbaanmaatregelen (SWT; vervroegd pensioen) – die vooral de activiteitsgraden van jonge zestigers positief beïnvloedden – en van het feit dat meer mensen blijven werken op en na de wettelijke pensioenleeftijd. De evolutie in de overige leeftijdsklassen woog echter nog zwaarder door. In de klasse 15-24 jaar steeg de bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden van -0,14 ppt in 2015 tot 0,02 ppt in 2019, in de klasse 25-49 jaar zelfs van -0,18 ppt tot 0,27 ppt. Voor een gedeelte kan die omslag verklaard worden door het feit dat de maatregelen m.b.t. inschakelingsuitkeringen en controle op zoekgedrag van werklozen op kruissnelheid kwamen en – in de jongste leeftijdsklasse – dat studentenarbeid sterk toenam. Ongetwijfeld hebben echter ook de sterk verbeterende arbeidsmarktperspectieven een bijkomend stimulans gegeven aan de ontwikkeling van de participatie in die leeftijdsklassen.²⁵ De impuls vanuit de activiteitsgraden was ruim voldoende om de beperkte afname van de demografische bijdrage te compenseren, zodat de groei van de Belgische beroepsbevolking aantrok van 0,23 % (+12 200 personen) in 2015 tot 0,90 % (+48 700 personen) in 2019. De macro-economische activiteitsgraad steeg in die periode van 73,1 % tot 74,5 %.

In vergelijking met de regionale vooruitzichten van vorig jaar, zijn de startpunten voor de activiteitsgraden aanzienlijk verbeterd. Dat leidt – via de ingebouwde cohorte-effecten – tot een meer dynamische inschatting voor het verloop van de activiteitsgraden op middellange termijn. Het is op dit moment moeilijk te beoordelen of en hoe sterk de arbeidsmarktparticipatie de gevolgen zal ondervinden van de coronacrisis. Onder de mogelijke kanalen citeren we een latere instroom op de

²⁵ Specifiek voor 2019 moet ook nog worden vermeld dat de toename van de activiteitsgraden opwaarts wordt vertekend door een wijziging in de registratie van werkzoekende leefloners in het Waals gewest.

arbeidsmarkt, ontmoedigingseffecten bij personen die hun job verliezen en meer vervroegde uitstroom op oudere leeftijd. Momenteel houden we enkel rekening met een tijdelijke, maar nadien volledig gerecupereerde negatieve impact die volgt uit de afname van de zelfstandige werkgelegenheid. Instroom in uitkeringsgerechtigde werkloosheid is op korte termijn immers niet mogelijk voor die populatie, en registratie als werkzoekende is onvolledig. Samen met het eerder vermelde – maar wél permanente – demografische effect, zijn dat de enige gevolgen van de huidige crisis op het arbeidsaanbod die in rekening werden gebracht.

In de jaren 2020-2021 wordt de groei van de beroepsbevolking dus niet enkel afgeremd om demografische redenen, maar ook door een afnemende bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden, niet zozeer in de hogere leeftijdsklassen (bijdrage van 0,49 ppt per jaar) en bij jongeren (-0,02 ppt per jaar), maar vooral in de klasse 25-49, waar de bijdrage zakt tot 0,01 ppt per jaar. De groei van de beroepsbevolking vertraagt tot 0,50 % (+27 200 personen) in 2020 en tot 0,21 % (+11 300 personen) in 2021. Nochtans blijft ook dan de macro-economische activiteitsgraad stijgen (tot 75,0 % in 2021).

In 2022 blijft de bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden in de oudere en jongere leeftijdsklasse vrijwel ongewijzigd (respectievelijk 0,46 ppt en 0,01 ppt). De bijdrage in de klasse 25-49 trekt echter aan tot 0,13 ppt, omdat de negatieve impact op de activiteitsgraden die volgt uit de afname van de zelfstandige werkgelegenheid nu gerecupereerd wordt. Aangezien ook de bijdrage van de demografie aantrekt, versnelt de groei van het arbeidsaanbod tot 0,53 % (+29 300 personen); de macro-economische activiteitsgraad klimt tot 75,3 %.

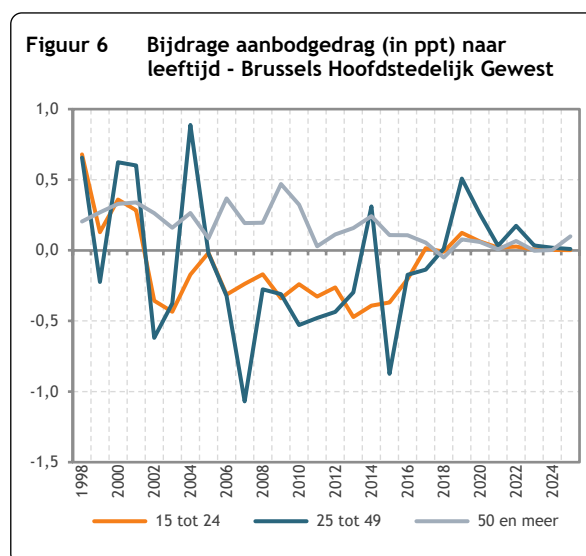
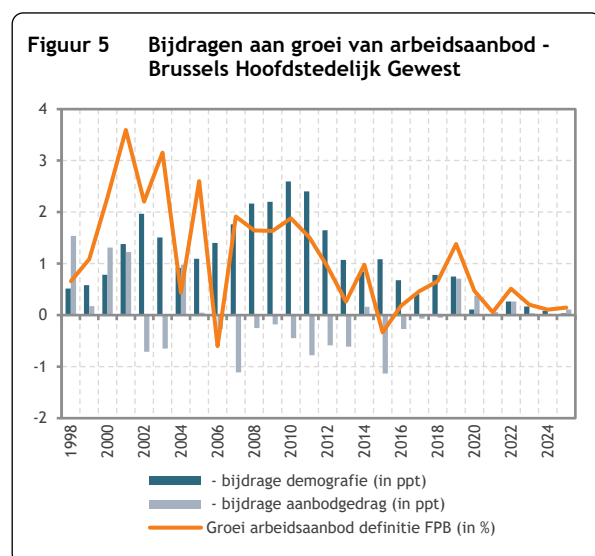
Tijdens de tweede helft van de projectieperiode zouden de activiteitsgraden onder 50 jaar zich stabiliseren. In de hogere leeftijdsklasse vertraagt de toename van de participatie tijdens de jaren 2023-2024, omdat de eindeloopbaanmaatregelen (SWT; vervroegd pensioen) op kruissnelheid komen, maar versnelt hij in 2025 met het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar. De globale bijdrage van wijzigingen in het aanbodgedrag valt terug tot gemiddeld 0,33 ppt per jaar in de jaren 2023-2024, maar trekt aan tot 0,46 ppt in 2025. Tegelijkertijd gaan demografische veranderingen steeds negatiever bijdragen, zodat de groei van het arbeidsaanbod verzwakt in 2023 (tot 0,22 %; +12 400 personen) en in 2024 (tot 0,16 %; +8 900 personen) en de herneming van de groei in 2025 beperkt blijft tot 0,29 % (+16 000 personen). De macro-economische activiteitsgraad neemt slechts bescheiden toe in de jaren 2023-2024, maar klimt sterker in 2025, en bereikt dan 75,8 %.

Op middellange termijn (periode 2020-2025) neemt het Belgische arbeidsaanbod toe met 105 100 personen (gemiddelde groei van 0,32 % per jaar), wat fors minder is dan tijdens de jongste zes jaar (+170 600 personen). Die toename wordt nu nog uitsluitend gedragen door wijzigingen in de activiteitsgraden, die hun bijdrage zien toenemen tot gemiddeld 0,45 ppt per jaar (tegen 0,38 ppt per jaar tijdens de jongste zes jaar en 0,10 ppt per jaar tijdens de zes jaar daarvoor).

Arbeidsaanbod in Brussel

Tijdens de projectieperiode neemt in Brussel het gewicht van de jongste klasse op arbeidsleeftijd (15-19 jaar) toe, zodat nu ook in dat gewest de demografische bijdrage aan het arbeidsaanbod (0,11 ppt per

jaar) lager uitvalt dan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (0,30 % per jaar).²⁶ Die bijdrage valt drastisch terug van 0,75 ppt in 2019 tot 0,11 ppt in 2020 en tot 0,00 ppt in 2021 onder impuls van de coronacrisis, herneemt in 2022 tot 0,26 ppt, maar brokkelt af tot 0,03 ppt tegen 2025 (figuur 5).

De bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden evolueerde van fors negatief (-1,14 ppt) in 2015 tot over vrijwel neutraal in de jaren 2017-2018 tot gevoelig positief in 2019 (0,71 ppt), ongezien in Brussel sinds 2004 (figuur 5²⁷). Nochtans bleef de bijdrage in de leeftijdsklasse vanaf 50 jaar vrij stabiel tijdens die periode (0,05 ppt per jaar), en lag die nog steeds op een veel lager peil dan in de andere gewesten (figuur 6). Het verschil werd gemaakt in de overige leeftijdsklassen: de bijdrage bij jongeren nam toe van -0,37 ppt in 2015 tot 0,12 ppt in 2019 en die in de klasse 25-49 jaar van -0,87 ppt tot 0,51 ppt. Bij eveneens aantrekkende demografische ondersteuning, versnelde de groei van de Brusselse beroepsbevolking van -0,34 % in 2015 tot 0,56 % gemiddeld in de jaren 2017-2018 en zelfs tot 1,38 % in 2019. De Brusselse macro-economische activiteitsgraad zakte nog tijdens de jaren 2016-2018, maar klom vorig jaar terug tot zijn niveau van 2015 (70,8 %).

Tijdens de projectieperiode blijft de toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen in Brussel ondermaats (bijdrage van 0,04 ppt per jaar), omdat cohorte-effecten er nauwelijks van tel zijn, maar speelt wel het effect van de verhoging van de pensioenleeftijd in 2025 (bijdrage van 0,10 ppt dat jaar). Bij jongeren blijven de activiteitsgraden vrijwel stabiel, terwijl we er van uitgaan dat de recent

²⁶ De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod kan (soms aanzienlijk) afwijken van de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Er moet immers ook rekening gehouden worden met verschuivingen in de leeftijdsstructuur. Een positief (negatief) verschil tussen beide grootheden is het resultaat van een verschuiving naar (van) bevolkingsgroepen met activiteitsgraden boven (onder) de gemiddelde activiteitsgraad en zorgt voor een positief (negatief) effect op de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad, zelfs wanneer het participatiegedrag op elke leeftijd niet verandert.

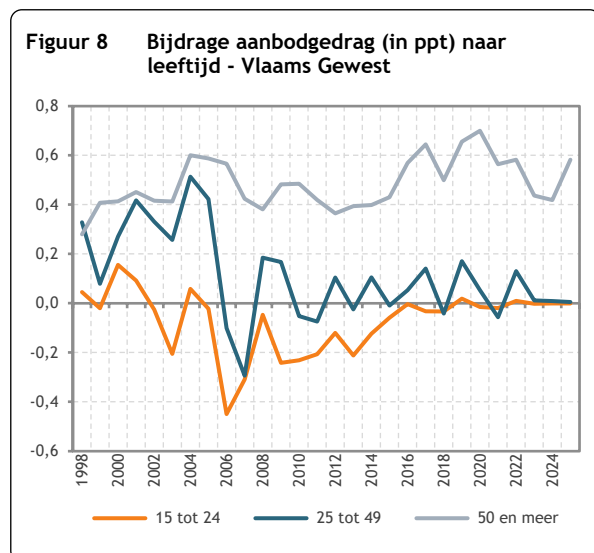
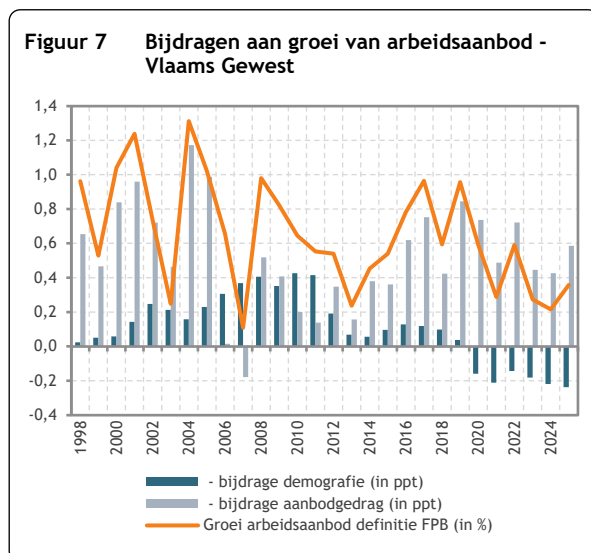
²⁷ Voor de gewesten kan tijdens de observatieperiode de som van beide bijdragen sterker afwijken van de groei van de beroepsbevolking. Er is immers een verschil tussen de regionale beroepsbevolking volgens HERMREG-definitie en de regionale beroepsbevolking zoals geraamd in de sociodemografische databank die gebruikt wordt voor de projectie van het arbeidsaanbod (en voor de opsplitsing naar demografische en gedragsbijdragen). In de HERMREG-databank wordt de gewestelijke werkende beroepsbevolking berekend als een identiteit: binnenlandse werkgelegenheid volgens gewest van werkplaats uit de Regionale Rekeningen (INR) plus ramingen van het gewestelijke saldo van de grensarbeid en het gewestelijke pendelsaldo. In de sociodemografische databank wordt de regionale werkende beroepsbevolking onmiddellijk geraamd naar woonplaats op basis van data van de instellingen van sociale zekerheid. Die statistische discrepantie kon vooral in Brussel belangrijke waarden aannemen, maar is sterk afgenomen sinds 2009. Vanaf dat jaar werd het immers mogelijk de evolutie van de pendelstromen in HERMREG eveneens te baseren op administratieve cijfers.

geobserveerde toename van de activiteitsgraden in de klasse 25-49 jaar vrij snel aan kracht verliest.²⁸ Bovendien speelt tijdens de eerste helft van de projectieperiode ook de impact van het jobverlies bij zelfstandigen op de activiteitsgraden (negatief in 2020-2021, recuperatie in 2022). De globale bijdrage van gedragsveranderingen valt dan gevoelig terug op korte termijn (van 0,71 ppt in 2019 tot 0,38 ppt in 2020 en tot 0,06 ppt in 2021), maar herneemt tijdelijk in 2022. Aangezien ook de demografische evoluties deze beweging ruimschoots ondersteunen, valt de groei van de Brussels beroepsbevolking terug van 1,38 % in 2019 tot 0,47 % in 2020 en tot 0,06 % in 2021, om te versnellen tot 0,51 % in 2022.

De demografische bijdrage verzwakt voortdurend tijdens de tweede helft van de periode, terwijl de evolutie van de activiteitsgraden nauwelijks nog ondersteuning biedt tijdens de jaren 2023-2024, maar terug aantrekt in 2025 (effect van de pensioenhervorming). De groei van de beroepsbevolking verzwakt dus tot 0,20 % in 2023 en tot 0,10 % in 2024, maar trekt aan tot 0,14 % in 2025. De macro-economische activiteitsgraad zakt licht op middellange termijn (tot 70,6 % tegen 2025), want ondervindt dan ook in Brussel steeds sterkere neerwaartse druk door veranderingen in de leeftijdsstructuur.

Arbeidsaanbod in Vlaanderen

In Vlaanderen bleef tijdens het jongste decennium de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod achter op de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Tijdens de projectieperiode versterkt die tendens zich, naarmate de baby-boomcohorten opschuiven naar de oudere leeftijdsklassen. De demografische bijdrage aan het arbeidsaanbod (-0,19 ppt per jaar) valt dus substantieel lager uit dan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (+0,01 % per jaar). Hij ondervindt op korte termijn de gevolgen van de coronacrisis en valt terug van 0,04 ppt in 2019 tot -0,16 ppt in 2020 en -0,21 ppt in 2021, maar blijft ook in 2022 negatief (-0,14 ppt) en verzwakt tot -0,24 ppt tegen 2025 (figuur 7).

²⁸ Die eerder conservatieve hypothese is gebaseerd op de dubbele overweging dat de geraamde evolutie van de administratieve activiteitsgraden in 2019 nog geen rekening houdt met definitieve bevolkingsgegevens en dat de EAK-bron vooralsnog geen bevestiging geeft voor de opvallende recente verbetering van de Brusselse activiteitsgraden.

Ook in Vlaanderen gingen veranderingen in activiteitsgraden sterker bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod tijdens de jongste vier jaar (figuur 7), maar de toename was minder spectaculair (van 0,36 ppt in 2015 tot 0,84 ppt in 2019) en evenwichtiger verspreid over de leeftijdsklassen (figuur 8). Niet enkel de bijdrage bij jongeren (van -0,06 ppt tot 0,02 ppt) en in de klasse 25-49 jaar (van -0,01 ppt tot 0,17 ppt) verstevigde zich tijdens die periode, dat was ook het geval in de oudere leeftijdsklassen (van 0,43 ppt tot 0,66 ppt). Bij een relatief stabiele en licht positieve bijdrage van de demografie (0,10 ppt per jaar), versnelde de groei van de Vlaamse beroepsbevolking van 0,54 % in 2015 tot 0,96 % in 2019. De Vlaamse macro-economische activiteitsgraad klom in die periode gestaag, van 75,1 % tot 77,1 %.

Tijdens de periode 2020-2022 blijft de toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen nagenoeg op peil (gemiddelde bijdrage van 0,62 ppt per jaar). In de jaren 2023-2024 volgt een zekere afzwakking (bijdrage van 0,43 ppt per jaar) naarmate de eindeloopbaanmaatregelen (SWT, vervroegd pensioen) op kruissnelheid komen, maar in 2025 versnelt de bijdrage terug tot 0,58 ppt onder impuls van de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd. Sterkere participatie in de hogere leeftijdsklassen blijft in Vlaanderen ook op middellange termijn de voornaamste bron voor de groei van het arbeidsaanbod. De evolutie van de activiteitsgraden in de overige leeftijdsklassen levert enkel een positieve bijdrage in 2020 (overloopeffect van 2019) en in 2022 (recuperatie na de negatieve impact van het verlies van zelfstandige jobs in 2020-2021), maar is neutraal tijdens de tweede helft van de projectieperiode.

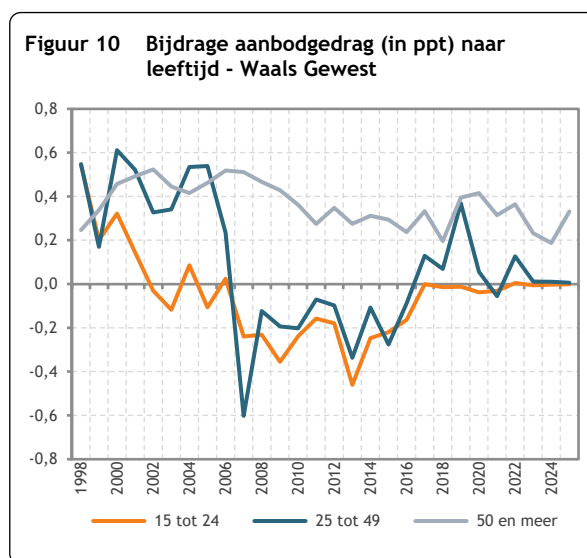
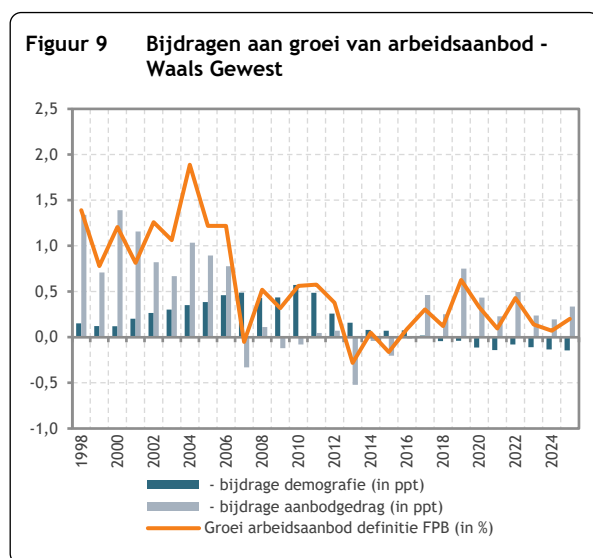
De groei van de Vlaamse beroepsbevolking vertraagt aanzienlijk in 2020-2021 (tot respectievelijk 0,59 % en 0,29 %) onder negatieve demografische druk en een terugvallende bijdrage van evoluties in de activiteitsgraden, pikt op in 2022 tot 0,59 %, vertraagt terug in de periode 2023-2024 (tot respectievelijk 0,27 % en 0,22 %) en versnelt tot 0,36 % in 2025. Qua profiel is die evolutie vergelijkbaar met die in de andere gewesten, maar de globale bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden ligt structureel hoger, vooral in de oudere leeftijdsklasse. De Vlaamse macro-economische activiteitsgraad blijft dan ook stelselmatig toenemen tijdens de gehele periode (tot 78,8 % in 2025), ondanks de neerwaartse druk die uitgaat van veranderingen in de leeftijdsstructuur.

Arbeidsaanbod in Wallonië

De demografische bijdrage aan de groei van de beroepsbevolking (figuur 9) lag ook in Wallonië gedurende de jongste jaren lager dan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd, ten gevolge van negatieve structureffecten. Die waren weliswaar minder uitgesproken dan in Vlaanderen en zouden op middellange termijn ook vrijwel constant blijven, zodat het verschil tussen de demografische bijdrage (-0,12 ppt per jaar) en de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (-0,04 % per jaar) minder hoog oploopt. Het profiel van de demografische bijdrage is gelijkaardig aan dat in Vlaanderen: negatief over de gehele periode, sterk terugzakkend in 2020-2021 (tot respectievelijk -0,11 ppt en -0,14 ppt), licht herstellend in 2022 (-0,08 ppt) maar terug verzwakkend tijdens de tweede helft van de periode (tot -0,15 ppt in 2025).

Zoals in de beide andere gewesten, werd in Wallonië de groei van het arbeidsaanbod sinds 2017 fors ondersteund door wijzigingen in de activiteitsgraden, in sterk contrast met het daaraan voorafgaande decennium (figuur 9). Het profiel in de jaren 2018-2019 wordt wel enigszins vertekend ten gunste van 2019 door de heropname van werkzoekende leefloners in de Waalse werkloosheidscijfers. Net als in

Brussel moet de omslag in de evolutie van de activiteitsgraden voornamelijk toegewezen worden aan de jongere leeftijdsklassen (waar de bijdrage stijgt van -0,22 ppt in 2015 tot gemiddeld -0,01 ppt in 2018-2019) en vooral de klasse 25-49 jaar (toename van -0,28 ppt in 2015 tot gemiddeld 0,22 ppt in 2018-2019). In de oudere leeftijdsklassen versnelde de bijdrage minder sterk, en bedroeg ze gemiddeld 0,29 ppt tijdens de periode 2016-2019 (figuur 10). Bij een licht verzwakkende demografische bijdrage, trekt de groei van de Waalse beroepsbevolking aan van -0,16 % in 2015 tot gemiddeld 0,37 % in 2018-2019. De Waalse macro-economische activiteitsgraad steeg in die periode van 70,4 % tot 71,0 %.

Het scenario voor de evolutie van de Waalse beroepsbevolking op middellange termijn is sterk gelijklopend met dat in Vlaanderen. In de hogere leeftijdsklasse blijft de bijdrage van de wijzigingen in de activiteitsgraden behouden in de periode 2020-2022 (gemiddeld 0,36 ppt per jaar), zwakt zij af in de jaren 2023-2024 (gemiddeld 0,21 ppt per jaar) en versnelt zij in 2025 tot 0,33 ppt. De activiteitsgraden op jongere leeftijd kennen een vlak verloop over de gehele periode, die in de klasse 25-49 jaar leveren een positieve bijdrage in de jaren 2020 en 2022 (respectievelijk 0,06 ppt en 0,13 ppt), een negatieve bijdrage in 2021 (-0,06 ppt) en zijn stabiel in de tweede helft van de projectieperiode.

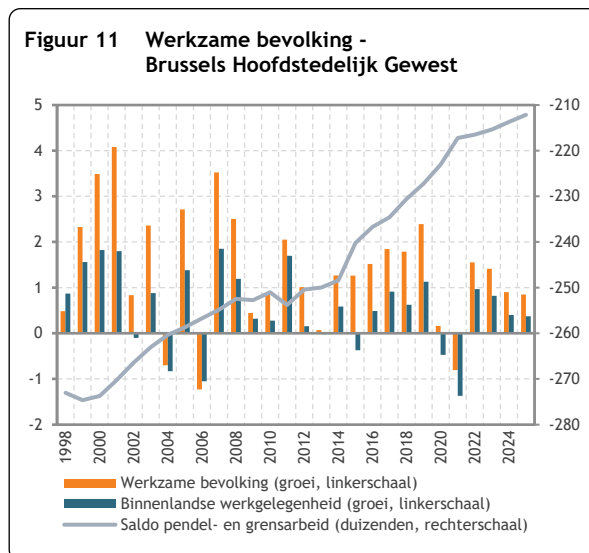
De groei van de Waalse beroepsbevolking zakt tot 0,33 % in 2020 en tot 0,10 % in 2021, versnelt in 2022 tot 0,43 %, vertraagt in de periode 2023-2024 tot respectievelijk 0,14 % en 0,07 % en trekt in 2025 aan tot 0,20 %. De Waalse macro-economische activiteitsgraad wint voortdurend terrein en komt uit op 72,1 % in 2025. Gemiddeld groeit de Waalse beroepsbevolking met 0,21 % per jaar tijdens de periode 2020-2025, wat minder sterk is dan in Vlaanderen (0,39 % per jaar), waar veranderingen in activiteitsgraden positiever doorwegen, en Brussel (0,25 % per jaar), waar de groei van het arbeidsaanbod nog steeds mee wordt getrokken door demografische impulsen, maar dat een sterker aflopend profiel kent dan de beide andere gewesten.

3.2.2. Grens- en pendelarbeid, werkzame bevolking en werkgelegenheidsgraad

De regionale binnenlandse werkgelegenheid kwam aan bod in afdeling 3.1. Hier gaan we na in welke mate die regionale vraag naar arbeidskrachten ingevuld wordt door ingezetenen of door inkomende grens- of pendelarbeid. Rekening houdend met alle inkomende en uitgaande stromen, kan

voor elk gewest het pendel- en grensarbeidsaldo berekend worden, wat toelaat om, gegeven de regionale binnenlandse werkgelegenheid, te bepalen wat de evolutie zal zijn van de regionale werkzame bevolking en te bekijken hoe de werkgelegenheidsgraad evolueert.

Grens- en pendelarbeid en werkzame bevolking

Brussel kende in 2018 een negatief pendel- en grensarbeidsaldo van -230 600 personen (figuur 11), grotendeels het resultaat van de hoge inkomende pendel uit beide andere gewesten. Dat saldo is gedurende de jongste twee decennia gevoelig minder negatief geworden, zodat de Brusselse werkende bevolking tijdens de periode 1999-2018 twee en een half keer zo sterk groeide (met 1,59 % per jaar) als de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid (0,65 % per jaar). De uitgaande grensarbeid naar extraterritoriale enclaves (internationale instellingen gevestigd op Brussels grondgebied) nam toe tijdens die periode, terwijl het Brusselse pendelsaldo met Wallonië en vooral

met Vlaanderen minder negatief werden. De inkomende pendel uit Vlaanderen daalde aanhoudend, die uit Wallonië steeg nog tot 2005, maar kent sindsdien een licht negatieve trend. De uitgaande pendel van Brussel naar de andere gewesten nam structureel toe tijdens die periode. Die tendens werd tijdelijk onderbroken tijdens de jaren 2009-2014 voor de pendel naar Vlaanderen en tijdens de jaren 2013-2014 voor de pendel naar Wallonië, maar hernam vanaf 2014, zelfs met versterkte kracht wat de pendel naar Vlaanderen betreft. Ook vorig jaar zou het Brussels pendel- en grensarbeidsaldo verder geklommen zijn (tot -227 200 personen), zodat de Brusselse werkzame bevolking opnieuw veel sterker groeide dan de binnenlandse werkgelegenheid (+2,39 % tegen +1,13 %).

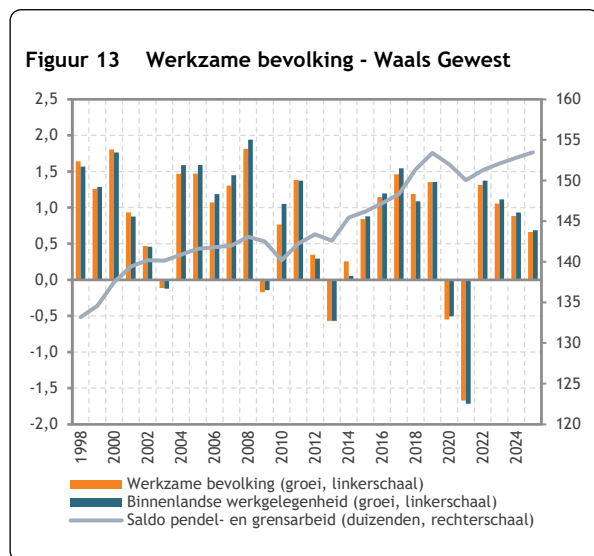
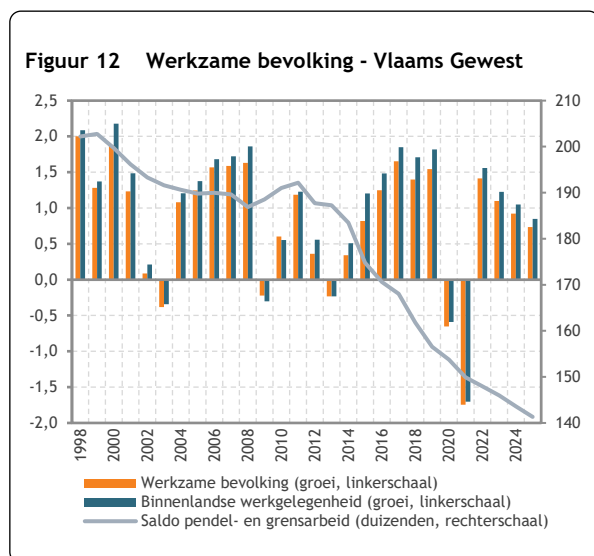
In de jaren 2020-2021 ondergaan de drie regionale arbeidsmarkten de gevolgen van de coronacrisis. Ook de pendelarbeid wordt daarbij getroffen, maar dat geldt niet in dezelfde mate voor alle bilaterale stromen. De inkomende pendel van Vlaanderen en Wallonië naar Brussel wordt, net als de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid, proportioneel het minst getroffen, omdat hij relatief sterker geconcentreerd is in de takken 'overheidsadministratie en onderwijs' en 'krediet en verzekeringen' (die samen 44 % van de Vlaamse pendelaars en 42 % van de Waalse pendelaars vertegenwoordigen). Het gaat echter wel om de grootste pendelstromen, zodat hun afname (respectievelijk -4 700 inkomende pendelaars vanuit Vlaanderen en -2 700 inkomende pendelaars vanuit Wallonië op twee jaar tijd) sterk doorweegt in de evolutie van de regionale pendelsaldo's.

De uitgaande pendel van Brussel naar Wallonië en vooral naar Vlaanderen is veel minder gericht naar de twee bovenvermelde takken (gezamenlijk aandeel van respectievelijk 18 % en 5 %) en veel meer naar bedrijfstakken die wél sterk de invloed van de crisis ondergaan (handel en horeca en overige marktdiensten voor beide stromen; intermediaire goederen voor de pendel naar Wallonië en transport en communicatie voor de pendel naar Vlaanderen). De positieve onderliggende dynamiek van de

uitgaande Brusselse pendel wordt in de jaren 2020-2021 dan ook afgeremd (pendel naar Wallonië) of valt zelfs stil (pendel naar Vlaanderen). De afname van de inkomende pendel weegt echter sterker door, zodat het Brussels pendel- en grensarbeidsaldo opnieuw fors stijgt (tot -217 300 personen in 2021). De Brusselse werkzame bevolking krimpt in de periode 2020-2021 dan ook minder sterk dan de binnenlandse werkgelegenheid (-0,32 % gemiddeld per jaar tegen -0,92 % per jaar).

Tijdens de periode 2022-2025 blijft het Brusselse pendel- en grensarbeidsaldo klimmen (tot -212 100 personen in 2025), weliswaar in een lager tempo dan voorheen. Het pendelsaldo met Vlaanderen slinkt nu minder snel, dat met Wallonië stabiliseert zich vrijwel. De uitgaande pendel naar Vlaanderen en Wallonië hernemen wel tijdens die periode, maar ook de inkomende pendel maakt een inhaalbeweging na afloop van de economische inzinking en neemt nu toe (licht voor de pendel vanuit Vlaanderen, sterker voor de pendel uit Wallonië). Desondanks blijft ook op de Brusselse arbeidsmarkt het aandeel van Brusselaars in de werkgelegenheid toenemen. De groei van de Brusselse werkzame bevolking (gemiddeld 1,18 % per jaar) ligt in de periode 2022-2025 dubbel zo hoog als die van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid (0,64 % per jaar).

Zowel in Vlaanderen (figuur 12) als in Wallonië (figuur 13) is het pendel- en grensarbeidsaldo positief (in 2018: respectievelijk +161 800 en +151 400 personen), waarbij de uitgaande pendel naar Brussel de hoofdrol speelt. Voor beide gewesten geldt dat pendel- en grensarbeid veel minder doorwegen in verhouding tot de binnenlandse regionale werkgelegenheid en dat de verschillen in groeivoeten tussen binnenlandse werkgelegenheid en werkzame bevolking veel beperkter zijn dan in Brussel.

Het Vlaamse saldo daalde voortdurend tijdens de periode 1999-2018, zodat de groei van de Vlaamse werkende bevolking achterbleef bij die van de binnenlandse werkgelegenheid (0,92 % per jaar t.o.v. 1,06 % per jaar). In de jaren 2012-2018 versterkte die tendens nog, vooral omdat de uitgaande pendel naar Brussel fors afnam en – meer recent – de inkomende pendel uit Brussel gevoelig toenam. Daar bovenop werd het saldo van de grensarbeid met Nederland minder positief tijdens die periode. De Waalse werkende bevolking groeide eveneens minder sterk dan de Waalse binnenlandse werkgelegenheid in de periode 1999-2018 (0,90 % per jaar tegen 0,94 % per jaar), gezien de slechts beperkte toename van het Waalse pendel- en grensarbeidsaldo. Zowel het Waalse pendelsaldo met

Vlaanderen als het grensarbeidsaldo met Luxemburg namen toe, maar dat werd gedeeltelijk gecompenseerd door een slinkend pendelsaldo met Brussel en – tijdens het eerste decennium van die periode – een oplopend negatief grensarbeidsaldo met Frankrijk.

In 2019 bleven alle componenten bijdragen aan de verdere afname van het Vlaamse saldo: het grensarbeidsaldo met Nederland slonk verder, de Vlaamse pendel naar Brussel daalde opnieuw en de Brusselse pendel naar Vlaanderen nam – teken van oplopende krapte op de Vlaamse arbeidsmarkt – fors toe, terwijl het pendelsaldo met Wallonië nog iets negatiever werd. De Vlaamse werkende bevolking groeide dus opnieuw gevoelig minder sterk dan de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid (1,54 % tegen 1,82 %). In Wallonië hield de groei van de werkende bevolking (1,35 %) vorig jaar gelijke tred met die van de binnenlandse werkgelegenheid, wat vooral toegeschreven moet worden aan de aanzienlijke verdere toename van het grensarbeidsaldo met Luxemburg.

Ook de pendelarbeid tussen Vlaanderen en Wallonië ontsnapt niet aan de gevolgen van de coronacrisis: 70 à 75 % van de betrokken pendelaars werken in de takken verwerkende nijverheid, horeca en handel, transport en communicatie of overige marktdiensten. In de periode 2020-2021 valt de groei in die stromen respectievelijk stil (Waalse pendel naar Vlaanderen) of wordt hij licht negatief (Vlaamse pendel naar Wallonië). Het onderlinge pendelsaldo blijft vrijwel stabiel. In beide gewesten slinkt het pendelsaldo met Brussel. De uitgaande pendel naar Brussel wordt relatief minder hard geraakt door de crisis dan de inkomende pendel, maar is veel omvangrijker en weegt dus zwaarder door. In die omstandigheden zakt het pendel- en grensarbeidsaldo in Vlaanderen nog steeds (tot +149 900 personen in 2021). Dat is minder sterk dan tijdens de afgelopen jaren, maar toch voldoende om de krimp in de Vlaamse werkende bevolking (-1,20 % gemiddeld per jaar tijdens de periode 2020-2021) hoger te doen uitvallen dan die van de binnenlandse werkgelegenheid (-1,15 % per jaar). Het Waalse pendel- en grensarbeidsaldo neemt nu, in tegenstelling tot het recente verleden, af (tot +150 000 personen in 2021), maar komt daarmee voor het eerst licht hoger te liggen dan het Vlaamse saldo. De krimp in de Waalse werkende bevolking is tijdens die periode identiek aan die van de binnenlandse werkgelegenheid (-1,11 % per jaar).

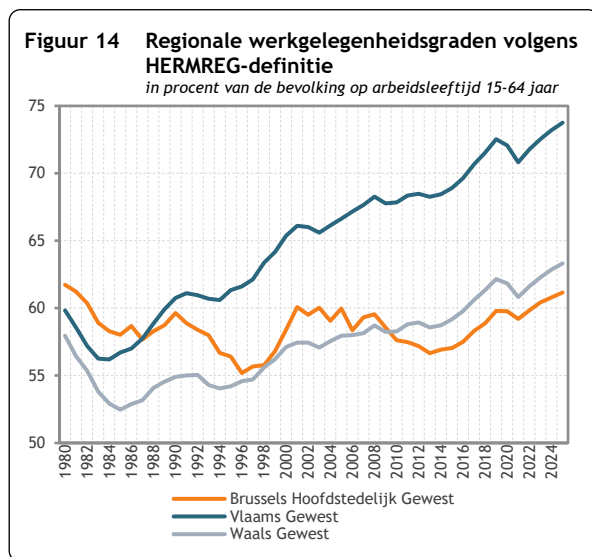
Tijdens de periode 2022-2025 blijft het Vlaamse saldo afnemen (tot +141 300 personen in 2025). Enerzijds wordt het pendelsaldo met Wallonië terug negatiever. De bilaterale stromen volgen beide een positieve trend, maar die is meer uitgesproken voor de pendel van Wallonië naar Vlaanderen. Anderzijds blijft het pendelsaldo met Brussel teruglopen, gevoelig minder sterk weliswaar dan sinds 2014 (zie hierboven). Ook tijdens die periode blijft de groei van de Vlaamse werkende bevolking (1,04 % per jaar) dus achter bij die van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid (1,17 % per jaar). Terzelfdertijd zou het Waalse saldo terug toenemen, tot +153 500 personen in 2025. Dat is het gevolg van de verdere toename van het Waalse pendelsaldo met Vlaanderen en de stabilisatie van het pendelsaldo met Brussel. De toename van het Waalse saldo is echter onvoldoende om de groei van de Waalse werkende bevolking (gemiddeld 0,98 % per jaar) op hetzelfde peil te houden als die van de binnenlandse werkgelegenheid (1,02 % per jaar).

Op middellange termijn (periode 2020-2025) is de groei van de werkende bevolking vrijwel even hoog in Vlaanderen als in Wallonië (0,29 % per jaar versus 0,28 % per jaar), omdat de sterkere groei van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid gecompenseerd wordt door een slinkend Vlaams pendelsaldo.

De Brusselse werkende bevolking blijft sterker groeien dan in de beide andere gewesten (met 0,67 % per jaar). Dat het groeiverschil tussen Brussel en de andere gewesten daarbij fors oploopt tijdens de jaren 2020-2021 moet toegeschreven worden aan de relatief minder sterke impact van de crisis op de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid.

Werkgelegenheidsgraad

De werkgelegenheidsgraad (of werkzaamheidsgraad) geeft aan welk percentage van de ingezeten bevolking op arbeidsleeftijd werkt. In figuur 14 wordt de werkgelegenheidsgraad volgens HERMREG-definitie weergegeven: de verhouding tussen de totale werkzame bevolking (15 jaar en meer) volgens HERMREG-definitie²⁹ en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

Tijdens de jongste vier jaar pikte de groei van de binnenlandse werkgelegenheid fors op. In Vlaanderen bleef die groei op een hoger peil liggen (1,71 % gemiddeld per jaar) dan in Wallonië (1,29 % per jaar) en vooral Brussel (0,79 % per jaar). Door de bijzonder gunstige evolutie van het Brusselse pendelsaldo bleef de Brusselse werkzame bevolking nochtans sterker groeien dan in de beide andere gewesten (gemiddeld 1,88 % per jaar tegen respectievelijk 1,46 % in Vlaanderen en 1,29 % in Wallonië). Dat groeiverschil was echter onvoldoende om de eveneens sterkere toename van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd (gemiddeld 0,69 % per jaar tegen respectievelijk

0,17 % in Vlaanderen en 0,05 % in Wallonië) volledig te compenseren. De toename van de Brusselse werkgelegenheidsgraad (van 57,0 % in 2015 tot 59,8 % in 2019; +2,8 ppt) bleef achter bij die van de Waalse (van 59,2 % tot 62,2 %; +3,0 ppt) en vooral bij die van de Vlaamse werkgelegenheidsgraad (van 68,9 % tot 72,5 %; +3,6 ppt).

Tijdens de jaren 2020-2021 krimpt de werkende bevolking veel minder sterk in Brussel (gemiddelde groei van -0,32 % per jaar) dan in Vlaanderen (-1,20 % per jaar) en in Wallonië (-1,11 % per jaar). Bovendien heeft de tijdelijke afname van het extern migratiesaldo relatief belangrijkere gevolgen voor de groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd, die sterker terugvalt (tot 0,17 % per jaar) dan de groei van de Vlaamse of Waalse bevolking op arbeidsleeftijd (respectievelijk tot -0,02 % en tot -0,04 % per jaar). De daling van de Brusselse werkgelegenheidsgraad (tot 59,2 % in 2021, -0,6 ppt op twee jaar tijd) is tijdens die twee jaar dus opvallend minder sterk dan die van de Waalse werkgelegenheidsgraad (tot 60,8 %, -1,3 ppt) en vooral de Vlaamse werkgelegenheidsgraad (tot 70,8 %, -1,7 ppt).

Die inzinking van de werkgelegenheidsgraad wordt relatief snel ongedaan gemaakt: in Brussel is dat al in 2022 het geval, in de beide andere gewesten bereikt (of overstijgt) de werkgelegenheidsgraad in 2023

²⁹ Regionale binnenlandse werkgelegenheid volgens de Regionale Rekeningen plus de HERMREG-raming van het regionaal pendel- en grensarbeidsaldo.

zijn niveau van 2019. Tijdens de periode 2022-2025 vermindert het groeiverschil tussen de Brusselse werkende bevolking (gemiddelde groei van 1,18 % per jaar) en de Waalse (0,98 % per jaar) en de Vlaamse (1,04 % per jaar), terwijl het groeiverschil voor de bevolking op arbeidsleeftijd terug oploopt (gemiddelde groei van 0,36 % per jaar in Brussel tegen -0,03 % in Wallonië en 0,02 % in Vlaanderen). De toename van de werkgelegenheidsgraad is sterker in Vlaanderen (tot 73,8 %, +2,9 ppt) dan in Wallonië (tot 63,3 %, +2,5 ppt) en vooral Brussel (tot 61,2 %, +2,0 ppt). Voor de drie gewesten geldt een vergelijkbaar profiel: versnelde stijging in 2022 bij het uitkomen van de crisis, afzwakkende toename nadien, naarmate de groei van de werkzame bevolking aan kracht verliest. Uiteindelijk blijven vanaf 2022 de verschillen in evolutie tussen de regionale werkgelegenheidsgraden van de jongste vier jaar gerespecteerd. Over de gehele projectieperiode (2020-2025) klimt de Brusselse werkgelegenheidsgraad nochtans licht sterker (+1,4 ppt) dan de Vlaamse en de Waalse (beide +1,2 ppt), omdat de minder sterke negatieve impact van de crisis in Brussel niet volledig wordt weggewerkt op middellange termijn.

In het kader van de EU2020-strategie wordt de werkgelegenheidsgraad gedefinieerd als de verhouding tussen werkende bevolking en bevolking in de klasse 20-64 jaar en gemeten op basis van cijfers uit de Enquête naar de Arbeidskrachten. Qua niveau liggen de EU2020-graden hoger dan de HERMREG-graden, omdat de leeftijdsklasse 15-19 jaar uitgesloten wordt van de meting. Qua evolutie waren er weinig verschillen tussen beide concepten in het recente verleden, zowel voor de gehele periode 2016-2019 als specifiek in 2019. In projectie (vanaf 2020) volgt de EU2020-graad de ontwikkeling van de HERMREG-graad, gecorrigeerd voor een raming van de regionale evolutie van de werkzame bevolking in de leeftijdsklassen 15-19 jaar en 65 jaar en meer. De EU2020-graad zou in 2025 uitkomen op 63,3 % in Brussel (+1,7 ppt ten opzichte van 2019), op 76,8 % in Vlaanderen (+1,4 ppt) en op 65,8 % in Wallonië (+1,2 ppt). Die toename is in Vlaanderen en in Brussel dus steviger dan voor de administratieve werkgelegenheidsgraad, terwijl dat in Wallonië niet het geval is. De reden daarvoor is de sterkere toename van de bevolking in de leeftijdsklasse 15-19 in de eerste twee gewesten die, gezien de lage werkgelegenheidsgraden op die leeftijden, de evolutie van de administratieve graad enigszins drukt.

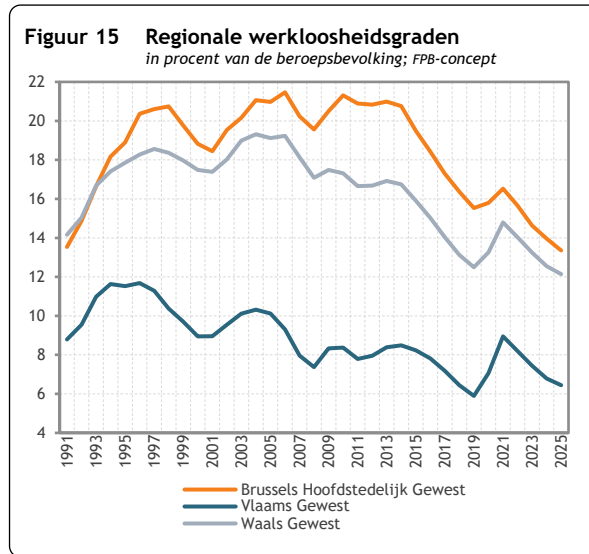
3.2.3. Werkloosheid en werkloosheidsgraad

Evolutie in 2015-2019

De Belgische werkloosheid ³⁰ daalde tijdens de jaren 2015-2019 met 168 600 personen; de werkloosheidsgraad nam daarbij af van 12,3 % in 2014 tot 8,9 % in 2019. Tijdens de eerste twee jaar van die periode (2015-2016) daalde de werkloosheidsgraad (zie figuur 15) gevoeliger in Brussel (van 20,8 % tot 18,4 %) en in Wallonië (van 16,7 % tot 15,0 %) dan in Vlaanderen (van 8,5 % tot 7,8 %). De snellere groei van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid werd immers deels geabsorbeerd door een aanzienlijk afnemend pendelsaldo van Vlaanderen met Brussel, zodat de Vlaamse werkzame bevolking nauwelijks sterker groeide dan de Waalse (1,03 % per jaar tegen 0,99 % per jaar) en minder sterk groeide dan de Brusselse werkzame bevolking (1,39 % per jaar). Van nog groter belang was dat in Vlaanderen de beroepsbevolking veel sneller groeide (met 0,66 % per jaar) dan in Brussel (-0,08 % per jaar) en in Wallonië (-0,04 % per jaar). Die evolutie werd ondersteund door een ruimere expansie van het arbeidsaanbod in de oudere leeftijdsklassen in Vlaanderen, terwijl de verstrenging in de

³⁰ Volgens FPB-definitie: werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus oudere werklozen.

werkloosheidsreglementering een veel grotere negatieve impact had op de evolutie van de activiteitsgraden in Brussel en in Wallonië.

Tijdens de jongste drie jaar versnelde de groei van de werkzame bevolking in de drie gewesten. Die versnelling was minder uitgesproken in Wallonië (gemiddelde groei van 1,33 % per jaar) dan in Vlaanderen (1,53 % per jaar) en Brussel (2,01 % per jaar), waar de groei van de binnenlandse werkgelegenheid nu iets minder achterbleef op die in de andere gewesten. Terzelfdertijd trok de groei van de beroepsbevolking fors aan in Brussel (tot 0,83 % per jaar) en in Wallonië (tot 0,35 % per jaar), terwijl hij nagenoeg op hetzelfde peil bleef in Vlaanderen (0,84 % groei per jaar). De bijdrage van de activiteitsgraden aan de groei van de beroepsbevolking verstevigde immers opmerkelijk in

Wallonië en in Brussel, terwijl in Brussel tijdens de afgelopen twee jaar ook de demografische evolutie voor een bijkomende impuls zorgde. Uiteindelijk bleef de werkloosheidsgraad in Brussel en in Wallonië tijdens die drie jaar even sterk dalen als tijdens de twee voorafgaande jaren, tot respectievelijk 15,5 % en 12,5 %. In Vlaanderen verdubbelde het dalingsritme en zakte de werkloosheidsgraad tot 5,9 %.

Kortetermijnimpact van de crisis

Bij het uitbreken van de coronacris werd de werkgelegenheid vrijwel onmiddellijk (periode maart-april 2020) getroffen, aangezien kortlopende contracten (interim; gelegenhedenarbeid in de horeca) niet verlengd werden. Sindsdien is er een relatieve windstilte aangebroken op de arbeidsmarkt, waarbij vaste arbeidscontracten afgeschermd worden van de economische schok omdat bedrijven bereid zijn tijdelijke productiviteitsverliezen te aanvaarden en zij bovendien op grote schaal gebruik hebben gemaakt van het versoepelde systeem voor tijdelijke werkloosheid om het arbeidsvolume te verminderen.

De initiële schok op de werkgelegenheid vertaalde zich ook in een forse stijging van het aantal geregistreerde niet-werkende werkzoekenden in de maanden maart-april, toename die echter stilviel tijdens de maanden mei-juni. De stijging was niet evenredig verspreid over de categorieën werkzoekenden of over de gewesten. Zowel het aantal werkzoekenden met een werkloosheidsuitkeringsaanvraag (WZUA) als het aantal jongeren in beroepsinschakelingstijd (BIT) namen gevoelig toe. Voor de WZUA was de toename dubbel zo sterk in Vlaanderen als in Wallonië, terwijl de stijging in Brussel tot dusver vrij beperkt is gebleven. Het aantal jongeren in BIT nam dan weer sterker toe in Brussel en in Wallonië dan in Vlaanderen. Bij de overige categorieën werkzoekenden is tot dusver geen verhoging te merken ten gevolge van de crisis. Eerder het tegendeel is het geval; bovendien lopen de regionale verschillen daarbij hoog op. Zo is het aantal vrij ingeschreven werkzoekenden stabiel gebleven in Vlaanderen, maar fors gezakt in Brussel en in Wallonië, mogelijk als gevolg van ontmoedigingseffecten. De categorie van de overige werkzoekenden (waaronder o.a. de

leefloners) is dan weer stabiel gebleven in Wallonië, licht gezakt in Vlaanderen en sterk afgenomen in Brussel, mogelijk het gevolg van vertragingen in de administratieve registratie.

Het tussentijdse regionale bilan geeft een dubbel zo hoge groei van het aantal werkzoekenden in Vlaanderen in vergelijking met Wallonië, terwijl in Brussel een – wellicht enigszins vertekende – lichte daling wordt geregistreerd.

Vooruitzichten voor 2020-2021

Volgens het arbeidsmarktscenario in deze vooruitzichten zouden de productiviteit per uur en de arbeidsduur tijdens de volgende kwartalen sneller en sterker hernemen dan de activiteit in de marktsector. Daardoor zou het banenverlies – dat dan ook de zelfstandige werkgelegenheid treft – sterk oplopen tijdens de tweede jaarhelft van 2020. Ook tijdens de eerste jaarhelft van 2021 vallen nog arbeidsplaatsen weg; vanaf de tweede jaarhelft van 2021 zou zich een geleidelijk herstel inzetten. In dat scenario zou het aantal werkzoekenden aanzienlijk oplopen tijdens de tweede jaarhelft van 2020.

Hoewel het belangrijkste verlies aan arbeidsplaatsen zich zou voordoen in de tweede jaarhelft van 2020, zorgen de overloopeffecten (gunstig startpunt 2020; ongunstig startpunt 2021) ervoor dat in jaargemiddelden de werkgelegenheid veel sterker zakt in 2021 dan in 2020 en de werkloosheid sterker stijgt in 2021 (op nationaal vlak: met 92 000 personen) dan in 2020 (toename met 54 200 personen). De verdeling van de impact van de schok over beide jaren is erg gevoelig voor de timing van het werkgelegenheidsverlies. Zo zou de negatieve balans nog meer kunnen overhellen naar 2021 mocht het zwaartepunt van het werkgelegenheidsverlies opschuiven naar het vierde kwartaal van dit jaar en het eerste kwartaal van volgend jaar. Op basis van de meest recent informatie over het tempo waarin de activiteit in de marktsector herneemt, is er echter weinig reden om aan te nemen dat het gecumuleerde effect van de schok over beide jaren samen lager zou uitvallen dan in voorliggend scenario.

De werkloosheidsgraad loopt in die twee jaar op tot 8,9 % (+3,0 ppt, +100 900 personen) in Vlaanderen, tot 14,8 % (+2,3 ppt, +39 200 personen) in Wallonië en tot 16,5 % (+1,0 ppt, +6 200 personen) in Brussel. De stijging van de werkloosheidsgraad is in absolute termen licht hoger in Vlaanderen dan in Wallonië. De krimp in de Vlaamse werkzame bevolking is immers sterker (-1,20 % tegen -1,11 % per jaar), zowel omdat de binnenlandse werkgelegenheid in Vlaanderen iets sterker wordt geraakt als omdat het Vlaams pendelsaldo verder verslechtert. Bovendien blijft de Vlaamse beroepsbevolking sterker toenemen dan de Waalse (0,44 % groei per jaar tegen 0,21 % groei per jaar). In relatieve termen is de groei in de Vlaamse werkloosheidsgraad zelfs gevoelig sterker, gegeven het veel lagere startniveau. Het donker beeld dat hier – vooral voor de Vlaamse werkloosheid – geschetst wordt op korte termijn is het rechtstreekse gevolg van de dubbele hypothese dat de economische schok belangrijke gevolgen zou hebben voor de werkgelegenheid en dat die vrij evenredig gespreid zouden zijn over de gewesten.

In Brussel is de vertraging in de groei van de beroepsbevolking (tot 0,26 % per jaar) veel sterker omdat de terugval van het extern migratiesaldo er een grotere impact heeft. Een tweede reden voor de gevoelig minder sterke daling van de Brusselse werkloosheidsgraad is de veel kleinere krimp in de werkzame bevolking (-0,32 % per jaar), die zelf wordt verklaard door de nog steeds gunstige invloed van de

evolutie in de pendelstromen maar vooral door het wegvallen van het traditionele negatieve groeidifferentieel voor de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid.

Vooruitzichten voor 2022-2025

De gewestelijke arbeidsmarktscenario's voor Vlaanderen en Wallonië zijn erg gelijklopend vanaf 2022. De groei van de beroepsbevolking trekt tijdelijk aan in 2022, maar dat wordt ruimschoots gecompenseerd door de omslag die de groei van de werkzame bevolking maakt bij het uitkomen van de crisis. Nadien verliest de groei van de werkzame bevolking enigszins aan kracht. In de periode 2023-2024 zwakt echter ook de groei van het arbeidsaanbod af, naarmate de demografische bijdrage steeds negatiever wordt en het effect van de eindeloopbaanmaatregelen (vervroegd pensioen; SWT) op kruissnelheid komt. De werkloosheidsgraad zakt in beide gewesten even sterk en in een vrijwel constant ritme (ruim -0,7 ppt per jaar). De daling halveert vrijwel in 2025 onder de dubbele invloed van de afzwakkende groei van de werkzame bevolking en de aantrekkende groei van de beroepsbevolking door de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd. De Waalse werkloosheidsgraad zakt tot 12,1 % tegen 2025, d.i. 0,3 ppt onder het pre-crisisniveau. De Vlaamse werkloosheidsgraad zakt tot 6,4 %, wat onvoldoende is om de gevoelige stijging uit de jaren 2020-2021 volledig weg te werken.

In Brussel is in absolute termen de afname van de werkloosheidsgraad iets meer uitgesproken tijdens die periode (-0,8 ppt per jaar). De werkzame bevolking blijft er sterker groeien dan in Vlaanderen en in Wallonië (met 1,18 % per jaar tegen respectievelijk 1,04 % en 0,98 % per jaar), hoewel in vergelijking met voorgaande jaren een zekere convergentie optreedt: de zwakkere groei van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid wordt nu minder dan voorheen gecompenseerd door een verbeterend pendelsaldo. Bovendien wordt de groei van de Brusselse beroepsbevolking (0,24 % per jaar) steeds minder ondersteund door demografische factoren (het extern migratiesaldo daalt structureel en maakt bovendien de negatieve schok uit 2020-2021 niet goed) en situeert hij zich nu tussen de groei van de Vlaamse en Waalse beroepsbevolking (respectievelijk 0,36 % en 0,21 % per jaar). De Brusselse werkloosheidsgraad zakt tot 13,4 % tegen 2025, wat in tegenstelling tot de andere gewesten beduidend lager is (-2,2 ppt) dan het niveau van 2019.

In absolute termen is de daling van de werkloosheidsgraad in de postcrisisperiode dus sterker in Brussel (3,2 ppt) dan in Wallonië (2,6 ppt) en in Vlaanderen (2,5 ppt). Het aantal werklozen daalt tussen 2021 en 2025 met 78 500 personen in Vlaanderen, met 42 400 personen in Wallonië en met 17 600 personen in Brussel. Over de gehele periode 2020-2025 daalt het aantal werklozen met 11 400 personen (-12,7 %) in Brussel en met 3 200 personen (-1,5 %) in Wallonië, maar stijgt de Vlaamse werkloosheid met 22 400 personen (+11,7 %).

Tabel 13 Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		2019- 2025
						2005- 2011	2012- 2018	
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
1.1. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4893,8	4866,8	4786,0	4854,1	4991,1	4424,2	4652,7	4893,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	714,5	711,1	701,4	708,1	719,4	671,8	696,3	712,2
Vlaams Gewest	2880,0	2863,0	2814,2	2858,1	2948,3	2565,1	2712,3	2882,9
Waals Gewest	1299,3	1292,7	1270,5	1288,0	1323,4	1187,4	1244,1	1298,7
1.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	76,8	-27,0	-80,8	68,1	45,7	48,6	37,7	24,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	8,0	-3,4	-9,8	6,8	3,8	5,4	2,3	1,8
Vlaams Gewest	51,4	-17,0	-48,8	43,9	30,1	29,1	27,4	17,1
Waals Gewest	17,4	-6,6	-22,2	17,4	11,8	14,1	8,0	5,9
1.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	1,6	-0,6	-1,7	1,4	0,9	1,1	0,8	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	-0,5	-1,4	1,0	0,5	0,8	0,3	0,3
Vlaams Gewest	1,8	-0,6	-1,7	1,6	1,0	1,2	1,0	0,6
Waals Gewest	1,4	-0,5	-1,7	1,4	0,9	1,2	0,6	0,5
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	82,7	82,7	82,7	82,7	82,7	77,3	81,0	82,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	27,8	27,9	28,0	28,1	28,1	27,5	28,4	28,0
Vlaams Gewest	21,9	21,8	21,8	21,8	21,7	27,5	24,4	21,8
Waals Gewest	33,0	32,9	32,9	32,9	32,8	22,3	28,2	32,9
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-255,0	-251,0	-245,3	-244,6	-240,3	-281,8	-270,0	-245,9
Vlaams Gewest	134,7	131,9	128,1	126,2	119,6	162,2	151,8	126,7
Waals Gewest	120,3	119,1	117,1	118,4	120,7	119,6	118,2	119,3
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en ouder)								
4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4976,5	4949,5	4868,7	4936,8	5073,8	4501,5	4733,7	4976,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	487,3	488,0	484,1	491,6	507,3	417,4	454,7	494,3
Vlaams Gewest	3036,5	3016,7	2964,1	3006,0	3089,6	2754,8	2888,6	3031,3
Waals Gewest	1452,7	1444,7	1420,5	1439,2	1476,9	1329,3	1390,5	1450,8
4.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	76,9	-27,0	-80,8	68,1	45,7	49,9	38,0	24,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	11,4	0,8	-3,9	7,5	5,2	6,3	5,7	4,5
Vlaams Gewest	46,2	-19,8	-52,6	41,9	27,9	29,4	23,1	14,2
Waals Gewest	19,4	-8,0	-24,2	18,7	12,6	14,3	9,3	6,2
4.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	1,6	-0,5	-1,6	1,4	0,9	1,1	0,8	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,4	0,2	-0,8	1,6	1,1	1,5	1,3	0,9
Vlaams Gewest	1,5	-0,7	-1,7	1,4	0,9	1,1	0,8	0,5
Waals Gewest	1,4	-0,5	-1,7	1,3	0,9	1,1	0,7	0,4

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		2019- 2025
						2005- 2011	2012- 2018	
5. Werkgelegenheidsgraad (1)								
5.1. Werkgelegenheidsgraad, FPB-definitie (2)								
Het Rijk	67,8	67,4	66,3	67,2	69,0	63,7	65,0	67,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	59,8	59,8	59,2	59,8	61,2	58,7	57,5	60,1
Vlaams Gewest	72,5	72,1	70,8	71,8	73,8	67,7	69,4	72,4
Waals Gewest	62,2	61,8	60,8	61,6	63,3	58,3	59,6	62,1
5.2. Werkgelegenheidsgraad, EU2020 (3)								
Het Rijk	70,5	70,1	69,0	69,9	71,8	67,2	67,8	70,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	61,7	61,7	61,1	61,9	63,3	59,1	59,2	62,2
Vlaams Gewest	75,5	75,0	73,8	74,8	76,8	71,5	72,4	75,4
Waals Gewest	64,6	64,3	63,2	64,1	65,8	62,1	62,5	64,6
6. Werkloosheid								
6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	487,4	541,6	633,7	594,9	495,2	652,4	606,3	545,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	89,6	91,5	95,8	91,3	78,2	109,0	107,7	87,7
Vlaams Gewest	190,4	229,3	291,3	268,5	212,7	254,5	243,7	237,2
Waals Gewest	207,4	220,8	246,6	235,1	204,2	288,9	254,8	221,0
6.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	-28,2	54,2	92,0	-38,8	-33,2	-11,8	-16,0	-2,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-3,5	1,9	4,3	-4,5	-4,4	1,5	-3,2	-2,1
Vlaams Gewest	-15,6	38,9	62,0	-22,7	-18,6	-9,0	-4,7	1,0
Waals Gewest	-9,1	13,4	25,8	-11,5	-10,3	-4,3	-8,1	-1,8
6.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	-5,5	11,1	17,0	-6,1	-5,9	-1,6	-2,7	-0,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-3,8	2,2	4,7	-4,7	-5,0	1,5	-2,9	-2,4
Vlaams Gewest	-7,6	20,4	27,0	-7,8	-7,5	-2,9	-2,0	1,4
Waals Gewest	-4,2	6,5	11,7	-4,7	-4,6	-1,4	-3,2	-0,6
6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)								
Het Rijk	8,9	9,9	11,5	10,8	8,9	12,7	11,4	9,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15,5	15,8	16,5	15,7	13,4	20,7	19,2	15,1
Vlaams Gewest	5,9	7,1	8,9	8,2	6,4	8,5	7,8	7,3
Waals Gewest	12,5	13,3	14,8	14,0	12,1	17,9	15,5	13,2
6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)								
Het Rijk	8,8	9,8	11,5	10,7	8,9	10,9	10,5	9,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15,3	15,7	16,5	15,6	13,3	19,1	18,3	15,0
Vlaams Gewest	5,8	7,0	8,9	8,2	6,4	6,7	7,0	7,2
Waals Gewest	12,3	13,2	14,8	14,0	12,1	16,1	14,5	13,2

(1) In de kolom 2023-2025 wordt de waarde op het einde van de periode (2025) weergegeven.

(2) Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

(3) Gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar.

4. Inkomensrekeningen van de huishoudens

In dit hoofdstuk worden de middellangetermijnresultaten voor de voornaamste aggregaten van de inkomensrekeningen van de huishoudens gepresenteerd, eerst op nationaal niveau en vervolgens voor elk van de drie gewesten volgens woonplaats.

Die projecties zijn gebaseerd op door het INR³¹ gepubliceerde rekeningen voor de periode 1995-2017, opgesteld volgens het ESR2010. Tenzij anders vermeld, worden de resultaten hieronder uitgedrukt in reële termen. Dit betekent dat de evolutie van de prijzen – gemeten aan de hand van de deflator van de particuliere consumptie voor België – in rekening wordt genomen.

4.1. Evolutie op nationaal niveau

Na een jaar 2019 dat gekenmerkt wordt door een sterke groei (+2,6 %), zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen³² van de Belgische gezinnen in 2020 dalen met 2,1 % in de context van de gezondheidscrisis. Die daling is het gevolg van de sterke afname van de primaire inkomens (-9,1 %). De algemene daling van de toegevoegde waarde in België zou leiden tot een aanzienlijk verlies op het vlak van de lonen van de werknemers en het gemengd inkomen van de zelfstandigen (respectievelijk -7,4 % en -10,8 %).

Tabel 14 Inkomensrekeningen van de huishoudens - België
Reële groeivoeten (%)

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		
						2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	-1,1	-32,7	27,3	7,3	0,5	1,1	3,2	-1,1
Gemengd inkomen (B.3n)	1,3	-10,8	8,1	2,9	0,8	0,2	1,0	0,4
Lonen (D.11)	2,2	-7,4	5,8	2,8	1,4	1,4	1,2	1,0
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-0,8	-9,4	8,2	3,7	2,0	-1,4	-2,3	1,0
2. Saldo primaire inkomens (1)	1,6	-9,1	7,1	3,1	1,4	0,8	0,8	0,9
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	1,7	12,8	-3,6	0,6	1,7	1,9	1,3	2,3
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-2,1	-3,6	3,3	3,4	2,5	1,1	0,8	1,2
Sociale premies ten laste van de huishoudens	1,9	-6,6	6,5	2,5	1,6	1,1	1,0	1,3
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-5,1	-61,5	155,3	-6,4	-5,8	-8,3	8,2	-4,4
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	2,6	-2,1	2,9	2,2	1,3	1,2	0,9	1,3
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	1,4	0,8	1,3	1,6	1,8	2,2	1,4	1,5

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers

³¹ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2020). Voor meer details over de gegevens en de methodologie m.b.t. de inkomensrekeningen van de huishoudens, zie de 'Regionale economische vooruitzichten 2019-2024', FPP – BISA – IWEPS – Statistiek Vlaanderen (2019).

³² Het concept beschikbaar inkomen van de huishoudens dat in dit hoofdstuk wordt gebruikt, stemt overeen met het *netto* beschikbaar inkomen (B.6n in de nationale rekeningen).

De daling van de loonmassa zou beperkter zijn dan die van de economische activiteit, onder meer doordat het banenverlies wordt beperkt en de ondernemingen een deel van de schok opvangen door middel van productiviteitsverliezen. Bovendien zou de inflatie dalen en lager blijven dan de indexering van de lonen. Voor de zelfstandigen zou het gemengd inkomen zwaarder worden getroffen door de crisis dan de loonmassa. Dat resultaat is coherent met de enquêteresultaten die tonen dat de kleine ondernemingen (waaronder veel zelfstandigen) harder worden getroffen dan de grote ondernemingen. Ook de netto-inkomens uit vermogen zouden lijden onder de recessie en met 9,4 % terugvallen in 2020, o.m. door een forse daling van de dividenden uitgekeerd aan de huishoudens,

De terugval van het reëel beschikbaar gezinsinkomen werd echter getemperd door het mechanisme van de fiscale stabilisatoren en door de overheidsmaatregelen, die niet alleen het banenverlies hebben beperkt, maar ook het inkomen van de particulieren hebben ondersteund (uitbreiding van het systeem van tijdelijke werkloosheid met een verhoogde uitkering voor werknemers; overbruggingsrecht en hinder- en compensatiepremies voor zelfstandigen, zie kader 4). De omvang van die maatregelen komt duidelijk tot uiting in de sterke toename van de sociale uitkeringen en de inkomensoverdrachten die de huishoudens ontvangen. De totale uitgaven voor sociale uitkeringen zouden aldus stijgen met 12,8 % in 2020. De grootste stijgingen hebben logischerwijs betrekking op de werkloosheidsuitkeringen, vanwege het grote aantal werknemers dat een beroep heeft gedaan op de maatregel van tijdelijke werkloosheid (zie kader 3). De 'reguliere' werkloosheid zou ook aanzienlijk toenemen zodra de versoepelingsmaatregelen voor het stelsel van tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht aflopen. In totaal zou het nominale bedrag aan werkloosheidsuitkeringen in België stijgen van 4,7 miljard euro in 2019 tot 9,8 miljard in 2020, wat neerkomt op een reële groei van 105 %. Bovendien zou het aantal begunstigden van sociale bijstand ook sterk stijgen.

Kader 4 Hypothesen m.b.t. de belangrijkste maatregelen ter ondersteuning van de gezinsinkomens

In 2020 hebben de overheden een aantal maatregelen genomen om de impact van de gezondheidscrisis op de inkomens van de Belgische gezinnen te temperen.

Voor de belangrijkste maatregelen, en op basis van de informatie die begin juni beschikbaar was, gaat het om de volgende bedragen waarmee in de huidige regionale economische vooruitzichten rekening wordt gehouden:

Tabel 15 Bedragen inzake tijdelijke werkloosheid, overbruggingsrecht en hinder- en compensatiepremies
In miljoen euro

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Vlaams Gewest	Waals Gewest
Tijdelijke werkloosheid (1)	452	3029	1423
Overbruggingsrecht (2)	297	1367	654
Hinder- en compensatiepremies (3)	105	830	257

(1) Bron: RSZ-RVA-KSZ (https://www.ksz-bcss.fgov.be/nl/dwh/dwh_page/content/websites/datawarehouse/data/covid-19.html) en eigen berekeningen.

(2) Bron: RSVZ en eigen berekeningen.

(3) Bron: Bij hypothese de helft van de door de gewesten aangekondigde hinder- en compensatiepremies.

Voor de fiscale heffingen wordt in 2020 een forse daling van de aanslagbasis verwacht, in overeenstemming met de daling van de primaire inkomens. Het bedrag van de personenbelastingen zou met 3,4 % dalen, terwijl de overige belastingen op inkomen en vermogen met 9,4 % zouden dalen.

In 2021 zou het reëel beschikbaar gezinsinkomen sterk hernemen en terugkomen boven het niveau van 2019. De verwachte groei voor 2021 zou 2,9 % bedragen, grotendeels gesteund door de sterke stijging van de primaire inkomens (+7,1 %) in een context van economisch herstel. De opleving van de economische activiteit en het arbeidsvolume zou immers gepaard moeten gaan met een herneming van de loonmassa, van het inkomen van de zelfstandigen en van de netto-inkomens uit vermogen.

Omgekeerd zouden de uitgaven voor de lopende overdrachten die door de huishoudens worden ontvangen zich normaliseren, aangezien de compensatie- en hinderpremies voor zelfstandigen niet recurrent zijn. De aanzienlijk lagere tijdelijke werkloosheid zou leiden tot een forse daling van de sociale uitkeringen (-3,6 %). Het totaalbedrag aan sociale uitkeringen zou echter ruim boven het niveau van 2019 blijven, hoofdzakelijk als gevolg van de toename van het bedrag aan werkloosheidsuitkeringen (door de stijging van de 'reguliere' werkloosheid), socialebijstandsuitkeringen (door de stijging van het aantal leefloners) en pensioenuitgaven. De verwachte stijging van de inflatie in 2021, die hoger is dan de indexerings van de lonen en de uitkeringen, zou het herstel van het beschikbaar gezinsinkomen temperen. Aangezien de groei van de aanslagbasis naar verwachting zal aantrekken in 2021 dankzij de verbetering van het economische klimaat, zou het bedrag van de inkomensbelasting ten slotte met 3,3 % stijgen.

De belangrijke rol moet dus worden benadrukt van de overheidsmaatregelen die de schok voor de huishoudens (op macro-economisch niveau) hebben opgevangen door het beschikbaar inkomen veel minder te laten schommelen dan de primaire inkomens, die meer in lijn met de economische activiteit fluctueren.

In 2022 zou de groei van de primaire inkomens na de opleving van 2021 weliswaar afnemen, maar dynamisch blijven en nog steeds een relatief aanzienlijke stijging van het reële beschikbare gezinsinkomen (+2,2 %) ondersteunen.

Op middellange termijn wordt in de projectie uitgegaan van een terugkeer naar een trendmatige ontwikkeling van de verschillende componenten van de inkomensrekeningen van de huishoudens. De groei van het reële beschikbaar inkomen zou vertragen tot gemiddeld 1,3 % per jaar in de periode 2023-2025.

4.2. Evolutie per gewest

4.2.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het reële beschikbaar inkomen van de Brusselse gezinnen zal in 2020 naar verwachting met 1,8 % dalen. De impact van de gezondheids crisis op het gezinsinkomen zou in dat jaar dus minder groot zijn dan op nationaal niveau (daling van 2,1 %). De daling van het beschikbaar inkomen in Brussel wordt verklaard door de verwachte sterke daling van de primaire inkomens als gevolg van de algemene krimp van de

economische activiteit in België en het buitenland. De daarmee gepaard gaande vermindering van het arbeidsvolume (met name tijdelijke werkloosheid en in mindere mate ontslagen) zou leiden tot een forse daling van de bezoldigingen van de Brusselse werknemers (-5,6 % in 2020). De daling zou echter aanzienlijk minder groot zijn dan die op Belgisch niveau, vooral door de relatief gunstigere sectorale samenstelling van de economische activiteit in Brussel (zie afdeling 3.1), het gewest waar het grootste deel van de Brusselse werkende bevolking werkt. Met een daling van 10,2 % in 2020 zou het gemengd inkomen van de zelfstandigen harder worden getroffen dan de loonmassa. Tot slot zouden de recessie en de daling van het exploitatieoverschot van de ondernemingen zich vertalen in een aanzienlijke daling van de netto-inkomens uit vermogen van de Brusselse gezinnen in 2020 (-10,8 %).

Net als op nationaal niveau wordt dat verlies aan primaire inkomens in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de verschillende steunmaatregelen waartoe de overheid heeft besloten. Het massale beroep op de tijdelijke-werkloosheidsregeling vertaalt zich in een sterke stijging van de werkloosheidsuitgaven, die tegen lopende prijzen stijgen van 826 miljoen euro in 2019 tot 1 311 miljoen euro in 2020, wat overeenstemt met een groei van 58 % in reële termen. Zelfstandigen kunnen een beroep doen op het overbruggingsrecht en verschillende compensatie- en hinderpremies. Bovendien zou het aantal begunstigden van socialebijstandsuitkeringen, in het bijzonder voor de leeflonen, sterk stijgen in Brussel in 2020, als gevolg van de moeilijkheden die de gezondheidscrisis heeft veroorzaakt.

In 2021 zou het reëel beschikbaar inkomen van de Brusselse gezinnen moeten profiteren van het economisch herstel en een stijging van 3,1 % laten optekenen, wat iets hoger is dan wat op Belgisch niveau wordt verwacht (2,9 %). Dat verschil is grotendeels toe te schrijven aan de terugkeer van een bijzonder sterke groei van de loonmassa in dat jaar van 6,5 %. Het arbeidsvolume zou immers duidelijk aantrekken vanaf 2021, ondanks de daling van de werkende bevolking. Naarmate de economische activiteit weer aantrekt, zou ook het inkomen van de zelfstandigen aanzienlijk stijgen, evenals de netto-inkomens uit vermogen. Tegen die achtergrond van economisch herstel zou de stopzetting van de steunmaatregelen leiden tot een daling van de lopende overdrachten en de sociale uitkeringen aan de Brusselse gezinnen (-5,3 %). De stijging van de fiscale en parafiscale heffingen ten laste van de particulieren zou de herneming van hun beschikbaar inkomen temperen. Niettemin zou het niveau van de werkloosheidsuitgaven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2021 ruimschoots hoger liggen dan in 2019, met een verschil van 20 % in reële termen als gevolg van de toename van het aantal 'reguliere' werklozen. Door de toename van het aantal leefloners zou ook die uitgavenrubriek in 2021 hoger liggen dan in 2019.

De groei van het reëel beschikbaar inkomen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou terugvallen tot 1,9 % in 2022, wat 0,3 procentpunt lager ligt dan de nationale waarde. De groei van de totale primaire inkomens zou aanzienlijk vertragen. Het bedrag van de sociale uitkeringen zou in Brussel blijven dalen (-1,0 %), terwijl het op Belgisch niveau licht zou stijgen. In tegenstelling tot de andere twee gewesten is de daling van de werkloosheidsuitkeringen in Brussel in 2022 groter dan de stijging van de pensioenuitkeringen.

In de periode 2023-2025 zou het Brussels beschikbaar inkomen gemiddeld met 1,1 % per jaar stijgen. Dat tempo is identiek aan de trendgroei die gemiddeld over de periode 1987-2018 in Brussel werd

waargenomen. Net als voor België als geheel, zou de groei van het Brussels beschikbaar inkomen in de loop van de jaren verder vertragen tot 0,9 % in 2025. De stijging van de primaire inkomens zou het beschikbaar inkomen blijven ondersteunen, maar de duidelijke groeivertraging van de werkende bevolking zal uiteindelijk wegen op de ontwikkeling van de loonmassa en het inkomen van de zelfstandigen. Omgekeerd zouden de netto-inkomens uit vermogen relatief sterk blijven groeien op middellange termijn door de stijging van de rentevoeten.

Tegen die achtergrond zou het beschikbaar inkomen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 23 100 euro per inwoner bedragen in 2025.

Tabel 16 Inkomensrekeningen van de huishoudens - Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Reële groeivoeten (%)

	2019	2020	2021	2022	Gemiddelden			
					2023-2025	2005-2011	2012-2018	2019-2025
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	-0,9	-32,8	27,0	7,3	0,4	2,8	3,2	-1,2
Gemengd inkomen (B.3n)	1,7	-10,2	8,3	3,8	1,4	1,2	1,7	1,0
Lonen (D.11)	3,6	-5,6	6,5	2,6	1,5	1,7	1,8	1,6
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-0,7	-10,8	8,9	4,0	1,6	-2,5	-2,4	0,7
2. Saldo primaire inkomens (1)	2,7	-8,0	7,7	3,1	1,4	1,0	1,3	1,3
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	1,4	14,6	-5,3	-1,0	1,0	1,2	0,6	1,7
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-0,2	-1,2	3,5	3,0	2,6	0,8	0,3	1,8
Sociale premies ten laste van de huishoudens	3,0	-5,2	7,1	2,5	1,7	1,4	1,4	1,7
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-5,0	-35,6	52,9	-6,5	-5,9	-10,5	10,8	-4,4
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	2,9	-1,8	3,1	1,9	1,1	1,3	1,2	1,4
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	<i>1,4</i>	<i>0,8</i>	<i>1,3</i>	<i>1,6</i>	<i>1,8</i>	<i>2,2</i>	<i>1,4</i>	<i>1,5</i>

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers

4.2.2. Vlaams Gewest

Het reëel beschikbaar inkomen van de Vlaamse gezinnen zal naar verwachting in 2020 zwaar worden getroffen door de economische gevolgen van de gezondheids crisis. Het zou met 2,5 % dalen, wat beduidend meer is dan de verwachte daling voor België als geheel (-2,1 %). In een context van recessie zouden de primaire inkomens in Vlaanderen terugvallen met 9,5 %. Met name de loonmassa zou sterker dalen dan op nationaal niveau, met een daling van 7,9 % als gevolg van de sterke inkrimping van het arbeidsvolume. De zelfstandigen zouden nog meer worden getroffen, aangezien hun gemengd inkomen in 2020 met 10,8 % zou dalen. De daling van het exploitatieoverschot van de ondernemingen en bijgevolg van de dividenden die aan de Vlaamse gezinnen worden uitgekeerd, zou wegen op hun inkomens uit vermogen, die met 9,1 % zouden dalen. De steunmaatregelen van de overheden en de automatische stabilisatoren zouden de schok van de crisis op de koopkracht van de Vlaamse gezinnen gedeeltelijk opvangen.

De verhoogde uitkering in het geval van tijdelijke werkloosheid en de uitbreiding van die maatregel zouden ten goede komen aan de vele loontrekkenden in het noorden van het land die hun activiteit

tijdelijk hebben moeten stopzetten. Dat zou resulteren in een zeer sterke groei van de werkloosheidsuitgaven in Vlaanderen, waarvan het bedrag in reële termen met 160 % zou stijgen in 2020. De totale werkloosheidsuitgaven tegen lopende prijzen zouden stijgen van 1,9 tot 4,9 miljard euro tussen 2019 en 2020. De zelfstandigen zouden kunnen gebruikmaken van een reeks steunpremies die worden verrekend als lopende overdrachten in de inkomensrekening van de huishoudens. Het aantal ontvangers van socialebijstandsuitkeringen zou aanzienlijk stijgen. Tegelijkertijd zouden door de Vlaamse ingezetenen betaalde fiscale heffingen aanzienlijk dalen. Zo zou de verwachte daling van de aanslagbasis in 2020 een daling van de personenbelasting met 4,5 % impliceren.

Met de opleving van de economische activiteit in 2021 zou het arbeidsvolume sterk hernemen, waardoor de loonmassa en het gemengd inkomen van de zelfstandigen opnieuw zouden aankopen met een ruimschoots positieve groei (respectievelijk 6,1 % en 8,1 %). De netto-inkomens uit vermogen zouden ook voordeel halen uit de verbetering van de economische omgeving, met name van het bruto-exploitationoverschot van de ondernemingen. De uitgaven voor sociale uitkeringen zouden met 3,4 % dalen, grotendeels als gevolg van een terugval van de werkloosheidsuitgaven. Ondanks de verwachte stijging van het aantal 'reguliere' werklozen in Vlaanderen in 2021, zou de forse daling van de tijdelijke werkloosheid uiteindelijk leiden tot een daling van het totaalbedrag aan werkloosheidsuitgaven met 41,0 %. Het niveau van die uitgaven zou evenwel hoger liggen dan in 2019. De uitgaven voor het leefloon zouden daarentegen snel blijven stijgen in het Vlaams Gewest in 2021. Wat de heffingen betreft, zou de groei van de personenbelasting voor de Vlaamse gezinnen 4,0 % bedragen, in lijn met het herstel van hun primaire inkomens en als gevolg van de invoering van de jobbonus. Al met al zou de reële groei van het beschikbaar inkomen in Vlaanderen 3,0 % bedragen in 2021.

Tabel 17 Inkomensrekeningen van de huishoudens - Vlaams Gewest
Reële groeivoeten (%)

	2019	2020	2021	2022	Gemiddelden			
					2023- 2025	2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitationoverschot (B.2n)	-1,1	-32,7	27,3	7,4	0,6	1,0	3,4	-1,1
Gemengd inkomen (B.3n)	1,6	-10,8	8,1	3,0	0,8	0,3	1,2	0,5
Lonen (D.11)	2,0	-7,9	6,1	2,9	1,4	1,3	1,2	1,0
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-1,0	-9,1	8,0	3,6	2,3	-0,8	-2,2	1,1
2. Saldo primaire inkomens (1)	1,5	-9,5	7,3	3,1	1,4	0,9	0,8	0,8
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	1,8	12,9	-3,4	0,7	1,8	2,0	1,4	2,4
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-2,3	-4,6	3,8	3,4	2,5	1,1	1,0	1,0
Sociale premies ten laste van de huishoudens	1,8	-7,0	6,7	2,6	1,7	1,1	1,1	1,2
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-5,1	-70,9	238,5	-6,4	-5,7	-7,6	7,4	-4,3
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	2,6	-2,5	3,0	2,3	1,4	1,2	0,9	1,3
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	<i>1,4</i>	<i>0,8</i>	<i>1,3</i>	<i>1,6</i>	<i>1,8</i>	<i>2,2</i>	<i>1,4</i>	<i>1,5</i>

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers

Het jaar 2022 zou een overgangsjaar zijn voor de terugkeer naar een meer genormaliseerde situatie. Het Vlaams reëel beschikbaar inkomen zou in dat jaar nog stijgen met 2,3 %. Het zou onder meer worden ondersteund door de nog steeds dynamische groei van de primaire inkomens (+3,1 %), zij het met een duidelijke vertraging ten opzichte van het voorgaande jaar.

Op middellange termijn wordt verwacht dat het Vlaams reëel beschikbaar inkomen tussen 2023 en 2025 gemiddeld met 1,4 % per jaar zal stijgen. Net als op nationaal niveau zou de groei in het laatste jaar van de projectieperiode enigszins vertragen tot 1,1 %. Historisch gezien ligt dat groeitempo iets onder het langetermijnniveau van de afgelopen drie decennia. In de periode 2023-2025 zouden de primaire inkomens gemiddeld met 1,4 % per jaar stijgen. Ze zouden in de loop van de jaren geleidelijk vertragen, ondanks een aanhoudend sterke groei van de inkomens uit vermogen. De groei van het arbeidsinkomen zou namelijk – zowel voor de loontrekkenden als de zelfstandigen – licht vertragen op het einde van de projectieperiode als gevolg van een beperktere groei van de Vlaamse werkende bevolking.

Tegen 2025 zou het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen 26 700 euro bedragen.

4.2.3. Waals Gewest

In Wallonië zou de verwachte terugval van het reëel beschikbaar gezinsinkomen in 2020 als gevolg van de gezondheidscrisis minder groot zijn dan in de andere twee gewesten. De groei van het Waals beschikbaar inkomen zou terugvallen met 1,4 % in 2020, tegenover een daling van 2,1 % voor België als geheel. De sterke daling in Wallonië van het gemengd inkomen van de zelfstandigen (-11,1 %) en van de netto-inkomens uit vermogen (-9,6 %) is vergelijkbaar met de nationale resultaten. De verschillen situeren zich dan ook bij de ontwikkeling van de loonmassa van de werknemers. In het Waals Gewest zou de loonmassa minder hard worden getroffen door de recessie en de krimp in het arbeidsvolume. Met -6,8 % is de daling weliswaar aanzienlijk, maar beperkter dan op Belgisch niveau (-7,4 %), met name vanwege de voor Wallonië enigszins gunstigere sectorale structuur.

Het inkomensverlies als gevolg van de gezondheidscrisis zou gedeeltelijk worden gecompenseerd door de overheidsmaatregelen. Door de maatregel van tijdelijke werkloosheid die erop gericht is het banenverlies te beperken, zouden Waalse werknemers gedurende een beperkte periode een werkloosheidsuitkering kunnen ontvangen. Gezien het hoge aantal werknemers dat een beroep doet op die maatregel en de reeds sterke stijging van het aantal 'reguliere' werkzoekenden in 2020, zouden de totale Waalse werkloosheidsuitgaven in dat jaar met 75 % stijgen. Het bedrag ervan zou tussen 2019 en 2020 stijgen van 2,1 tot 3,6 miljard euro tegen lopende prijzen. Bovendien zou de toekenning van het overbruggingsrecht en van hinder- en compensatiepremies de zelfstandigen ondersteunen. Vanaf 2020 zou de crisis ook leiden tot een toename van de socialebijstandsuitkeringen in het Waals Gewest. Het aantal leefloners zou sterk stijgen, waardoor die uitgaven toenemen. De groeivertraging van de aanslagbasis zou in Wallonië beperkter zijn dan in het land als geheel, in overeenstemming met de hierboven gemaakte vaststelling voor de primaire inkomens. Bijgevolg zou het totaalbedrag van de personenbelasting in 2020 aanzienlijk minder dalen in Wallonië dan op nationaal niveau (resp. -1,8 % en -3,4 %).

In 2021 zou de recessie plaats maken voor een herstel van de economische activiteit. Het herstel, dat gepaard gaat met een duidelijke toename van het arbeidsvolume, zou zich vertalen in een terugkeer

van een positieve groei van de totale primaire inkomens in Wallonië. Ondanks de daling van de werkende bevolking, zouden de loonmassa en het gemengd inkomen van de zelfstandigen een stijging laten optekenen van respectievelijk 5,1 % en 8,1 % in 2021. De netto-inkomens uit vermogen van de Waalse gezinnen zouden ook duidelijk aantrekken (+8,5 %). Globaal genomen zou het herstel van de primaire inkomens minder uitgesproken zijn in Wallonië dan het nationale gemiddelde, hoofdzakelijk als gevolg van de minder sterke stijging van de loonmassa. De geplande stopzetting van het systeem van tijdelijke werkloosheid zou leiden tot een sterke daling van de werkloosheidsuitgaven in het Waals Gewest ten opzichte van de piek in 2020. Hun totale niveau zou in 2021 met 29 % dalen, maar die daling zou een stijging verhullen van de uitkeringen aan de 'reguliere' werklozen, waarvan het aantal dat jaar sterk zou stijgen. Het niveau van de totale werkloosheidsuitgaven in Wallonië zou in 2021 25 % hoger blijven dan in 2019. De uitgaven voor het leefloon zouden in 2021 blijven stijgen. In lijn met de terugkeer naar een snellere groei van de aanslagbasis, zou het bedrag aan personenbelastingen stijgen met 2,3 % in 2021, wat minder snel is dan op nationaal niveau.

De ontwikkeling van de verschillende componenten van het beschikbaar inkomen zou voor die laatste leiden tot een groei van 2,4 % in 2021 (d.i. 0,5 procentpunt onder het nationale cijfer). De groei zou sterk blijven in 2022 (+2,0 %), terwijl de overgang naar een meer genormaliseerde situatie op middellange termijn is begonnen.

Tabel 18 Inkomensrekeningen van de huishoudens - Waals Gewest
Reële groeivoeten (%)

	2019	2020	2021	2022	Gemiddelden			
					2023- 2025	2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	-1,3	-32,8	27,2	7,3	0,4	0,7	3,0	-1,2
Gemengd inkomen (B.3n)	0,3	-11,1	8,1	2,5	0,7	-0,4	0,3	0,1
Lonen (D.11)	2,2	-6,8	5,1	2,6	1,3	1,6	0,9	0,9
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-0,3	-9,6	8,5	3,6	1,5	-2,7	-2,7	0,8
2. Saldo primaire inkomens (1)	1,6	-8,6	6,3	2,8	1,2	0,7	0,6	0,7
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	1,6	12,3	-3,4	1,0	1,7	1,9	1,2	2,3
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-2,2	-2,0	2,2	3,4	2,4	1,2	0,5	1,2
Sociale premies ten laste van de huishoudens	1,6	-6,0	5,8	2,3	1,6	1,0	0,8	1,1
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-5,3	-54,0	113,8	-6,5	-5,8	-8,8	8,9	-4,4
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	2,6	-1,4	2,4	2,0	1,2	1,1	0,8	1,3
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	1,4	0,8	1,3	1,6	1,8	2,2	1,4	1,5

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers

Over de periode 2023-2025 zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen in Wallonië terugvallen tot gemiddeld 1,2 % per jaar. Die waarde, die nauwelijks lager is dan de voor België geprojecteerde waarde (verschil van 0,1 procentpunt), ligt op het niveau van het gemiddelde dat over een lange periode is waargenomen in het Waals Gewest. De groei zou, net zoals op nationaal niveau, geleidelijk afnemen tijdens die drie jaren en uitkomen op 1,0 % in 2025. Die vertraging is met name het gevolg van de op middellange termijn verwachte groeivertraging van de loonmassa en van het inkomen van de

zelfstandigen, parallel aan de groeivertraging van de economische activiteit en van de werkende bevolking. Omgekeerd zouden de Waalse gezinnen kunnen rekenen op de netto-inkomens uit vermogen, waarvan de groei op middellange termijn zou aanhouden als gevolg van de stijging van de rentevoeten. De stijging van de sociale uitkeringen aan de gezinnen zou daarentegen geleidelijk vertragen (gemiddeld +1,7 % per jaar tussen 2023 en 2025). Met een minder dynamische groei van de aanslagbasis in die periode zou hetzelfde gelden voor de personenbelasting. Gemiddeld zou het bedrag van de personenbelasting in de periode 2023-2025 nog met 2,4 % stijgen.

Rekening houdend met die ontwikkelingen, zou het beschikbaar inkomen per inwoner in het Waals Gewest 23 000 euro bedragen in 2025.

5. Overheidsfinanciën

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de vooruitzichten van de overheidsfinanciën van de individuele gemeenschappen en gewesten voorgesteld, waarbij er in tegenstelling tot de andere modules van het HERMREG-model wordt gewerkt vanuit een institutionele invalshoek.

De institutionele deelgebieden waarvoor we de budgettaire middellangetermijnvooruitzichten belichten zijn het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Gemeenschap (inclusief het Vlaamse Gewest), het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap. Merk op dat in vergelijking tot de vorige edities van de regionale vooruitzichten, er een geconsolideerde rekening voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie wordt voorgesteld (in plaats van aparte rekeningen voor elk).

De ontvangsten en uitgaven van de verschillende gemeenschappen en gewesten zijn voor 2019³³ gebaseerd op de overheidsrekeningen 2019 (versie van april 2020). De evolutie van de uitgaven is voor 2020 gebaseerd op de meest recente begrotingsgegevens. Voor de middellange termijn is de projectie gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid en houdt ze rekening met de meerjarenramingen, indien beschikbaar en voldoende gedetailleerd.

De projectie houdt bovendien rekening met de discretionaire maatregelen die in het kader van de gezondheids crisis op de verschillende beleidsniveaus zijn genomen. Daarnaast wordt er uitgegaan van een reeks hypothesen over de budgettaire gevolgen van de crisis voor de ontvangsten en uitgaven. Deze maatregelen en hypothesen vormen een aanvulling op de maatregelen waartoe eerder is besloten en die zijn beschreven in de Economische Vooruitzichten van maart 2020³⁴ en die hier niet zullen worden herhaald.

In wat volgt worden eerst de steunmaatregelen waarmee rekening gehouden is ten gevolge van de coronacrisis belicht, evenals de belangrijkste hypothesen die voor verschillende gefedereerde entiteiten zijn gemaakt. Hierna zal de nadruk liggen op de resultaten voor de gezamenlijke rekening van de gemeenschappen en gewesten en op de rekeningen per gefedereerde entiteit.

5.2. Steunmaatregelen van de gemeenschappen en gewesten

Tabel 19 vat de maatregelen samen die de gemeenschappen en gewesten in het kader van de gezondheids crisis hebben genomen ter ondersteuning van bedrijven, huishoudens, de non-profit en de lagere overheid. De inventaris van de maatregelen is op 10 juni 2020 afgesloten en omvat alleen maatregelen waarvan de modaliteiten voldoende gekend zijn. In de tabellen zijn alleen maatregelen opgenomen die een rechtstreekse invloed hebben op het vorderingensaldo in ESR-termen; dit sluit de

³³ In deze vooruitzichten zijn de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten voor 2018 coherent met de Nationale Rekeningen 2018 die gepubliceerd werden in oktober 2019. Ze stemmen niet volledig overeen met de nieuwe observaties voor 2018 in de voorlopige raming van de overheidsrekeningen 2019 (versie van april 2019).

³⁴ <https://www.plan.be/publications/publication-1977-nl-economische+vooruitzichten+2020+2025+versie+van+maart+2020>

overheidsgaranties, de kredietverleningen en participaties en de maatregelen aangaande betalingsuitstel voor belastingen en sociale bijdragen uit (die hebben desgevallend wel een impact op de schuld).

Tabel 19 Steunmaatregelen met een impact op het vorderingensaldo¹ - detail van de gemeenschappen en gewesten in miljoen euro

	G&G	VG	FG	DG	WG	BHG	GGC	FGC	VGC
Ontvangsten	58	0	0	0	-9	-3	48	18	4
Fiscale en parafiscale ontvangsten	-7				-5	-3			
Niet-fiscale ontvangsten	-4				-4				
Overdrachten van de overheid	70						48	18	4
Uitgaven	4352	2733	89	16	1064	380	48	18	4
Aankoop van medische materiaal	134	29		3	71	10	22		
Overig intermediair gebruik	278	200		1	66	0	10	1	
Compensatie-en hinderpremies	2386	1661			516	209			
Overige niet-sociale overdrachten	641	302		10	254	37	16	17	4
Gezondheidszorg	276	172			102	1			
Overige sociale uitgaven	343	204	89		26	24			
Overdrachten aan de overheid	294	164		1	30	99			
Totaal	-4294	-2733	-89	-16	-1073	-383	0	0	0

1. Zijn niet inbegrepen: waarborgen, kredietverleningen en participaties, maatregelen m.b.t. betalingsuitstel van belastingen en bijdragen, en automatische stabilisatoren.

De totale kosten van de opgesomde steunmaatregelen voor de gemeenschappen en gewesten als geheel bedragen ongeveer 4,3 miljard euro, of 1 % van het bbp. De kosten zijn geconcentreerd in 2020, gezien het tijdelijk karakter van de maatregelen. Meer dan de helft van de kosten heeft betrekking op de hinder- en compensatiepremies, ongeveer 15 % op niet-sociale uitgaven zoals onder meer de steun aan de non-profitsector en de dienstenchequesector, en 15 % op de sociale uitgaven waaronder de gezondheidszorg (o.a. woonzorgcentra) en de steun aan de gezinnen (o.a. voor de betaling van water- en energiefacturen). De overige kosten omvatten de tegemoetkomingen voor de aankoop van medisch materiaal, de uitgaven aangaande contact-tracing en overdrachten aan de lagere overheid onder meer ter ondersteuning van de lokale economie, en ter financiering van de bijkomende (sociale) uitgaven ten gevolge van de coronacrisis.

5.3. Overige belangrijke hypothesen voor de gemeenschappen en gewesten

Niet-fiscale ontvangsten: De projectie houdt rekening met de opschorting van de dividenduitkeringen aan de overheid door bepaalde financiële ondernemingen die door de crisis zijn getroffen (met een terugkeer naar een normaal niveau in 2022) en de negatieve impact van de crisis op bepaalde verkopen van goederen en diensten (o.a. van de openbare vervoersmaatschappijen). De impact van de daling in het wegvervoer tijdens de crisis op de kilometerheffing voor vrachtwagens wordt berekend aan de hand van het PLANET-model van het FPB (-9,7 % in 2020 en +5,8 % in 2021).

Werkingskosten: Sommige werkingskosten werden verlaagd, bijvoorbeeld als gevolg van de vertragingen bij de uitvoering van wegenonderhoudswerkzaamheden.

Overheidsinvesteringen: De projectie gaat in 2020 uit van een daling met 13 % van de investeringen in vaste activa (op basis van een raming van een vertraging van de openbare werken in de eerste helft van het jaar en een terugkeer naar een normaal tempo in de tweede helft) en een stabiliteit van de

investeringen in immateriële activa (voornamelijk uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling voor eigen rekening), waarvan we veronderstellen dat ze niet door de crisis worden beïnvloed.

Gezondheidszorg: Bij het afsluiten van deze vooruitzichten beschikten we niet over een raming van de impact op de gezondheidszorguitgaven van de vertraging van de activiteit van onder meer de woonzorgcentra, de geestelijke gezondheidszorginstellingen, de revalidatievoorzieningen in de maanden maart tot mei. Bijgevolg worden de sociale uitkeringen voor 2020 verondersteld overeen te stemmen met wat is opgenomen in de begroting 2020 van de verschillende gefedereerde entiteiten, vermeerderd met de meest recente raming van de uitgaven voor initiatieven die specifiek betrekking hebben op COVID-19.

Bijzondere Financieringswet (BFW): De overdrachten van 2020 zijn gebaseerd op de macro-economische parameters van de economische begroting van juni 2020.

Maatregelen m.b.t het uitstel van betaling van belastingen en bijdragen: Deze maatregelen hebben geen impact op het vorderingensaldo in termen van vastgestelde rechten.

Waarborgen: De verschillende overheden hebben garantiesystemen ingevoerd die in theorie de overheidsontvangsten beïnvloeden via de garantiEVERGOEDING die ze ontvangen en de uitgaven wanneer ze worden uitgevoerd. De gewestelijke bankgarantie wordt echter verondersteld geen kosten of inkomsten te genereren vanwege de onzekerheid over de mate waarin een beroep wordt gedaan op deze garantie met uitzondering van het Waalse systeem, waarvoor rekening is gehouden met de raming van het Waalse Gewest.

Kredietverleningen en participaties: Deze zijn ongewijzigd ten opzichte van de economische vooruitzichten van maart, aangezien het onmogelijk was om tegen de afsluitdatum van de projectie alle informatie te verzamelen over de operaties die beslist werden in het kader van de crisis.

5.4. Resultaten

5.4.1. Het geheel van de gemeenschappen en gewesten

De financiën van de gemeenschappen en gewesten, die in 2019 vrijwel in evenwicht waren, verslechteren in 2020 aanzienlijk als gevolg van de daling van de fiscale ontvangsten en de overdrachten in het kader van de BFW en door de steunmaatregelen die door de verschillende gefedereerde entiteiten zijn genomen. Zelfs al dalen ze in absolute termen, in procent van het bbp stijgen de ontvangsten uit de BFW, omdat de meeste van hen slechts gedeeltelijk verbonden zijn met het bbp. De daling van de fiscale ontvangsten ten opzichte van 2019 is enerzijds te wijten aan een terugval van onder meer de registratierechten, de onroerende voorheffing van bedrijven en sommige verkeersbelastingen ten gevolge van de crisis en anderzijds aan de weerslag van eerder genomen maatregelen zoals de afschaffing van de woonbonus (Vlaanderen), die tijdelijk leidde tot meer immobiliëntransacties, en de weerslag van de versnelde inkohiering van de personenbelasting in 2019.

**Tabel 20 Rekening van de Gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp**

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ontvangsten	19,5	19,4	20,6	19,7	19,5	19,5	19,5	19,4
Fiscale en parafiscale ontvangsten	5,0	5,0	5,2	4,9	4,9	4,9	4,9	5,0
Overdrachten van de overheid	11,1	11,0	11,6	11,3	11,2	11,2	11,2	11,1
Overige ontvangsten	3,4	3,4	3,8	3,5	3,4	3,4	3,4	3,3
Uitgaven	19,9	19,6	23,1	20,8	20,3	20,3	20,2	20,1
Werkingskosten	7,6	7,8	8,9	8,2	7,9	7,9	7,8	7,8
Investeringskosten	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,6	1,5	1,5
Niet-sociale overdrachten	2,9	2,8	3,9	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9
Sociale uitkeringen	4,9	4,9	5,7	5,3	5,2	5,2	5,3	5,3
Overdrachten aan de overheid	2,8	2,4	2,8	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Vorderingensaldo	-0,4	-0,2	-2,5	-1,1	-0,9	-0,8	-0,7	-0,7

De regionale financiën verbeteren in de periode 2021-2022 door het economisch herstel en het eenmalige karakter van de in 2020 genomen steunmaatregelen. Die verbetering wordt enigszins afgezwakt door de vertraagde impact van de recessie in 2020 op de opcentiemen op de personenbelasting en de uitvoering van diverse investeringsprojecten die vóór de crisis waren gepland. We merken op dat de ontvangsten uit de BFW door de crisis in procent van het bbp stijgen als gevolg van een asymmetrie van de coëfficiënten die de dotaties koppelen aan het bbp tussen recessie en hoge groei.³⁵

Op middellange termijn verbeteren de regionale financiën licht. De meeste uitgavencategorieën, met als opmerkelijke uitzondering de uitgaven voor gezondheidszorg, nemen af in procent van het bbp, terwijl de ontvangsten uit de personenbelasting voordeel halen uit de dynamiek van de aanslagbasis en van de maatregelen op het vlak van woonsparen die door de verschillende gewesten zijn genomen.

5.4.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

Het tekort van de geconsolideerde rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie neemt aanzienlijk toe in 2020. De sociale en economische ondersteuningsmaatregelen in het kader van de coronacrisis, voor ongeveer 380 miljoen euro, dragen in belangrijke mate bij tot de toename van de uitgaven. In mindere mate hangt de uitgavenstijging samen met de meeruitgaven van de kinderbijslaghervorming die op 1 januari 2020 in werking trad. Daarnaast vallen de ontvangsten uit de BFW-dotaties en sommige fiscale en niet-fiscale inkomsten terug als gevolg van de economische krimp. De fiscale ontvangsten nemen in totaal evenwel toe door een uitzonderlijke opbrengst uit de registratierechten (in januari 2020).

Door het economisch herstel en het eenmalige karakter van de ondersteuningsmaatregelen neemt het vorderingentekort af in 2021 en 2022. De terugloop van de opcentiemen op de personenbelasting, in

³⁵ De meeste dotaties zijn onderworpen aan een 'bijdrage voor de kosten van de vergrijzing': slechts een gedeeltelijke koppeling van de dotaties aan de reële groei van het bbp voor het deel van die reële groei dat niet meer dan 2,25 % bedraagt en voor het deel dat meer dan 2,25 % bedraagt, een koppeling van 100 %.

combinatie met lagere ontvangsten uit registratierechten en hogere investeringsuitgaven, tempert echter de verbetering van het vorderingensaldo.

Op middellange termijn stabiliseert het vorderingstekort zich bij ongewijzigd beleid. Achter deze stabilisatie gaat een dynamische evolutie schuil van enerzijds de fiscale ontvangsten (o.a. door de afschaffing van de woonbonus) en anderzijds van de gezondheidszorguitgaven, die over het algemeen sneller groeien dan het bbp.

Tabel 21 Geconsolideerde rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ontvangsten	6,3	6,2	6,2	6,3	6,5	6,7	6,8	7,0
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,5	2,3	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8
Overdrachten van de overheid	3,1	3,1	3,0	3,1	3,1	3,2	3,3	3,3
Overige overdrachten	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Uitgaven	6,8	6,9	7,3	7,2	7,3	7,4	7,6	7,8
Werkingskosten	2,0	2,2	2,4	2,3	2,4	2,4	2,5	2,6
Investerings	0,7	0,8	0,6	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Niet-sociale overdrachten	1,2	1,2	1,4	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3
Sociale uitkeringen	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,6
Overdrachten aan de overheid	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Vorderingensaldo	-0,5	-0,6	-1,1	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Vorderingensaldo (in % van het bbp)	-0,1	-0,1	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1

5.4.3. Vlaamse Gemeenschap

De rekening van de Vlaamse Gemeenschap, die een overschot vertoonde in 2019, wordt gekenmerkt door een fors tekort in 2020.³⁶ Dit tekort is in belangrijke mate te wijten aan de eenmalige maatregelen ter bestrijding van de gevolgen van de coronacrisis, die oplopen tot ongeveer 2,7 miljard euro. Daarnaast leidt de achteruitgang van de economische activiteit tot een omvangrijke krimp van de ontvangsten uit de BFW en van de fiscale ontvangsten (o.a. de registratierechten, verkeersbelasting voor ondernemingen, belasting op de inverkeerstelling). De evolutie van de fiscale ontvangsten wordt in 2020 bijkomend beïnvloed door de weerslag van de versnelde inkohiering van de personenbelasting in 2019, van de eenmalig hogere ontvangsten uit registratie- en successierechten in 2019 en de ingang van de verlaging van de registratierechten (ter compensatie van de afschaffing van de woonbonus). Ook de niet-fiscale ontvangsten kennen een terugloop, hoofdzakelijk door de daling van de ontvangsten uit de kilometerheffing (minder vrachtvervoer) en van de inkomsten van de openbaarvervoersmaatschappij De Lijn (afname van het aantal reizigers).

In 2021 daalt het vorderingstekort door het tijdelijke karakter van de coronamaatregelen in 2020 en de herneming van de economische activiteit, waardoor de overdrachten van de federale overheid via de BFW evenals de fiscale en niet-fiscale ontvangsten terug toenemen. De fiscale ontvangsten stijgen ook

³⁶ De projectie houdt rekening met de belangrijkste evoluties van de aangepaste begroting 2020.

opnieuw als gevolg van verscheidene fiscale maatregelen die bij de begrotingsopmaak 2020 werden genomen zoals de afschaffing van de woonbonus en de afschaffing van het gunstregime van duolegaten. De verbetering van de rekening van de Vlaamse Gemeenschap wordt echter getemperd aan de ontvangstenzijde door de terugloop van de opcentiemen op de personenbelastingen als gevolg van het lagere belastbaar inkomen en aan de uitgavenzijde vooral door de invoering van de jobbonus en een toename van de investeringen (o.a. Oosterweel).

Vanaf 2022 verbetert de rekening van de Vlaamse Gemeenschap slechts in geringe mate en vertoont op het einde van de projectieperiode een tekort van -0,2 % van het bbp. Die evolutie is gebaseerd op een projectie bij ongewijzigd beleid, waarbij rekening wordt gehouden met de belangrijkste maatregelen van de meerjarenraming 2020-2024 van november 2019. Het zijn vooral de dynamische evolutie van de gezondheidszorguitgaven en de op kruissnelheid gekomen uitgaven voor de jobbonus, de investeringen in mobiliteit en infrastructuur en de tegemoetkoming aan de gemeenten voor de responsabiliseringsbijdragen voor pensioenen die op middellange termijn bijdragen tot de evolutie van de Vlaamse overheidsfinanciën.

Tabel 22 Rekening van de Vlaamse Gemeenschap
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ontvangsten	52,1	54,0	51,7	54,4	56,3	58,1	59,9	61,8
Fiscale en parafiscale ontvangsten	14,2	15,0	13,9	14,2	14,8	15,4	16,0	16,6
Overdrachten van de overheid	28,9	29,7	28,3	30,5	31,6	32,6	33,6	34,6
Overige overdrachten	9,0	9,3	9,5	9,6	9,9	10,1	10,4	10,6
Uitgaven	52,7	53,5	57,4	56,3	58,0	59,7	61,3	63,0
Werkingskosten	20,1	20,9	21,7	21,8	22,3	22,8	23,3	23,9
Investeringen	3,7	3,8	3,9	4,4	4,5	4,9	5,0	5,2
Niet-sociale overdrachten	7,3	7,7	9,6	7,5	7,8	7,9	8,0	8,2
Sociale uitkeringen	14,2	14,8	15,5	15,8	16,3	16,8	17,4	18,0
Overdrachten aan de overheid	7,0	5,9	6,4	6,5	6,7	6,9	7,2	7,5
Rentelasten	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4
Vorderingensaldo	-0,6	0,5	-5,7	-2,0	-1,7	-1,6	-1,4	-1,3
Vorderingensaldo (in % van het bbp)	-0,1	0,1	-1,3	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,2

5.4.4. Waals Gewest

De financiën van het Waals Gewest, die al in 2019 een tekort vertoonden, zullen in 2020 sterk verslechteren, enerzijds als gevolg van de daling van de fiscale en niet-fiscale ontvangsten die gelinkt zijn aan de economische activiteit (met uitzondering van de opcentiemen op de personenbelasting, die afhankelijk zijn van de inkomsten van de voorgaande jaren) en de overdrachten uit de BFW en de akkoorden van Sainte-Emilie ten gevolge van de recessie, en anderzijds door de eenmalige maatregelen voor ongeveer 1,1 miljard euro die zijn genomen om de gezondheids crisis het hoofd te bieden.

In 2021 en 2022 zullen de opleving van de economische activiteit en het tijdelijke karakter van de in 2020 genomen maatregelen leiden tot een verbetering van de Waalse financiën. Deze verbetering wordt echter getemperd door een krimp van de opcentiemen op de personenbelasting te wijten aan de daling

van het belastbaar inkomen in 2020 en door de inwerkingtreding in 2021 van het 'Plan wallon de Transition', die oorspronkelijk gepland was voor 2020.

Op middellange termijn blijft het vorderingensaldo van het Waals Gewest relatief stabiel. De Waalse financiën genieten van de groei van de opcentiemen op de personenbelasting en van het verwacht positief effect van het mechanisme van de groenestroomcertificaten op het saldo. De financiën worden ook beïnvloed door de dynamiek van de gezondheidsuitgaven en de geleidelijke verdwijning vanaf 2025 van het overgangsmechanisme van de BFW dat in het kader van de zesde staatshervorming is voorzien.

Tabel 23 Rekening van het Waals Gewest
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ontvangsten	14,5	14,8	14,3	14,9	15,4	15,9	16,3	16,7
Fiscale en parafiscale ontvangsten	6,1	6,3	6,2	6,4	6,6	6,9	7,1	7,4
Overdrachten van de overheid	6,9	7,1	6,8	7,2	7,4	7,5	7,7	7,8
Overige overdrachten	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5
Uitgaven	15,2	15,2	16,3	16,3	16,4	16,9	17,1	17,6
Werkingskosten	3,0	3,2	3,3	3,2	3,3	3,4	3,4	3,5
Investeringskosten	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Niet-sociale overdrachten	3,6	3,7	4,4	4,4	4,3	4,5	4,5	4,7
Sociale uitkeringen	4,3	4,5	4,7	4,7	4,8	4,9	5,1	5,3
Overdrachten aan de overheid	3,2	2,8	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0	3,1
Rentelasten	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Vorderingensaldo	-0,7	-0,4	-2,0	-1,4	-1,0	-1,0	-0,9	-0,9
Vorderingensaldo (in % van het bbp)	-0,2	-0,1	-0,5	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2

5.4.5. Franse Gemeenschap

In 2020 verslechtert de rekening van de Franse Gemeenschap aanzienlijk. Het vorderingentekort stijgt van -0,1 % van het bbp in 2019 tot -0,4 % in 2020. Aan de ontvangstenzijde is er een aanzienlijke daling van de overdrachten van de overheid als gevolg van de evolutie van de parameters van de BFW. Aan de uitgavenzijde nemen de bezoldigingen toe door de verdere implementatie van de bepalingen van het 'Pacte pour un Enseignement d'excellence'. De niet-sociale overdrachten stijgen eveneens, met name als gevolg van de besliste maatregelen van het Noodfonds, dat werd opgericht in het kader van de coronacrisis. We merken ook op dat de overheidsinvesteringen slechts licht toenemen ten opzichte van 2019. Tot slot kennen de uitgaven in 2020 een gematigd verloop als gevolg van de daling van de overdrachten van de Sainte-Emilie-akkoorden, aangezien ze gekoppeld zijn aan het bbp.

Vanaf 2021 geniet de Franse Gemeenschap opnieuw van een stijging van de ontvangsten uit de BFW (gedeeltelijk gecompenseerd door de toename van de Sainte-Emilie-overdrachten). Aan de uitgavenzijde merken we op dat 2021 wordt gekenmerkt door een geringe groei van de bezoldigingen ten gevolge van de zwakke evolutie van de loonindex, door de weerslag van de eenmalige steunmaatregelen van 2020, en door een toename van de overheidsinvesteringen. Tussen 2022 en 2025 stabiliseert het vorderingensaldo zich op -0,1 % van het bbp.

Tabel 24 Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ontvangsten	19,8	20,1	19,3	20,4	21,2	21,7	22,2	22,8
Fiscale en parafiscale ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overdrachten van de overheid	16,2	16,5	15,6	16,7	17,4	17,8	18,3	18,8
Overige overdrachten	3,5	3,6	3,7	3,7	3,8	3,9	4,0	4,0
Uitgaven	20,0	20,5	20,9	21,3	21,8	22,3	22,9	23,4
Werkingskosten	9,2	9,5	9,8	9,9	10,2	10,4	10,7	10,9
Investeringskosten	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
Niet-sociale overdrachten	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Sociale uitkeringen	2,5	2,6	2,7	2,7	2,8	2,9	3,1	3,1
Overdrachten aan de overheid	6,4	6,6	6,5	6,7	6,9	7,0	7,1	7,3
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Vorderingensaldo	-0,2	-0,3	-1,6	-0,9	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Vorderingensaldo (in % van het bbp)	-0,0	-0,1	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies

In dit hoofdstuk worden de resultaten van een regionalisering van de nationale projectie van de broeikasgasemissies^{37 38} besproken. Voorliggende regionale projectie kan echter verschillen van andere regionale projecties berekend door de gewesten³⁹ omwille van technische redenen (verschillen in modellering en hypothesen).

6.1. Rijk

De totale broeikasgasemissies zouden afnemen van 118,1 Mt CO₂-equivalenten in 2019 tot 102,6 Mt in 2020 door het verlies aan economische activiteit ten gevolge van de coronacrisis. Vervolgens zouden ze hernemen tot 112,3 Mt in 2025 door het economisch herstel en door de stopzetting van twee kerncentrales in 2022 en 2023 en van de overige kerncentrales in 2025.⁴⁰ Zowel de energiegebonden als de niet-energiegebonden CO₂-emissies, de emissies van CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen⁴¹ zouden dalen in de periode 2019-2025.

De energiegebonden uitstoot afkomstig van de transformatiesector zou afnemen van 23,5 Mt in 2019 tot 17,9 Mt in 2020. Vervolgens zou die uitstoot hernemen tot 26,2 Mt in 2025 door het economisch herstel en door de stopzetting van de kerncentrales.

Tijdens de periode 2019-2025 zou de energiegebonden uitstoot van de industrie met gemiddeld 1,7 % per jaar afnemen, deels door de recessie (van 15,8 Mt in 2019 tot 14,7 Mt in 2020) maar ook dankzij de verdere toepassing van energiebesparende technologieën en het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2030 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem zouden eveneens bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie. De uitstoot zou in 2025 nog 13,9 Mt bedragen.

De energiegebonden emissies afkomstig van transport zouden licht afnemen van 25,5 Mt in 2019 tot 24,8 Mt in 2025. Die daling zou mede te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en door het gebruik van biobrandstoffen (8,5 % biobrandstoffen in 2020).⁴²

De energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden gemiddeld met 0,7 % per jaar afnemen gedurende de projectieperiode. Dit kan mede worden verklaard door een lichte

³⁷ Voor een methodologische beschrijving, zie 'Regionale economische vooruitzichten 2014-2019', FPB, BISA, SVR, IWEPS, juli 2014, p. 101.

³⁸ De energiebalans voor 2018, 2020 en 2025 en de evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de elektronische bijlage.

³⁹ Zie *Projections of greenhouse gas emissions by sources and removal by sinks: Information on the assumptions, parameters and methods, Reporting under Article 14 of Regulation (EU) n°525/2013*, Nationale Klimaatcommissie, maart 2019.

⁴⁰ De elektriciteitsproductie door deze centrales wordt bij hypothese overgenomen deels door een toename van de import en deels door de toename van de productie door gascentrales.

⁴¹ De evolutie van de gefluoreerde gassen is op nationaal en regionaal niveau gebaseerd op de evolutie in *Projections of greenhouse gas emissions by sources and removal by sinks: Information on the assumptions, parameters and methods, Reporting under Article 14 of Regulation (EU) n°525/2013*, op. cit.

⁴² De evolutie van de biobrandstoffen is gebaseerd op het koninklijk besluit van 4 mei 2018.

afname van het energieverbruik gecombineerd met een toename van het aandeel van energieproducten met een lager koolstofgehalte.

In de periode 2019-2025 zou de uitstoot afkomstig van de industriële processen afnemen met gemiddeld 3,3 % per jaar door de verdere toepassing van milieuvriendelijkere technologieën en de emissies afkomstig van afvalverwerking zouden dalen met gemiddeld 4,3 % per jaar.⁴³

6.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Volgens de emissie-inventaris van maart 2020 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2018 3,7 Mt CO₂-equivalenten en vertegenwoordigden de emissies 3,1 % van de nationale emissies. De emissies waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en transport. Het energie-eindverbruik bedroeg 5,6 % van het nationaal verbruik.

De totale broeikasgasemissies zouden met gemiddeld 0,5 % per jaar afnemen gedurende de periode 2019-2025. De uitstoot zou afnemen van 3,7 Mt in 2019 tot 3,4 Mt in 2020. In 2025 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,6 Mt CO₂-equivalenten bedragen. De uitstoot afkomstig van transport zou dan 1,2 Mt bedragen en die afkomstig van de verwarming van gebouwen 2,5 Mt.

6.3. Vlaams Gewest

Volgens de emissie-inventaris van maart 2020 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Vlaamse Gewest 77,7 Mt CO₂-equivalenten in 2018. De emissies vertegenwoordigden 65,6 % van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaams Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en industrie. Het energie-eindverbruik bedroeg 65,1 % van het totaal.

De totale broeikasgasemissies zouden in het begin van de periode 2019-2025 afnemen door het verlies aan economische activiteit ten gevolge van de coronacrisis (van 77,4 Mt in 2019 tot 66,2 Mt in 2020) en zouden vervolgens hernemen door het economisch herstel en door de stopzetting van de kerncentrales. In 2025 zou het niveau van de emissies in het Vlaams Gewest 74,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

De emissies afkomstig van de transformatiesector zouden in het begin van de periode 2019-2025 afnemen als gevolg van de recessie (van 16,9 Mt in 2019 tot 12,4 Mt in 2020), maar vervolgens hernemen tot 19,2 Mt in 2025 door het economisch herstel en door de stopzetting van de kerncentrales.

De energiegebonden uitstoot van de industrie zou afnemen met gemiddeld 1,3 % per jaar in de periode 2019-2025, deels door het verlies aan economische activiteit in het begin van de periode (van 9,5 Mt in 2019 tot 8,7 Mt in 2020) en deels door de verdere toepassing van energiebesparende technologieën, het

⁴³ De evolutie van de CH₄- en N₂O emissies afkomstig van de landbouw en afvalverwerking is op nationaal en regionaal niveau gebaseerd op de evolutie in *Projections of greenhouse gas emissions by sources and removal by sinks: Information on the assumptions, parameters and methods, Reporting under Article 14 of Regulation (EU) n°525/2013*, op.cit.

toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en de doelstellingen tegen 2030 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem. De uitstoot zou in 2025 nog 8,6 Mt bedragen.

De transportemissies zouden met gemiddeld 0,3 % afnemen tijdens de periode 2019-2025, mede dankzij de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en het hoger gebruik van biobrandstoffen. De energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden afnemen met gemiddeld 0,8 % per jaar gedurende de periode 2019-2025 dankzij de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas en doorbraak van hernieuwbare energie) en 14,9 Mt bedragen in 2025. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden met gemiddeld 3,4 % afnemen door de verdere toepassing van milieuvriendelijkere technologieën.

6.4. Waals Gewest

Volgens de emissie-inventaris van maart 2020 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Waals Gewest in 2018 37,1 Mt CO₂-equivalenten. De emissies vertegenwoordigden 31,3 % van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies, de transportemissies en de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). Het energie-eindverbruik bedroeg 29,3 % van het totaal.

De totale broeikasgasemissies zouden gedurende de periode 2019-2025 afnemen met gemiddeld 1 % per jaar (van 37 Mt in 2019 tot 34,6 Mt in 2025).

De emissies afkomstig van de transformatiesector zouden aanvankelijk afnemen door het verlies aan economische activiteit ten gevolge van de coronacrisis (van 6,1 Mt in 2019 tot 5 Mt in 2020). Vervolgens zouden ze hernemen (tot 6,4 Mt in 2025) door het economisch herstel en door de stopzetting van kerncentrales.

De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie zouden sterk afnemen met gemiddeld 2,3 % per jaar in de periode 2019-2025, deels door de verdere toepassing van energiebesparende technologieën, het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en de doelstellingen tegen 2030 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem. Die uitstoot zou nog 5,2 Mt bedragen in 2025.

De emissies afkomstig van transport zouden gedurende de periode 2019-2025 gemiddeld met 0,7 % per jaar afnemen, mede dankzij de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en het hoger gebruik van biobrandstoffen. De emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden gemiddeld met 0,8 % per jaar dalen dankzij de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas en doorbraak van hernieuwbare energie). De emissies afkomstig van de industriële processen zouden in die periode gemiddeld met 2,8 % per jaar afnemen door de verdere toepassing van milieuvriendelijkere technologieën.

Tabel 25 Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten

	2005 (1)	2018 (1)	2020	2025	Gemiddelde jaarlijkse groei­voeten 2019-2025
Het Rijk					
1. Energie	105,8	85,6	75,9	84,8	-0,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	105,0	84,9	75,3	84,1	-0,1
1.A1. Transformatie van energie	30,4	23,3	17,9	26,2	1,7
1.A2. Industrie	16,3	15,7	14,7	13,9	-1,7
1.A3. Transport	26,4	25,5	23,2	24,8	-0,4
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	31,9	24,7	23,9	23,5	-0,7
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0
Statistische aanpassing	-0,1	-4,4	-4,4	-4,4	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,7	0,6	0,6	-1,1
2. Industriële processen	27,1	21,6	15,6	17,1	-3,3
3. Landbouw	10,4	10,0	9,8	9,5	-0,7
5. Afval	3,1	1,4	1,2	1,0	-4,3
Totaal	146,3	118,5	102,6	112,3	-0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest					
1. Energie	4,3	3,3	3,1	3,4	0,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	4,3	3,3	3,1	3,3	0,1
1.A1. Transformatie van energie	0,5	0,5	0,5	0,6	2,5
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	-1,2
1.A3. Transport	1,1	1,2	1,1	1,2	-0,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	3,2	2,6	2,5	2,5	-0,4
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Statistische aanpassing	-0,5	-1,0	-1,0	-1,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	-1,1
2. Industriële processen	0,2	0,3	0,3	0,2	-7,2
3. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,6
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,3
Totaal	4,6	3,7	3,4	3,6	-0,5
Vlaams Gewest					
1. Energie	67,4	55,8	48,7	56,2	0,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	66,9	55,4	48,3	55,8	0,1
1.A1. Transformatie van energie	23,9	16,9	12,4	19,2	1,9
1.A2. Industrie	9,6	9,4	8,7	8,6	-1,3
1.A3. Transport	16,7	16,9	15,6	16,6	-0,3
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	19,9	15,7	15,1	14,9	-0,8
1.A5. Overige	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Statistische aanpassing	-3,3	-3,6	-3,6	-3,6	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,5	0,4	0,4	0,4	-1,1
2. Industriële processen	15,7	15,4	11,2	12,1	-3,4
3. Landbouw	5,4	5,5	5,5	5,3	-0,7
5. Afval	2,0	1,0	0,9	0,7	-4,7
Totaal	90,5	77,7	66,2	74,2	-0,7

VOORUITZICHTEN

	2005 (1)	2018 (1)	2020	2025	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2019-2025
Waals Gewest					
1. Energie	34,1	26,4	24,1	25,2	-0,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	33,8	26,2	23,9	25,0	-0,6
1.A1. Transformatie van energie	6,1	5,9	5,0	6,4	1,2
1.A2. Industrie	6,5	6,2	5,9	5,2	-2,3
1.A3. Transport	8,6	7,4	6,5	7,1	-0,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,8	6,4	6,3	6,1	-0,8
1.A5. Overige	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Statistische aanpassing	3,7	0,2	0,2	0,2	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,2	0,2	0,2	0,2	-1,1
2. Industriële processen	11,2	5,9	4,1	4,8	-2,8
3. Landbouw	5,0	4,4	4,4	4,2	-0,7
5. Afval	1,0	0,4	0,4	0,3	-3,5
Totaal	51,2	37,1	33,0	34,6	-1,0

(1) De cijfers voor 2005 en 2018 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2005 en 2018 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2020, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die endoogeen werden berekend voor 2005 en 2018 met HERMES en HERMREG.

7. Bibliografie

- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Loes, O. (2008a), Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012, FPB – BISA – IWEPS – SVR, januari 2008.
- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008b), Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model, Planning Paper 104, FPB – BISA – IWEPS – SVR, april 2008.
- Federaal Planbureau, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique en Statistiek Vlaanderen (2019), Regionale economische vooruitzichten 2019-2024, juli 2019.
- Federaal Planbureau, Statbel (2020a), Demografische vooruitzichten 2019-2070, maart 2020.
- Federaal Planbureau, Statbel (2020b), Demografische vooruitzichten 2019-2070 – Actualisering in het kader van de COVID-19-epidemie, juni 2020.
- Federaal Planbureau (2020), Economische vooruitzichten 2020-2025, juni 2020.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2019a), Rekeningen van de overheid 2018, oktober 2019.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2019b), Nationale rekeningen 2018 - Gedetailleerde rekeningen en tabellen, oktober 2019.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2020), Regionale rekeningen 2018, februari 2020.
- Nationale Klimaatcommissie (2019), Projections of greenhouse gas emissions by sources and removal by sinks: Information on the assumptions, parameters and methods, Reporting under Article 14 of Regulation (EU) n° 525/2013, maart 2019.

8. Bijlage

8.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 26 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest in procentpunt

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden		
						2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	-0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
1.2. Energie	0,1	-0,3	0,3	0,1	-0,0	-0,0	-0,1	0,0
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,0	-0,4	0,2	0,0	-0,0	-0,2	-0,1	-0,0
a. Intermediaire goederen	-0,0	-0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
b. Uitrustingsgoederen	0,0	-0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0
c. Verbruiksgoederen	-0,0	-0,2	0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
1.4. Bouw	0,1	-0,3	0,2	0,1	0,0	-0,0	0,1	0,0
1.5. Marktdiensten	1,0	-8,2	6,4	2,3	0,8	0,9	0,6	0,6
a. Vervoer en communicatie	0,0	-0,9	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,1
b. Handel en horeca	-0,1	-2,3	1,7	0,3	-0,1	0,0	-0,3	-0,1
c. Krediet en verzekeringen	0,9	-1,3	0,8	0,2	0,2	-0,0	-0,2	0,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-0,0	-0,7	0,6	0,2	0,0	0,0	-0,0	0,0
e. Overige marktdiensten	0,2	-3,1	2,7	1,0	0,5	0,7	0,8	0,3
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,2	-0,4	0,4	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1
a. Overheid en onderwijs	0,2	-0,4	0,4	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1
b. Huishoudelijke diensten	0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0	0,0
1.7. Totaal	1,4	-9,6	7,5	2,7	0,9	1,0	0,6	0,7
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,0	-0,0	-0,0	0,0	0,0	-0,0	0,0	0,0
2.2. Energie	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,1	-0,0	0,0
2.3. Verwerkende nijverheid	0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	-0,3	-0,1	-0,0
a. Intermediaire goederen	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0
b. Uitrustingsgoederen	0,0	-0,0	-0,0	0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0
c. Verbruiksgoederen	0,0	-0,0	-0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
2.4. Bouw	0,1	0,0	-0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
2.5. Marktdiensten	0,8	-0,4	-1,3	0,8	0,5	0,7	0,2	0,2
a. Vervoer en communicatie	0,1	-0,0	-0,2	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
b. Handel en horeca	0,1	-0,2	-0,3	0,1	-0,0	-0,1	-0,2	-0,1
c. Krediet en verzekeringen	-0,2	-0,1	-0,3	-0,1	-0,0	-0,1	-0,2	-0,1
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,2	0,1	-0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
e. Overige marktdiensten	0,5	-0,1	-0,3	0,5	0,4	0,8	0,5	0,3
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,1	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1
a. Overheid en onderwijs	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,2	0,0
b. Huishoudelijke diensten	0,0	-0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,0	0,0
2.7. Totaal	1,1	-0,5	-1,4	1,0	0,5	0,8	0,3	0,3

Tabel 27 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Vlaams Gewest
in procentpunt

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden 2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	-0,2	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
1.2. Energie	0,1	-0,3	0,3	0,1	-0,0	0,1	-0,1	0,0
1.3. Verwerkende nijverheid	0,1	-2,0	1,4	0,6	0,2	0,0	0,2	0,1
a. Intermediaire goederen	0,1	-0,8	0,6	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
b. Uitrustingsgoederen	0,1	-0,5	0,4	0,2	0,0	-0,1	-0,0	0,0
c. Verbruiksgoederen	-0,1	-0,7	0,5	0,2	0,1	0,0	0,0	-0,0
1.4. Bouw	0,2	-0,7	0,6	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
1.5. Marktdiensten	1,2	-8,0	6,4	2,7	1,1	1,6	1,4	0,8
a. Vervoer en communicatie	-0,0	-0,8	0,5	0,3	0,1	0,2	0,1	0,0
b. Handel en horeca	0,2	-3,2	2,4	0,9	0,2	0,2	0,1	0,1
c. Krediet en verzekeringen	0,2	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,1	-1,0	0,8	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1
e. Overige marktdiensten	0,7	-2,7	2,5	1,1	0,7	1,1	1,0	0,5
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,2	-0,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
a. Overheid en onderwijs	0,2	-0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
b. Huishoudelijke diensten	0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	0,0	0,0
1.7. Totaal	1,6	-11,3	9,0	3,6	1,5	2,0	1,7	1,1
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,0	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0
2.2. Energie	0,0	0,0	-0,0	0,0	-0,0	0,0	-0,0	0,0
2.3. Verwerkende nijverheid	0,2	-0,2	-0,5	0,0	-0,0	-0,3	-0,1	-0,1
a. Intermediaire goederen	0,1	-0,1	-0,2	-0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0
b. Uitrustingsgoederen	0,0	-0,1	-0,1	0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,0
c. Verbruiksgoederen	0,1	-0,1	-0,2	0,0	0,0	-0,1	-0,0	-0,0
2.4. Bouw	0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
2.5. Marktdiensten	1,4	-0,3	-1,2	1,3	1,0	1,2	1,1	0,6
a. Vervoer en communicatie	0,2	0,0	-0,2	0,1	0,0	0,1	-0,0	0,0
b. Handel en horeca	0,2	-0,2	-0,5	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0
c. Krediet en verzekeringen	-0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,3	0,1	-0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
e. Overige marktdiensten	0,8	-0,2	-0,3	0,8	0,5	0,8	0,8	0,4
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,1	-0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
a. Overheid en onderwijs	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1
b. Huishoudelijke diensten	-0,0	-0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0
2.7. Totaal	1,8	-0,6	-1,7	1,6	1,0	1,2	1,0	0,6

**Tabel 28 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid -
 Waals Gewest
 in procentpunt**

	2019	2020	2021	2022	2023- 2025	Gemiddelden 2005- 2011	2012- 2018	2019- 2025
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	-0,1	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
1.2. Energie	0,1	-0,4	0,3	0,1	0,0	0,1	-0,0	0,0
1.3. Verwerkende nijverheid	0,0	-1,6	1,1	0,6	0,2	0,1	0,2	0,1
a. Intermediaire goederen	0,1	-0,7	0,5	0,3	0,1	0,0	0,2	0,1
b. Uitrustingsgoederen	0,0	-0,4	0,3	0,1	0,0	0,1	-0,1	0,0
c. Verbruiksgoederen	-0,1	-0,5	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
1.4. Bouw	0,2	-0,6	0,5	0,1	0,1	0,2	0,0	0,1
1.5. Marktdiensten	0,6	-7,5	6,1	2,2	0,7	1,1	0,9	0,5
a. Vervoer en communicatie	-0,0	-0,7	0,4	0,3	0,0	0,1	-0,0	0,0
b. Handel en horeca	0,2	-2,7	2,1	0,7	0,1	0,1	0,1	0,1
c. Krediet en verzekeringen	0,2	-0,2	0,1	0,0	0,0	-0,0	0,1	0,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,1	-1,3	1,0	0,3	0,1	0,1	0,0	0,1
e. Overige marktdiensten	0,3	-2,6	2,4	0,9	0,4	0,8	0,7	0,3
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,2	-0,4	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
a. Overheid en onderwijs	0,2	-0,4	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
b. Huishoudelijke diensten	0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0	0,0
1.7. Totaal	1,0	-10,5	8,4	3,2	1,1	1,7	1,2	0,8
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,0	-0,1	-0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
2.2. Energie	0,0	0,0	-0,0	0,0	-0,0	0,0	0,0	-0,0
2.3. Verwerkende nijverheid	0,1	-0,1	-0,4	0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1
a. Intermediaire goederen	0,1	-0,1	-0,2	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1
b. Uitrustingsgoederen	-0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	0,0	-0,1	-0,0
c. Verbruiksgoederen	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,0	0,0	0,0
2.4. Bouw	0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,2	-0,0	0,0
2.5. Marktdiensten	0,9	-0,3	-1,1	1,2	0,8	1,0	0,7	0,5
a. Vervoer en communicatie	0,2	0,0	-0,2	0,1	0,0	0,0	-0,0	0,0
b. Handel en horeca	0,1	-0,3	-0,5	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0
c. Krediet en verzekeringen	-0,0	-0,0	-0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,3	0,1	-0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2
e. Overige marktdiensten	0,3	-0,1	-0,2	0,5	0,3	0,6	0,4	0,2
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0
a. Overheid en onderwijs	0,1	0,0	-0,0	-0,0	0,0	0,2	0,1	0,0
b. Huishoudelijke diensten	0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,0	0,0
2.7. Totaal	1,4	-0,5	-1,7	1,4	0,9	1,2	0,6	0,5

8.2. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) van een gewest bestaat uit alle werkende inwoners uit dat gewest (ongeacht hun werkplaats) en alle werkzoekende inwoners uit dat gewest. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de 'oudere werklozen' die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. De vooruitzichten voor het regionaal arbeidsaanbod worden berekend met behulp van een sociodemografische module. Het resultaat op nationaal niveau wordt bottom-up berekend, door sommering van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.
- De **activiteitsgraad** van een gewest is de verhouding tussen de beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64) van het gewest.
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een gewest bevat alle loontrekkenden en zelfstandigen voor wie dat gewest hun werkplaats is, ongeacht hun woonplaats. In lijn met de regionale rekeningen veronderstellen we voor zelfstandigen dat het gewest van de werkplaats overeenstemt met het gewest van de woonplaats.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het verschil tussen de uitgaande pendel en de inkomende pendel in dat gewest. Uitgaande pendel bestaat uit ingezetenen uit het gewest die hun werkplaats hebben in een ander gewest. Inkomende pendel bestaat uit ingezetenen uit een ander gewest die hun werkplaats hebben in het gewest.
- Het **saldo van de grensarbeid** van een gewest is gelijk aan het verschil tussen de uitgaande grensarbeid (inwoners uit het gewest die werken in het buitenland) en de inkomende grensarbeid (buitenlanders die werken in het gewest). Binnen de uitgaande grensarbeid kunnen twee types onderscheiden worden. Transfrontale grensarbeiders overschrijden de landsgrens minstens één maal per week, terwijl grensarbeiders door 'extraterritorialiteit' hun werkplaats hebben in enclaves (zoals internationale instellingen of ambassades) binnen de landsgrenzen.
- De **werkende beroepsbevolking** van een gewest bevat alle werkende ingezetenen van dat gewest, ongeacht hun werkplaats. De volgende identiteit geldt: regionale werkende beroepsbevolking is gelijk aan regionale binnenlandse werkgelegenheid plus regionaal pendelsaldo plus regionaal saldo van de grensarbeid.
- De **werkgelegenheidsgraad** van een gewest is de verhouding tussen de werkende beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) van het gewest.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet worden gehouden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid. Het omvat ook de 'oudere werklozen' die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door Statbel in opdracht van EUROSTAT, die het methodologisch kader ervan definieert, De

hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze effectief beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.

- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstakingen**' slaat op het geheel van alle bedrijfstakingen, behalve de bedrijfstaking 'niet-verhandelbare diensten'.
- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstaking 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstaking 'landbouw'. De bedrijfstakingen 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstakingen** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL 2008 bedrijfstakingen:

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL2008 (A38)
1. Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA)
2. Energie	Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD) + Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD) + Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van delfstoffen (BB) + Vervaardiging van chemische producten (CE) + Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet-metaalhoudende minerale producten (CG) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI) + Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ) + Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK) + Vervaardiging van transportmiddelen (CL)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA) + Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB) + Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC) + Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en opslag (HH) + Telecommunicatie (JB)
b. Handel en horeca	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG) + Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële activiteiten en verzekeringen (KK)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Menselijke gezondheidszorg (QA) + Maatschappelijke dienstverlening (QB)
e. Overige marktdiensten	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA) + Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatica (JC) + Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL) + Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen (MA) + Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB) + Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC) + Administratieve en ondersteunende diensten (NN) + Kunst, amusement en recreatie (RR) + Overige diensten (SS)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsadministratie en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO) + Onderwijs (PP)
b. Huishoudelijke diensten	Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT)